R-81

NÉPRAJZI KÖZLEMÉNYEK

V. 2.

VARGYAS LAJOS

ÁJ FALU ZENEI ANYAGA

I. RÉGI NÉPDALOK.

KÉZIRAT GYANÁNT

BUDAPEST. 1960.

MAGYAR NEMZETI MÚZEUM - NÉPRAJZI MÚZEUM

Szerkeszti:

Némethy Endre és Takács Lajos

MTA Néprajzi Kutatócsoport
Könyvtára, Budapest
Leltár: P-1522/2.

Felelős kiadó: Manga János

Készült a Magyar Nemzeti Múzeum - Történeti Múzeum Rotaprint Üzemében
450 példányban, 11 3/4 ív terjedelemben

Fv.: dr. Dajbukát Gergely

P-76

ÁJ FALU ZENEI ANYAGA

I. Régi népdalok

Majdnem húsz esztendeje. hogy napvilágot látott zenei leírásom az abaujmegyei Áj faluról.[1] A tanulmány a falu zenei életét elemezte, és azokat a tanulságokat vonta le, amelyek egy ilyen kis társadalmi egység vizsgálatából származnak a zenélés módjára és az emberek zenei élményeire vonatkozóan. Magát a zenei anyagot azonban nem közölte. Mindössze nyolcvan zenei példát mellékelt, amelyek részben teljes dalokat, részben csak sorokat és más idézeteket tartalmaztak.

Ez azonban még ízelítőnek is kevés az egész zenei anyag ismertetésére, amely öt-hatszáz népdalból és ugyanannyi módalból áll. Igaz ugyan, hogy különböző tanulmányaimban többször hoztam fel példának áji dalokat a különböző problémákra, Kodály tanulmányához készült példatáramban pedig az áji dalok legszebb darabjaiból néhányat közrebocsátottam. Ez azonban csak kis töredéke az anyagnak, s még annak is csak részleges közlése, mert hiányzik mellőle mindaz a kisérő adat, változat-jelzés, ami egy ilyen monografikus gyűjtés különleges értéke; nem is szólva arról, hogy a szétszórt közlések,különösen folyóiratok szakcikkeiben nem pótolhatják az együttes publikációt.

Szükséges tehát egy helyen kiadni az egész anyagot, hogy vizsgálhassuk mindazt a problémát, amely a zenei élet vizsgálatán kívül merül fel magából a teljes anyaggyűjtésből. Ilyen feladat a falu és környéke sajátos területi kultúrájának meghatározása; megállapítani egyrészt, hogyan illeszkedik hele a gyűjtés a nyelvterület egészének anyagába, a megfelelések alapján felvázolni a környék kapcsolatait más területekkel, megállapítani a műveltségi hatások útját. Másik feladat az anyagban mutatkozó fejlődési szint megrajzolása: milyen fokán van a civilizációs fejlődésnek,mennyire ragaszkodik még korábbi hagyományaihoz,mennyire képes új hatások befogadására? Ilyen megállapításokból a-

1. Vargyas L.: Áj falu zenei élete. Budapest, 1941.

lakul ki majd a nyelvterületet behálózó művelődési áramlatok térképe.[1]

Természetesen legjobban a gyűjtő végezheti el ezeknek a problémáknak kutatását, aki közvetlen élményből ismeri az anyagot, a vidéket és az embereket. Éppen ezért nem csak anyagunkat akarjuk a kutatók rendelkezésére bocsátani, hanem hozzá is szeretnénk fűzni azokat a vizsgálatokat is, amelyek nélkül falumonográfiánk nem volna teljes. Sőt hozzáadhatunk olyan vizsgálódásokat is, amelyek nemcsak a gyűjtés szűkebb területére nézve tartalmaznak tanulságokat, hanem általánosabb érvényűek; ahol az egész magyar népzene valamely kérdéséhez egy falu zenei anyagának teljes áttekintése is nyújt különleges szempontokat.

Mindezek alapján, úgy érezzük, nem végzünk fölösleges munkát, amikor húsz év után megragadjuk a Néprajzi Közlemények által nyujtott lehetőséget, közreadjuk kéziratban porosodó anyagunkat, és megkíséreljük kidolgozni a fenti kérdéseket.

Ez a kiadás egy folyóirat hasábjain természetesen nem olyan egyszerű, minthogy 1200 dallamról van szó,azon belül kb. 600 népi dallamról.A folyóirat sem vállalhatta ezt a mennyiséget teljes egészében, hiszen egész évi ívterjedelmét is meghaladta volna. Azért csak a népi anyag kiadására vállalkozott két részletben. A jelen füzet tartalmazza a régi népdalokat, továbbá a régi egyházi népénekeket, cigánydalokat - mint a gyűjtés arhaikus részét - és a közvetlen szomszédságban gyűjtött régi dalokat, amelyek a dalok kihalásának véletlene folytán Ájban már nem kerültek elő a gyűjtéskor, de a környék régi zenei életére jellemzők. A következő rész a jövő évfolyam egyik számában tartalmazza majd az új dalokat, valamint a falubeli szlovákok szlováknyelvű dalait, minthogy azokat is mind a fiataloktól jegyeztük le,mint az akkori idők ujabb dalait, amelyek tehát inkább illenek a magyar anyag második részéhez.

Természetesen nagyon kívánatosnak tartanám,hogy a műzenei eredetű anyag is kiadásra kerülhetne egyszer, mert nem csekély művelődéstörténeti és társadalmi tanulság rejlik benne,aminek kidolgozása szintén megérné a fáradságot,maga az anyag pedig tanulságos volna a népies mûdal kutatói számára. Reméljük, hogy egyszer lehetőség fog nyílni erre is.

---

1. Lásd tanulmányomat: Das Musikleben im ungarischen Dorf und die Methoden seiner Erforschung. Deutsches Jahrbuch für Volkskunde, Bd. III,447-469 l. 1957. Errevonatkozólag különösen 449 l.

A két füzet tartalmának elhatárolása - régi és új dalok szétválasztása - nem egyszerű feladat. Elvileg két módon volna következetes; 1. stilus alapján: vagyis minden, ami nem új stilusú, az első részbe kerülne,az új stilus pedig a másodikba; 2. az életben betöltött szerepe alapján: az öregek dalai az elsőbe, a fiatalság, a fonók dalanyaga a másikba.

Csakhogy egyik módon sem lehetne az egész anyagban egyöntetűen megoldani a kérdést, másrészt nem is vezetne mindenütt a valóságos helyzetnek megfelelő eredményre.Igy például egyik kritérium sem alkalmazható az alkalomhoz kötött dalok és az egyházi népénekek műfajában.

A népszokások dallamai (kántálók, betlehemesek, medvejáték, hangszeres tánczene stb.) régi dallamok,új stilusú nincs köztük,ugyanakkor a fiatalság életéhez kapcsolódnak, minthogy a szokásokat a fiatalság gyakorolja. De ugyancsak a mindenkori fiatalság gyakorolta őket régen is. Ez tehát nem a mai fiatalság közt élő <u>új zenei divat</u>, mint a tulajdonképpeni dalokban mindaz, amivel a fiatalság él; hanem a régi életforma és a régi zenei hagyomány továbbélése a fiatalság életében is.Az öregek egykor ugyanúgy éltek velük s ennek megfelelően ma is éppen úgy ismerik, mint a fiatalok. Nem lehet kétséges, hogy ez a falu régi zenei anyagába tartozik.

Ugyancsak más meggondolásokkal kellett válogatnunk az egyházi népénekek között. Már bizonyos válogatással történt a gyűjtés is, mert olyan nagy tömegű búcsús ponyva került elő legfőbb adatközlőm, Zódiné házában, hogy abból egy külön kiadványt lehetett volna szerkeszteni.De egyrészt igen sok szöveget húzott rá (sokszor erőltetetten is) ugyanarra a dallamra, másrészt sok dallam igen bizonytalan körvonalú volt. Ezeket már fel sem jegyeztem. De kihagytam az anyagból mindazt, ami a mai énekeskönyvek nyomtatott dallamaival egyezett, vagy érzelgős,újabb ponyvatermék volt. Ez az "uj" ugyanis már a "mûdal" fogalma alá tartozik az egyházi népének területén, s csak akkor volna értelme közlésének, ha a világi műzenei anyag is egész terjedelmében kiadásra kerülne. Viszont mindazt, ami arhaikus stilust jelent, és feltehetőleg vagy biztosan egy-két század óta száll nemzedékről nemzedékre, tehát a néphagyományba tartozik, itt közöljük a régi dalok között.

A tulajdonképpeni népdalok között vannak olyan dallamok, amelyeknél a stilus kritériuma és a funkció más-más osztályozást követel. Igy például van egy sor olyan dal, amely nem új stilusú, elsősorban nem visszatérő formájú, mégis szorosan kapcsolódott a fiatalság életéhez; mindennapi dalolásában együtt él a legdivatosabb újstilusú dalok-

kal, s hangvételében, hangulatában mitsem különbözik azoktól. (Pl."Sugármagos, sugármagos a nyárfa teteje", "Sárgát virágzik a repce", "Ájfaluban kidobolták, hogy a szappant ne árulják - Elvitte a víz a szappant", "Mély a Tiszának a széle, de még mélyebb a közepe" stb., tehát ABCD,illetve többször AABC formájú dalok.) Ezek általában Bartók C/IV. osztályába tartoznak, amely csoportról Bartók is megemlíti,hogy közelállnak az új stilushoz,s több darab összekötő kapocsként szolgál egyes mûdalok és új stilusú dalok között. Ezek a dalok Ájban ugyanúgy felhangzottak a fonóban és más együttes dalolásban,mint az új stilusú dalok legújabbjai, azokkal együtt jelentették a fiatalság akkori zenei divatát. Nem lehetett tehát elválasztani az új daloktól még akkor sem, ha esetleg egyik-másik régebbi keletkezésű, vagy ha általában ismerték őket az idősebbek is.

Viszont meghagyjuk a régi dallamok közt azokat a nem-újstilusú dalokat,amelyeket az idősebbek mellett sokan ismernek a fiatalok közül is, de a közös dalolásban nem játszanak szerepet. Ezeket a fiatalok hallják szüleiktől, külön-külön el is dalolják, de nem jelenti számukra a saját dalkincset, nem élnek vele úgy, mint saját divatos dalaikkal.

Fordítva viszont kiemeltünk néhányat az újstilusú dalok közül és a régiek közt adjuk közre, mégpedig nem elvi,hanem gyakorlati okokból. Mindenekelőtt ilyenek vannak az I. Függelékben, ahová a környékbeli falvak öregeitől feljegyzett - Ájban nem ismert - dalok kerültek. Azt a néhány régi, újstilusú dalt, ami ezektől előkerült, nem volt érdemes elkülöníteni és a második rész egy új függelékében közölni. Annál kevésbbé, mert ezek is többnyire "poco rubato" előadásban, régies szöveggel kerültek elő, tehát ebben a formájukban "régies"-nek mondhatók. Ugyanilyen néhány áji dal is, amely emellett még vagy teljesen egyedülálló példány országosan is,vagy valami helyi sajátságával elválik dallamcsaládja többi tagjától. (49.,52.,57.,63.) Ezek itteni alakjukban valami régiesebb hagyományt képviselnek,mint az újstilusú dalok nagy tömege,egyuttal alig hallható, ritkább dalok, azért a régiek közé soroltuk, anélkül, hogy magát a dallamtörzset is ujstilusunak tartanánk.

Négy dal viszont, amely formájában visszatérő felépítésű, s egyéb tulajdonságai miatt is újstilusúnak minősülne, a régiek között szerepel gyűjteményünkben, azonban már elvi alapon,ezeknek ugyanis már dallamtörzsét sem tartom újstilusúnak.(Leginkább 70., továbbá 47., 51.

és 62.) Ezeknek ugyanis rubato sőt parlando az előadása, mégpedig nem alkalmilag, a nem-teljes hangon dúdoló énekes jóvoltából, hanem szükségszerűen és minden előadásában. Másrészt ezek a dalok sosem az új stilus dalaival élnek együtt, még kevésbbé a fiatalok fonóbeli, vagy más együttes dalolásában, hanem mindig a régiekkel együtt olyan énekesek ajkán, akik régi dalokat tudnak; gyűjtéskor is a régi dalokkal együtt jelenik meg az énekesek tudatában még akkor is, ha történetesen fiatalabb énekes adja elő. Kizárólag régi szövegek társulnak hozzájuk, amilyent a mai fiatalok divatos dalai közt nem találunk.A 70.dal hangnemében is őriz arhaikus sajátságot. (L. a jegyzetet.) A 47. nyolcszótagos, ami már szinte el is választja az új stilustól. Ott u.i. igen ritka a nyolcszótagú dal, s ami van az is a legrégiesebb forma (többnyire AA^5A^5A felépítésű), vagy kétes határeset. A 62., 6,6,8,6,szótagszámú, AA^3BA felépítésű dallam, tehát még visszatérő szerkezete és giusto előadása ellenére sem volna szigorúan véve újstilusú.Egyedül az 51. volna giustoban énekelve tökéletesen újstilusú, viszont ezt itt is,másutt is minden korosztály rubato-ban adta elő, a betyárballada szövegével.

Véleményem szerint ezek a dallamok már megvoltak az új stilus uralomrajutása előtt, vagy - mint a negyedik - a stilus alakulásának kezdetén keletkezhettek,s még nem jellemzőek a stilusra. Ezeket ezért, s teljes joggal választhatjuk le mint régi dalt. Szerintem a giusto előadás az új stilusnak conditio sine qua non-ja. Éppen ez az a nagy különbség, amit a fiatalság a felsorolt dalokban érez, hogy sosem veszi bele őket saját közös repertoirjába: a fiatalok közös,társaságbeli éneklése más, mint giusto nem lehet.

Abból a körülményből, hogy az áji és környékbeli öregek ajkán már él néhány újstilusú dal is, mint "régi" nóta - sok valóban régi között - nem szabad arra következtetni, hogy a stilus korábban alakult volna ki, mint ahogy az eddigi köztudat szerint történt. Sőt, ez a körülmény csak megerősíti az eddigi elképzelést. Minthogy ujabban több kisérlet történt messzibb multba visszavezetni a stilust vagy annak egyes elemeit,[1] nem árt ezzel a kérdéssel kissé részletesebben foglal-

---

1. Szabolcsi B.: Adatok az uj magyar népdalstilus történetéhez. Uj Zenei Szemle 1950. Népzene és történelem. Bp. 1954, 26-58. Lásd erről Vargyas Ethn. 1955,514-7 és Szabolcsi u.o. 519-20. Továbbá Rajeczky B.: Melodiarium Hungariae Medii Aevi. I.Hymni et sequentiae. Bp. 1956. V. lap.

kozni.

Nem akarok a kérdés minden ágával foglalkozni, különösen nem a stilus egyes összetevőinek feltűnéseivel, előzményeivel, történetével. Ez olyan történeti és összehasonlító munka, ami messze vezetne jelenlegi témánktól. Minket az új stilus csak mint kialakult jelenség érdekel, vagyis többé-kevésbbé hasonló dalok tömeges jelentkezése. Ezeket a dalokat több sajátságukkal közösen lehet jellemezni, de ez a jellemzés mindig csak megközelítés, sosem adja a dalok teljes leírását, sem lényegét; s a jellemzésre felhasznált egyes vonások külön-külön máshol és máskor is előfordulhatnak, (pl. a különféle visszatérő formák: AA^5BA, ABBA, a kötött, menetelő ritmus, bizonyos szótagszám-képletek, az alkalmazkodó-pontozott ritmus, az emelkedő-ereszkedő dallamvonal stb.). Számunkra tehát az a kérdés: mikor keletkeztek a ma ismert, divatos dalok, azok a dalok, amelyeket mi uj stilusunak mondunk, s mikor vált uralkodóvá az a stilus, amely ezeknek a daloknak tömegéből kirajzolódik. Ehez tudjuk azután viszonyítani az Ájban szerzett tapasztalatokat.

Az ilyen történeti vizsgálathoz régi népdalgyűjteményeinket lehet csak felhasználnunk, amelyekkel szemben általában bizalmatlanok szoktunk lenni, minthogy csak igen csökkentett mértékben jelentik az igazi népzenét. Csakhogy mi most éppen azt keressük, ami ma a felszínen van, amit a legkönnyebb megtalálni, ha valaki a falu dalait keresi. Ha ez a régi gyűjtemények idején is ilyen uralkodó volt a falu zenéjében, akkor meg kellene találnunk azokban a gyűjteményekben is, amelyek éppen a felszínen úszó, a mindenki számára könnyen feltáruló zenét tartalmazzák. Mit látunk tehát bennük az új dalokból? Pálóczi Horváthnál, a régebbi diák-melodiáriumokban (lásd Bartha kiadványát) és Arany János népdalgyűjteményében semmit. A legelső példány Kubinyi-Vahot "Magyarország és Erdély képekben" c. gyűjteményes mű IV. köt., 84. lapján jelenik meg 1854-ben. (ABB_kA 8 szótagos, változatlan tempo giusto ritmus). Szini 1865-ben megjelent gyűjteményében 200 dallamból ismét egy akad: az "Aki szép lányt akar venni" szöveggel ismert dallamtipus. (8 szótagos, változatlan tempo giusto ritmus, $AA^5A^5_k$ A forma). Ez is, az előbbi is ma már "régi"-nek számító példány, mindenképpen a stilus legrégiesebb darabjai közé tartozik. Bartalusnál, akinek anyaga 1871/72 évi gyűjtésből származik, 706 dallamból, amelyből 443 tekinthető népdalnak, 30 akad, ha mindent, ami visszatérő formájú, ideveszünk, még biztosan műdalt is. Ezek is tulnyomórészt olyan formák, mint az előbbi kettő. Először Vikár gyűjtésében találjuk együtt a fiatalok ajkán, mint

kialakult stilust, szinte kizárólagosan. Vikár 1892-ben kezdte gyűjtését, s válogatás nélkül gyűjtött, hiszen nem lévén zenész, s előtte a népzene ismeretlen lévén, nem is lehetett szempontja a válogatásra. (Erről tanúskodik is számtalan műdal-felvétele hengerein.) 1905-től kezdve azután Bartók és Kodály már virágzó stilusként találkozik vele, s mint mindketten megállapítják[1] csak a fiatalság élt vele, az idősebbek nem ismerték. Tehát 1854-től kezdve szórványos és nem legjellemzőbb példái lassan szaporodnak, s a 90-es években látjuk mint kialakult stilust az akkori "éneklő közösség", a fiatalok ajkán. Hogy illik bele mindebbe az áji tapasztalat?

Gyűjtésem idején - 1940-ben - élő legöregebbek: 70 évesek 1870 körül születtek és a 90-es évek idején voltak 20 évesek, vagyis náluk is kizárólag az új stilust kellene találnunk - ha ugyanolyan viszonyokat tételezünk fel náluk is, mint az Alföldön és a Dunántul fejlett vidékein, ahol ez a stilus először kivirágzott. Csakhogy Áj a nyelvhatár peremén, a nyelvterület távoli, eldugott, északkeleti szögletében fekszik, ahová gyűjtésem idején is több éves megkéséssel jutottak el az Alföldön már régen ismert dalok, - akkor is főleg a faluban állomásozó alföldi katonák révén. Ide tehát régen is megkésve jutottak el a divatok. Ha az Alföldön egy húsz éves legény vagy lány kizárólag újstilusú dalokkal élt a 90-es évek idején, akkor nagyon megfelel ennek a képnek, hogy az áji legény vagy lány sok régi között csak néhány új stilusút tudott ugyanabban az időben. Sőt az is lehet, hogy azt a néhányat is később tanulta - hiszen tőlük nem 1890-ben gyűjtöttem, hanem 1940-ben, 70-80 éves korukban, s egyik-másik énekesemről biztosan tudom is, hogy egész életében állandóan gyarapodott daltudása.

Ugyanígy állanak a dolgok más arhaikus vidéken is. Erdélyben pl. még ma is csak a legpolgárosultabb Kalotaszeg tart ott, ahol 60 évvel ezelőtt az Alföld - hogy szinte kizárólag az új stilus él a zenei hagyományban; más vidékeken keverve találjuk a régivel. Láthatólag újabb időben, fokozatosan terjedt el, anélkül, hogy olyan egyszerre kiszorította volna a régi dalokat, mint az Alföldön. Moldvában pedig világosan csak a II. világháború után jelenik meg, csonka, "félreértett"

---

1. Bartók: A magyar népdal, XLV; Népzenénk és a szomszéd népek népzenéje, 4. Kodály: A magyar népzene 1952, 32.; Magyarság a zenében, 18 ("Mi a magyar?" szerk. Szekfű Gy. Budapest, 1940.)

formákkal. Ha pedig még távolabbi területekre vetjük tekintetünket, hivatkozhatunk a morva példára, ahol kitünő és nagy gyűjteményekkel rendelkezünk a mult század közepétől kezdve, s ahol az átvett, új stilusú dalok (amiket a közös katonáskodás és a belső munkásvándorlás azonnal elterjesztett), csak a 80-as évek kiadványaiban tünnek fel először. Minden jel arra vall tehát, hogy a mult század utolsó harmadától kezdve terjed ez a stilus a nyelvterület közepéről fokozatosan a szélei felé.

Az áji dalok csoportosításában tehát nem követünk el hibát, ha a fiatalság által divatban tartott és használt dalok mellé odatesszük az "uj" csoportba azokat is (egy-két kivételtől eltekintve), amelyeket csak egyes öregek tudtak ugyan, de új stilusúak, s nem lehetnek régebbiek, mint énekeseik fiatalsága. S réginek csak olyant minősítettünk, aminek a mai énekgyakorlatban már nincs szerepe, keletkezése pedig a legrégibb időktől kezdve legfeljebb a mai öregek fiatalsága idejéig nyuló időközre tehető.

Amint látjuk, Áj zenei anyaga határkő az időben, ahonnan az új stilus alakulásába, egyes darabjainak régiségébe vagy újságába pillanthatunk bele.

De ugyanilyen határkő a térben is: több jellegzetes művelődési terület találkozási pontján fekszik. Ez kiderül, ha végigtekintünk dalaink területi elterjedésén, variáns-kapcsolatainak földrajzi elhelyezkedésén.

Mindjárt meg kell itt jegyeznem előljáróban, hogy a variáns-összefüggés megállapítása nem mindig könnyű és egyértelmű dolog. Vannak világos összefüggések, szinte élesen körülhatárolt variáns-csoportok, amelyeknél könnyű meghatározni, hogy egy dal beletartozik-e, vagy sem. Máskor meg egy-egy dal egyik sorával, vagy fordulatával egyik dalcsoportra hasonlít, másikkal másikra, sokszor nem is dallamcsoportra, csak különálló, egyes dallamokra. Példaként említhetjük 3. dalunkat, amely az I. Függelék 1. dalára igen hasonlít. (Pl. 1. sor 2-3. ütem, 2. sor, 3. sor 1-2. ütem). Ugyanakkor külön-külön nézve mindkettőt, más-más sajátságaikból kiindulva (pl. a lucskai dal 1. üteméből, a két dal kadenciáiból) egészen eltérő összefüggéseket állapíthatunk meg. Egymáshoz való hasonlóságuk lehet annak eredménye is, hogy a két dal utólag hatott egymásra - azért távolodott el saját dallamtörzsétől is - (így értékeltük a jegyzetekben) - de lehet, hogy a sejtett összefüggések nem állnak fenn valójában; sőt az is lehetséges, hogy a két dal

két egymástól nem tulságosan távoleső dallamtörzs összekötő láncszeme.

A daloknak részletproblémáit, változat-összefüggéseiknek adatait a jegyzetekben találja az olvasó a dalok után. Itt csak az eredmények nagyobb távlataira akarunk röviden utalni. Ehelyütt mondok köszönetet az Akadémiai Népzenekutató Csoportnak, hogy a nagy gyűjtemény átvizsgálását lehetővé tette, különösen Járdányi Pálnak, Vavrinecz Imrének, Rácz Ilonának és Sárosi Bálintnak, akiknek szíves közreműködése nélkül az anyag áttekintése nem is lett volna lehetséges, s akiknek a variáns-összefüggésekre vonatkozóan sok értékes útbaigazítást köszönhetek.

Áj felvidéki fekvése magától értetődővé teszi, hogy szoros kapcsolatai legyenek az egész felvidéki sávval, amely a Duna-Tisza vonalától északra helyezkedik el, s nagyobbára a palócság nyelvjárási és etnikai területe. Ez az északi sáv a magyarság egyik ismert hagyományőrző területe, Bartók szerint itt van a m. népzene II. dialektusa. Csak ezen a vidéken található több dalunknak variánsa, (zárójelben azok a dalok, amelyeknek csak helyi változata kapcsolódik ehez a vidékhez vagy itt nagyon népszerű, a dallamtörzs azonban tágabb értelemben megvan máshol is): (2) 3., (12), 19, 34, (35), I. Függ. 13. és esetleg (41).

Feltünőbb azonban, hogy mennyire nem ez a legkiemelkedőbb kapcsolata az áji dallamoknak. Még több dallam kapcsolódik ahoz a területhez, amelyről kiskunhalasi gyüjteményemben[1] írtam (7.l. ++ jegyzet); egyes dalok az egész Alföldön és a Felvidék Alföldre nyíló részein vannak elterjedve, valamint a Duna mentén fel a Csallóközig. Az ott meglátott összefüggés az áji dalokban is jelentkezik: (4), 10, 15, (16) (ilyen volt talán 34-is, lásd a csongrádi var.-t) 37 (az Alföld keleti feléről), 39, 51, (53), 56. Ez a terület északkeleten többnyire Abauj-Zemplénig terjed, nyugaton Hontig, néha Nyitráig, (a Duna mentén néha messzebb nyugatra is).

Vannak azonban olyan áji dalok is, amelyeknek csak az Alföldön találjuk meg rokonságát. Feltünő, hogy ezek is elérik számban a felvidéki dalokat: 7., (16)., 18., (43b), (44?), (45), 70. Ezek közt is a 45. sz. az Alföld északkeleti, felsőtiszai részein van elterjedve. Ilyen kapcsolat szintén jellemző vidékünkön: vannak dalok, amelyek a keleti részekkel: a Felsőtisza-vidékkel és Erdéllyel tartanak kapcsola-

1. Régi népdalok Kiskunhalasról. N.Cz.L. és V.L. gyüjtéséből közreadja V.L. Bp. 1954.

tot (itt az előbbiekben már felsorolt dalok is szerepelnek): 10, 12, 26, 32, 37, 41, 45, 61. Sőt egy-két dalnak egyenesen csak Erdélyben (illetve más romániai területen, tehát Bartók IV. dialektusában) vannak megfelelői: 33. és I.Függ.1.

A (8?), 27, (30?), 42, és az I.Függ. 9. dalnak ismét más "sávon" találjuk meg párjait: azon a "perem-vidéken", mely a dél- és nyugat-dunántuli hagyományőrző területektől a Felvidéken keresztül Erdélyig széles félkörívben szegélyezi a nyelvterület tulajdonképpeni közepét: az Alföldet és a vele szoros kapcsolatban levő,hasonló fejlettségű dunántuli területeket. Ez az összefüggés tehát nem annyira földrajzi, mint inkább fejlődési kapcsolat: a fejlődésben hátrább levő, u.n. reliktum-területeket kapcsolja össze.

A fennmaradó egyéb megfelelések már inkább véletlen kapcsolatok, semmint összefüggések (4, a közeli variáns tekintetében),38., 46., (57), 64., (65), I.Függ. 6-7. Itt is rejtőzhetnek felderítetlen összefüggések (munkásvándorlás, palócok kirajzása, katonáskodás, polgári hatások hasonlósága, stb.); de inkább a kiveszés folyamatának véletlenei folytán bukkannak fel rendszertelenül itt-ott hasonló dalok valóságos kapcsolat nélkül.

Ha összefoglaljuk ezeket a megfeleléseket, azt állapíthatjuk meg, hogy Áj és környéke valóban olyan szerencsés pontja a nyelvterületnek, ahonnan szinte mindenfelé nyílik kilátás. Mint hátramaradt terület - a Dunántulig. Mint a Felföld egy része az általános alföldi kapcsolatok révén az egész Alföldre,ezen kívül különösen a keleti-felsőtiszai részekre, ahol komoly egyezések mutatkoznak még abban is,hogy milyen szöveg milyen dallammal jár együtt, sőt bizonyos módalok előfordulása tekintetében is. Különösen sok egyezés jelentkezik a Hortobágy környéki pásztorhagyományokkal. Ájtól délre, Torna, Jánok határában, a Boldva völgyében sok alföldi juhász legeltetett; tőlük származik ez a kapcsolat.

Az erdélyi részekkel való kapcsolat is erősebb, ha a szövegeket is tekintetbe vesszük: igen sok régi népdalszöveg él itt, amit általában már inkább csak Erdélyből ismerünk. Azonban ez is, s a dallamösszefüggések is inkább közvetettek: az északkeleti végekkel,Szabolcs-Szatmárral való kapcsolatából fakadnak, ahol még több az ilyen elem;ebben csak egy kelet-felé visszahúzódó arhaikumnak maradványait,azon belül jelentkező egyezéseket láthatunk, semmint valóságos területi kapcsolatok szálait.

Ha tehát most eltekintünk az ilyen, közvetett, s inkább a hagyományőrzés régies fokával magyarázható kapcsolatoktól, akkor valóságos területi kapcsolatként maradnak az északi (palóc) sávval összekötő szálak egyfelől - s amennyiben ez a sáv kapcsolódik az Alföldhöz, közvetve avval is - másfelől a keleti részekkel, beleértve a Hortobágy környékét le Biharig.Vagyis levonhatjuk a tanulságot általános néprajzi szempontból,hogy a magyar nyelvterületen belül van egy széles értelemben vett palóc-északi műveltségi terület, van egy alföldi-palóc- és szaknyugati (dunamelléki) összefüggő műveltségi terjedés-terület, van egy arhaikus peremvidék-nek nevezhető sáv, mely délnyugat-Dunántultól az északi sávon keresztül Erdélyig és a Kárpátokon túli magyarokig nyúlik (kivéve Kalotaszeget). Természetesen az utóbbiak,az egész romániai magyarság ebben egy külön területet alkot,sokkal nagyobb és más jellegű arhaizmusokkal. De kétségtelenül vannak olyan szálak is, amelyek a fenti területekkel összekapcsolják.

Ezeknek a területi kapcsolatoknak felsorolása ne hagyja az olvasót abban a tévedésben, hogy gyűjtésünk csak itt vagy ott megtalálható zenei anyagot tartalmaz. Igen nagyszámú a terület sajátos, csak itt található dalainak száma: 1, 9., 11., 13., (20), 21-2., (23), (25) (28), 29., (31), 36., 48., 54-5., (59), 72., I.Függ. 12.; különösen, ha hozzászámítjuk a jellegzetes, csak itt jelentkező variációk, helyi variánsok számát is: (24), (40), (58), (66), 71., (73), I. Függ. (3), 11. Van ezeken kívül még néhány igen ritka dallam is: 7., 12., 33. és 46. De igen sajátos, helyi jellegzetesség az egyházi népénekkincsnek egészen arhaikus anyaga is, sőt ide tartozik az a néhány cigánydal is, amelyet II. Függelékünk tartalmaz. Nyelvjárásuk ugyanis Hajdu András cigánydal-kutatónk megállapítása szerint az a "rom-ungur", ami a mult században még általános volt Magyarországon, az u.n. "magyar-cigány" nyelv, ami azóta egyrészt Ausztria felé, másrészt Lengyelország felé kihúzódott az országból, s helyüket az u.n. "oláh-cigány"-ok nemzetségei és nyelvjárásai foglalták el. A dallamokban is feltűnik néhány olyan példány, amelynek sajátságai az általa különleges cigány népzenei sajátságnak mondottakkal egyeznek, s ma már főleg csak a szabolcs-szatmári cigányoknál találhatók fel.

A "ritkaságok" azonban nem csak kivételesen fenntartott régiségből származnak, hanem bizonyos tendenciák érvényesüléséből is.Ilyen mindjárt az a jelenség, hogy bizonyos, szélesebb körben elterjedt dal-

lamokból ezen a területen elvariálódás útján bizonyos új dallamok válnak le, amelyeknél még többé-kevésbbé látható a kapcsolat az általános dallamtörzzsel, de már egyedi változatok, amelyek csak Áj és szűkebb környéke területén élnek. Nem lehetetlen, hogy ez éppen reliktum-területi jelenség, ahol még - szűkebb területen - erősen tovább él a zenei néphagyomány. Az új hajtások, melyek csak virágzó népkultúrában fejlődhetnek ki, már csak a szűkebb területen maradhatnak meg,mert a többi területen sokkal előbbre haladt az élet átalakulása,s már nem vesznek át "uj" fejleményeket ilyen - régi - anyagból. (Lásd 21., 40.)

Sajátos jelenség, de szélesebb területet kapcsol össze a "féldallamosítás". Itt nagyobb számban vannak valóságos fél-dallamok is: 73-6., I.Függ. 14.; de vannak négysoros dalok is, amelyek azonban lényegükben kétsorosak: 22., 23., 24!, 25., 31. Ezekben ugyanis minden valószínűség szerint csak két sor maradt fenn az eredeti dallamból, s a négysoros formát úgy érik el, hogy egy sort megismételnek, egy pedig, a bizonytalan körvonalú, átvezető harmadik, vagy rögtönzés, vagy az eredeti harmadik sor maradványait tartalmazza talán. Minthogy bizonyos esetekben szélesebb területre - az egész északkeleti részre - terjed ki ez a gyakorlat, másrészt nálunk több dalban is tapasztalható, talán valóban "tendenciának" nevezhetjük. S néha kerekebb,sőt nagyon is kedvelt formák is alakulnak ki belőlük. (21. pl.)

Ilyen tendencia itt az ötfokúsítás is,amiről azonban már írtam monográfiámban (50. l.), itt tehát nem szükséges kitérni rea.Ugyancsak feltűnő a dó-szó-végű variáns-párhuzamok jelentkezése, éspedig mindkét irányban: hogy dó-végű dalokat leugró kvart-véggel szó-végűvé alakítanak át, (ilyen példát hoztam tanulmányomban a 24. dallampéldában és a 45. lapon), több példáját láthatjuk majd a második részben, az új dalok közt; itt talán ilyen a 9., ami a 33.-hoz hasonló dalokból alakulhatott; és vannak utólagosnak látszó dó-végű variánsok is: 30. variánsa, 52., 72., I.Függ.10., (12). És valami hasonló, (középkori értelemben autentikus-plagális) viszony van 38. és 69. valamint 71. két változata között. Mindenképpen úgy látszik, hogy itt még élénken él a kétféle zárlat mint ugyanannak a dalnak (hangnemi viszonynak?) két lehetséges formája. Végső fokon nem lehetetlen, hogy ez is az ötfokúságnak még erősen élő érzetével van összefüggésben.

Ezeken az általánosabb jelenségeken belül egyéni, személyi sajátságok nehezebben állapíthatók meg. Legfeljebb egyik legjobb énekesem, a 75 éves Hajdu Lajos dalaiban jelentkezik valami feltűnőbb jellegzetesség, amit megemlíthetünk. Nevezetesen csak nála, de nála többször találunk nagy ugrásokból,zeg-zugos irányváltozásokból felépített, nem simán kanyargó, hanem szinte szögletesnek ható dallamvonalat. Ez lehet esetleg egy fejlettebb ötfokú stilusnak nála fennmaradt sajátsága is, de lehet egyéni sajátság is, ízlés-jelenség. (Példák: 22., 30. var., 36. negyedik sora, 43a, 46. harmadik sora, ez itt jól hat, 55., 71, 74.). Ugyanakkor mindig legszűrtebb, szinte klasszikus vonalakat kapunk másik kitűnő énekesemnél, Szabó Lajosnál: 3., (6.), (26), 27., sőt 4b oktávtöréses 1. sorával is, a-hoz viszonyítva.

Néhány szót kell szólnunk anyagunk közlésének rendjéről is. Mindenekelőtt elkülöníthetünk benne néhány nagyobb csoportot, amiről már szóltunk: a tulajdonképpeni dalokat (1-76.sz.),néhány szokásdallamot (77-83.sz.), valamint az egyházi népénekek csoportját (84-99.sz.) és két függelékben a nem-áji (gömöri) dalokat és az áji cigány-nyelvű dalok csoportját. (N.B. a cigányoktól feljegyzett magyar szövegű dalokat mint magyar nép- vagy műdalokat a megfelelő magyar anyagba soroltuk.)

A tulajdonképpeni dalok csoportosítása az Akadémiai Népzenekutató Csoport legújabb rendszerezési elvei szerint, annak egyszerűsített formájában történt, (minthogy kevesebb dallamról van szó, különösen alig néhány új stilusúról). Ez abban áll, hogy a dallamsorok egymáshoz való magasság-viszonyát vesszük tekintetbe, (mint Rajeczky is a Melodiarium mutatóiban), különösen az első kettőnek viszonyát az utolsóhoz, ill. a záróhanghoz. Ilyen alapon különülnek el az ereszkedő, emelkedő tipusok és alosztályaik. Ezek szerint következnek nálunk is először az ereszkedő dalok (1-33.), azután azok az ereszkedő dallamok, amelyeknek első két sora egy magasságban van, többnyire azonos is (34-8.); azután az emelkedő-ereszkedő tipusok (39-77.),s végül néhány féldallam (73-76), amelynek formai felépítése nem megállapítható vagy másodlagos. A csoportokon belül kadencia-rendben követik egymást a dalok (magasabbról alacsonyabbra haladó sorrendben).Ugyanígy a többi csoporton belül is (szokásdalokban, egyházi népénekekben és a két Függelékben.)

Meglepő, hogy anyagunkban - s talán az egész magyar anyagban is - több emelkedő dallam van, mint ereszkedő. (Az I.Függeléket is beleszámítva 44 - 41, lásd: 1-38. ill. 39-72. és a Függelékben 1., 9., 11 szemben a 2-8., 10., 12-3.-al.) Pedig itt néhány kivételtől eltekintve nem szerepel benne az újstilusú dalok nagy tömege.

Ötfokú dalok az anyagnak szintén nem nagy százalékát teszik ki, annak ellenére, hogy az ötfokúsítás olyan nagy szerepet játszik a környék zenei ízlésében. De éppen ezért, mert láttunk néhány kétségtelen utólagos ötfokúsítást, főleg mídalon, nem veszünk ötfokúnak minden olyan dalt, amelyben a dallam felépítése nem dönti el a kérdést, csak a részletek ötfokúak. Az ilyeneket eddig beleszámítottuk az ötfokúságba, itt azonban csak a világosan ötfokú felépítésű, vagy tulnyomóan ötfokú részletekből álló dalokat soroljuk fel.

I. csoport. Az itteni variáns ötfokú: 4a, 7?, 11?, 18?, 19, 20 25, 31, 35, 40, 46, 47, 51, 70-76. Összesen 18 %.

II. csoport. Az itteni variáns nem világosan ötfokú, de a dallamtörzs az (legtöbb variánsa, összehasonlítás stb. alapján): 1, 3, 5, 6, 8, 10, 15, 28, I.Függ.1. Az I-II. együtt 30 %.

A II. csoportban kétes: 22-3. III. csoport; más (nem la-végű), kétes ötfokuság: 42, 48, 70, (s-tdrm); 55, 21 (szó-végű); Függ. 13 (mi-végű). IV. csoport. Erős, részleges ötfokúság: 39, 45. Az összes együtt 41 %.
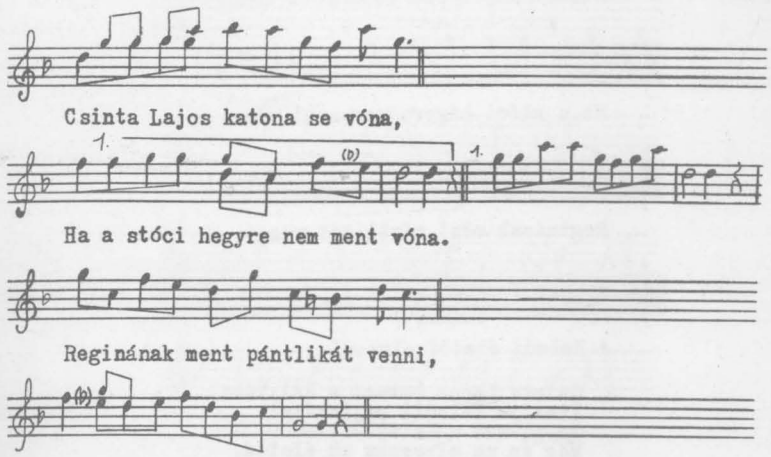
Meggyőződésem szerint ugyanis sokszor tul tágan értelmeztük az "elhomályosult ötfokúság" fogalmát, s számolnunk kell sokkal több utólagosan ötfokúsított, eredetileg nem ötfokú dallammal is. A "régi" anyagban csak így fogunk megkülönböztetni más rétegeket is a kvintváltó és ötfoku rétegeken kivül. Ilyen "rétegek" ugyanis már körvonalakban szintén jelentkeznek.

Dalaink sokféleségére, bizonyára sokféle eredetére is rávilágít az a sokféle kadencia-tipus, ami a mutatóban fel van sorolva, s amelyhez alig-alig tartozik több egy-egy dalnál. Ahány dal, annyiféle kadencia. Szótagszám-ritmus szerint más inkább csoportba állnak a dalok. Tulnyomó a 8-as és 11-es csoport, feltűnően kevés a 12-es. és a 9-es. A 8 szótagosak között van a legnagyobb variáció versszakforma tekintetében. Ez a szótagszám-csoport tartalmazza ugyanis a legtöbb régi műzenei és idegen eredetű versszakképletet. Viszont ennek osztatlan parlando-rubato dalai a 6 szótagosokkal együtt s az ugyanilyen 11-esek az itteni anyag legrégiesebb része.

Mindent egybevetve az áji és szomszédsági gyűjtés változatos, régies, sok tekintetben egyedülálló és esztétikai szempontból is értékes dalanyag, mely ennek a vidéknek közelmult zenei izlését igen magas fokon tükrözi. Egyszersmind a részben az egészet: a magyar népzene teljességét is méltóan képviseli.

KERESZKEDŐ VONALU DALLAMOK

Parlando 8 (5) 4 1.

2. Lajos, Lajos ne öld meg férjemet,
Ki neveli fel a sok gyermekem!
Nem bánom én, akarki neveli
De őneki itt kell megdögleni!

3. Csinta Lajos fekete gubája,
Ajtó megett a penész befogta.
Édesanyám, viselje hát gondját!
Nem takarom be többé Reginát.

4. Csinta Lajos sarkantyús csizmája,
Nem pereg má Barka falujába.
Nem pereg má Barka falujába,
A Regina deszkás udvarába.

5. Hej, Regina bánatába mit tett?
Három heti, hogy már levest sem ett.
Bebezárja magát a kis kerbe,
Ugy siratja Lajost mindég egyre.

Énekelte: Havranko Andrásné Ando Kata 72 é. k.

"Ne higyjétek, hogy ez találmány, ez igaz volt."

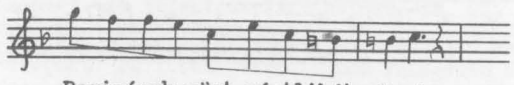
Parlando 1/a.

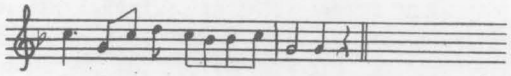
Csinta Lajos rab sosë lëtt vóna,

Ha a stóci hegyre nem mënt vóna.

Reginának mënt pántlikát vënni,

A Haladi életét elvenni.

2. Csinta Lajos bement a Bútykába,
Kinájja Haladit pájinkával.
Igyal azt a Haladi-ijened!
Még én ma elveszëm az életëd.

3. Csinta Lajos keserüségébe
A barkai birónak üzentë,
Megüzentë, hogy doboltassa ki,
Hogy Reginát senki ne szeressë!

4. Csinta Lajost most kísérik vason.
Hármat kiált a Fekete Sason.
Pandur uram, csak arra kérem még,
Reginával beszélni engedjen!
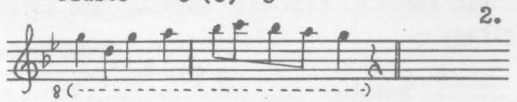
Énekelte: özv. Szirotnyák Istvánné 86 é.
Kiskovácsvágása, (Kovácsi) Gömör vm. 1940.

Ugy látszik, helyi dallamtipus. Kadenciában azonos, de csak távoli rokonságot mutató dallam Körösheqyen (Somogy m.) van feljegyezve; ebből hiányzik dalunk jellegzetes melodikája. A két utolsó sor dallamvonala emlékeztet a "Nem messze van ide Kismargita" dallamtörzsére. Ennek van magasból induló formája is, de az mindig 7 (5) 4 zárlatokkal épül fel, s első két sora semmi hasonlatosságot nem mutat dalunkhoz.

Mint a gömöri változat mutatja, nem véletlenül felbukkanó forma, mert a szomszédságban is el van terjedve.

Közölve: Áj 3. sz.
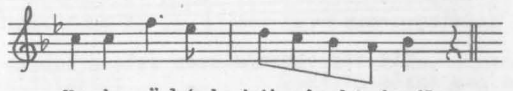
Giusto 8 (5) $^{b}3$ 2.
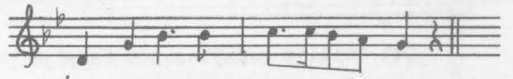

A parlagon nő a szarkaláb,

Néz a szemëm közé lëgalább!

No de në bánd, hát minek néznél,

Úgy lëhet, hogy még megígéznél.

2. Most is ojjan nagy az én bajom,
Nem kell a bor, pedig szomjazom.
Bë bë hunyom én a szememet,
Elaludnám, sëhogy nem lëhet.

3. Ha felülök pej paripámra,
Nincs az eszëm a kantárszára.
Aztán, mikor már észreveszëm,
Házatoknál áll a ló velëm.

4. Në légy ojan durcás, violám!
Ha nem szerëtsz, mon meg igazán!
Ha hejjettem más legényre várs,
Ne félj, akkor engem sose látsz.

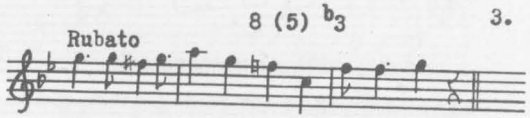
5. Jaj de szépen esik az eső!
Gyere haza barna szerető!
Mert megázik a birke gubád,
Megver érte az édesanyád.

Énekelte: Hajdú Lajos 75 é. r.
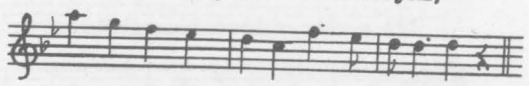
Régi, kvintváltó táncdallam. Palóc területen régóta igen népszerü, azért mult századi nótagyüjteményekben, valamint Bartalusnál is sok változata van. Ma is megtalálható a palócok közt, valamint Dunán-

tul egyes területein, Kiskunhalason (gyüjteményem 30. sz.-a) és a Hortobágyon - nyilván az egész Alföldön élt valaha - végül Erdélyben és Bukovinában. Mindenütt 7. foku első sorral, ami kvintváltó szerkezete szerint logikus.
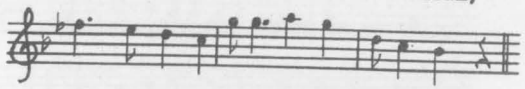
3.

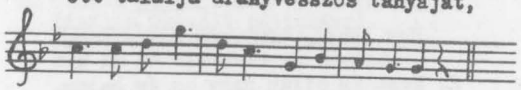
Újfalusi fenyves erdő a tanyám,

Ott vár engem minden este a babám,

Ott találja aranyvesszős tanyáját,

Mellette a sugár jegenyefáját.
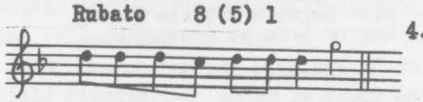
2. Kisangyalom ha meguntál szeretni,
Szabad néked más kislánt is szeretni.
Mondj le rólam örökre, én nem bánom,
Ne bántsd, az én gyenge szívem hagy fájjon!

Énekelte: Szabó Lajos 48 é. r.

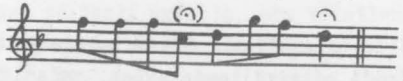
"Görgei pásztortól" (juhásztól) tanulta.

Változatai: Szomód (Komárom m.),Nógrád,Borsod,Gömör m. és egy baranyai Berze Nagy-nál. További rokonai 7 (5) ♭3 kadencia-tipusnál.
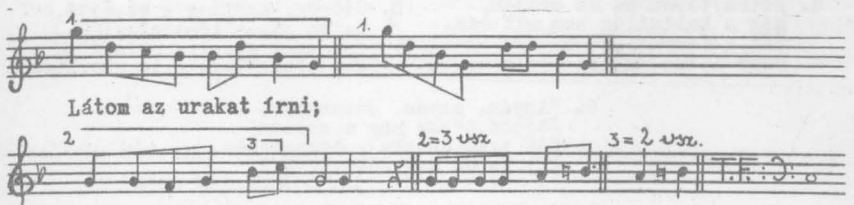
4.

Mikor megyek Budapestre,

Budapesti törvényszékre,

2. Rám szabták a három évet.
Szabadulnék, de nem lehet.
Sirhatsz anyám, jaj-szóval is:
Egy fiad volt, rab lett az is.
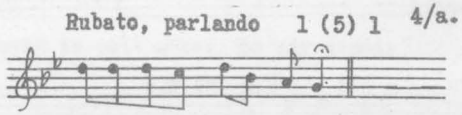
3. Csirög-csörög a vasajtó.
Talán jön a tömlöctartó?
Irtam levelet anyámnak,
Küldjön ruhát a fiának.

4. Elhozták a civilruhát;
Anyám zokogva borult rám.
Sirhatsz anyám, jaj szóval is,
Egy fiad volt, rab lett az is!
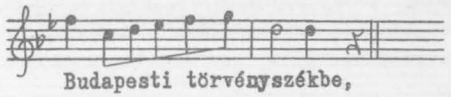
5. Anyám, anyám, édesanyám,
Gyüjjön nézze meg a szobám:
Két szál dëszka a nyoszolyám.
Itt halok meg édesanyám!

Énekelte: Szabó János 51 é. k.

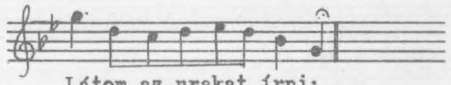
4/a.

Mikor mentem Budapestre,

Budapesti törvényszékbe,

Látom az urakat írni;

Rám tekintett valamennyi.

2. Rám szabták a három évet.
Szabadulnék,de nem lehet.
Irtam levelet anyámnak,
Küldjön ruhát a fiának.

3. Elküldték a civil ruhát,
Anyám zokogva borult rám.
"Sirhatsz anyám jajszóval is,
Egy fiad volt, rab lett az is!"

4. Bóthajtásos az én szobám,
Még a holdvilág sem süt rám.
Hát a fényes nap sugára
Hogy sütne sápadt orcámra.

5. Csörög, csattog a vasajtó,
Talán jön a tömlöctartó?
Két szál gyertya a kezébe,
Napjaimat írja ő le.

6. "Anyám, anyám, édesanyám,
Jöjjön, nézze meg a szobám!
Két szál deszka a nyoszolyám.
Itt halok meg édesanyám!"
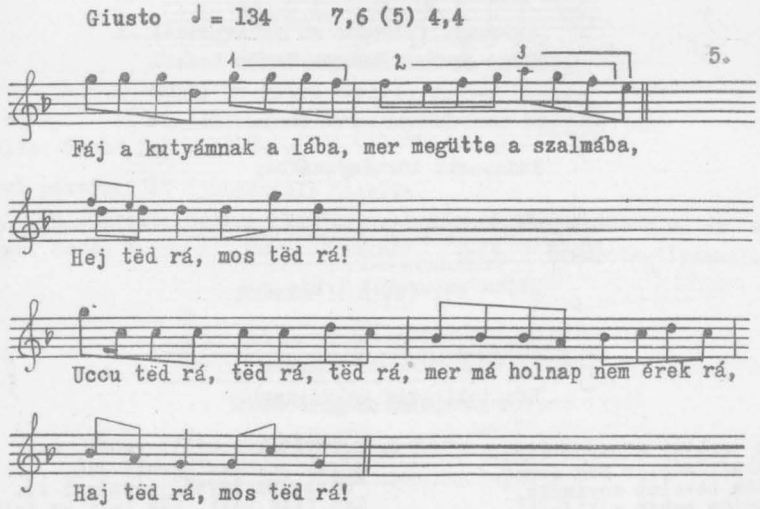
Énekelte: Szabó Lajos 48 é. r.

Pótlás másolatból. Eredetije elveszett a Rádiónak történő másolás alkalmából.

Dallamunknak több variánsa van 2. fokon végződő harmadik sorral. (Tura, Nógrád, Heves, Szabolcs és Bihar m., Pl. B. 189.) Dalunkhoz hasonlóan 1. foku harmadik sora van egy borsodi és egy marosszéki változatnak.

A B. var. 1. sorában állandósult az oktáv-töréses leugrás.

Hangfelvétel: MF 4320b

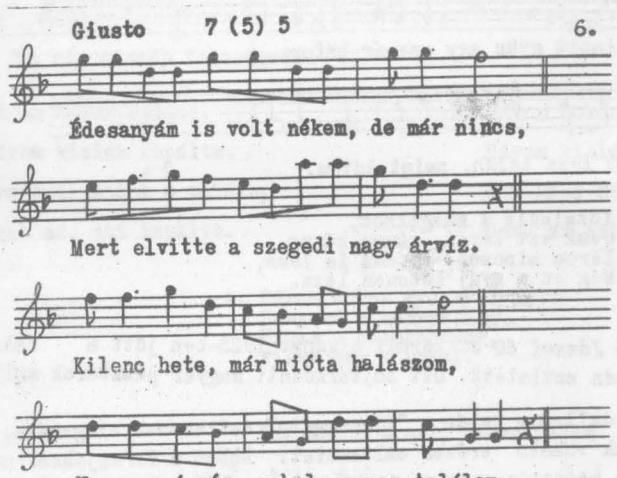

Énekelték: Havranko Andrásné Ando Kata 72 é. k.; Szabó Lajos 48 é. r.; Hajdu Lajos 75 é. r.

1., 3. var.= Hajdu L.; 2.= Szabó L., a dallambeli var. az első éneklő, Havrankoné.

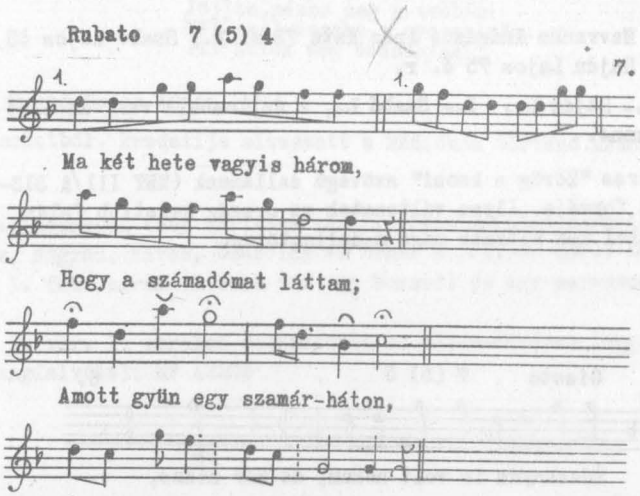
Hires "Zörög a kocsi" szövegü dallamunk (MNT III/A 313-76.sz.) kiaprózott formája. Ilyen változatok az ország keletibb felén fordulnak elő, ahol már ritkább maga a dallamtörzs.

2. Tizediken kifogtam a kötőjét,
Négy sarkára rávarrattam a nevét,
Közepire bubánatos virágot.
Jaj Istenem, de árvának maradok!

Szabó Lajos 48 é. r.; Fricsovszki József 40 é. k.

Országosan elterjedt dallam. Változatai a tiszta kvintmegfelelést mutatják 7 (5) $^{b}3$ zárlatokkal. Dalunkhoz hasonlóan 5. foku a harmadik sorvég egy Besenyőtelken (Heves m.) feljegyzett variánsban.
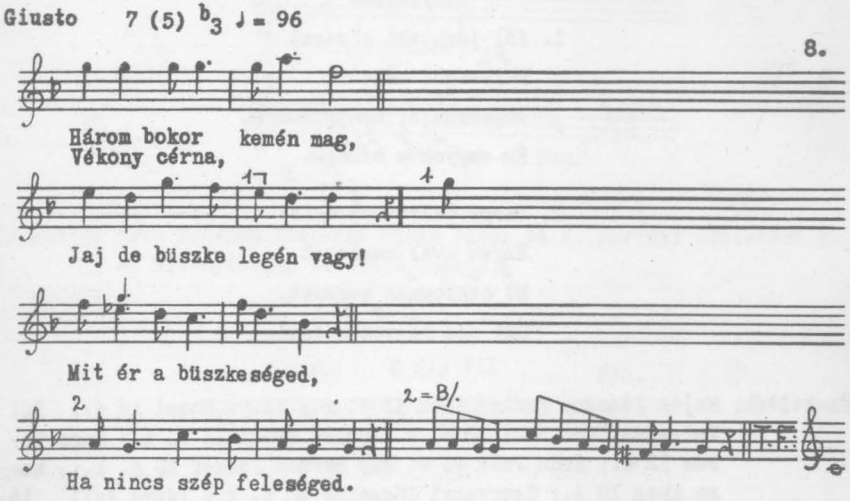

2. Közeledik a mangákhoz,
Csak azt kérdi, van-e károm.
Károm nincsen, de nem is lesz,
Még ez a nyáj kezemen lesz.

Énekelte: Rigó József 60 é. körüli cigány. 1925-ben jött a faluba. Tornán született. Ott bojtárkodott magyar pásztorok mellett.

Ritka dallam - talán a "Kismargita" dallamának elágazása, amire 3-4. sorának vonala erősen emlékeztet. Ebben a formájában néhány távoli, inkább kadencia-rokonán kivül (Tura, Békés, Maros-Torda m.) egy kétségtelenül azonos változatát Ecsedi adta közre a Hortobágyról. Ezt az összefüggést az áji dal alföldi pásztor-szövege is alátámasztja.

Hangfelvétel: MF 4317a

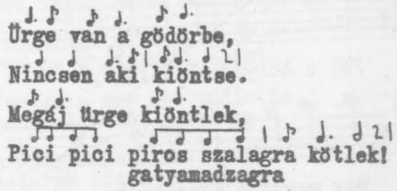

2. Három bokor saláta,
Három kislán kapálta.
Nem kell nékem a saláta,
Csak az, aki kapálta.

3. Három bokor ribizli,
Három kislán szemezi.
Nem kell nékem a ribizli,
Csak az, aki szemezi.

4. Három bokor gyöngyvirág,
Lányoké a menyország.
Magas a csipkebokor,
Fiuké meg a pokol.

B./ Szabó Erzsi, Szabó Lajos

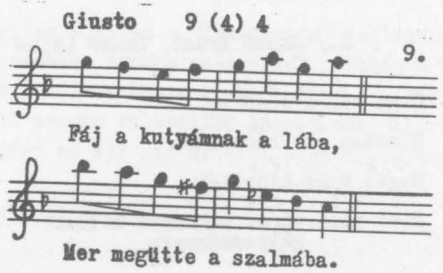
C./ Bolyszkoné

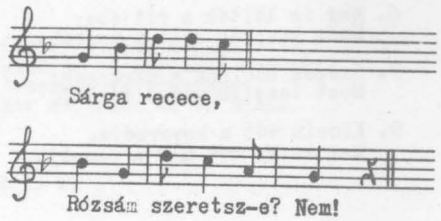
1. Jól jár, aki elveszi
Féleségül vëheti.
Göndörhája, csepp szája,
Én vagyok a babája.

2. Sárga cukrot ropogtat
Engëm aval csalogat.
Në csalogass engemet,
Úgy sem leszek a Tied.
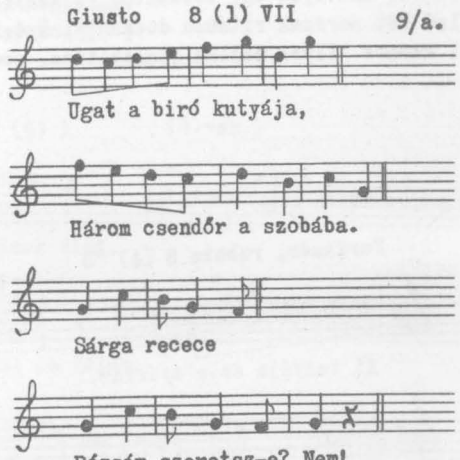
Énekeltëk: Hajdu Jánosné Farkas Ilon 45 é. r.; lánya Bözsi 16 é.; Pál Istvánné Lacó Juci 38 é. r.; Szabó Erzsi 16 é. k.; huga Teréz 12 é.; Ando Juli 21 é. k.; Barnák József 20 é. k.; huga Anna 18 é.; Cservenyi Józsefné 40 é. k.; lánya Juli 16 é.; Ando Ilon 13 é. k.; Bolyszko Imréné Tamás Piros 31 é.r; Szabó Lajos 48 é. r.

Régi kvintváltó táncdallam. Különböző hagyományőrző területeken, egymástól elszigetelve került elő (Somogy megyében, a középpalóc területen: Galgamácsán, Nógrád és Borsod megyében, valamint a dévai csángóknál és Bukovinában.) Nyilván még többfelé meg lehetne találni.

Énekelte: özv. Fedelem Józsefné Simko Ilona 54 é. horváti születésü g. k. Bizonytalan, tévesztő énekes.

2. Most vallatik Lajos bácsit,
Hova tette Dávid bácsit. Refr. (sempre)

3. Legelől is azt vallotta,
Hogy az ördögjukba csapta.

4. Másodszor meg azt vallotta,
Hogy a kőfalba berakta.

5. Harmadszorra kivallotta:
Szekeren vitte a Farkra.
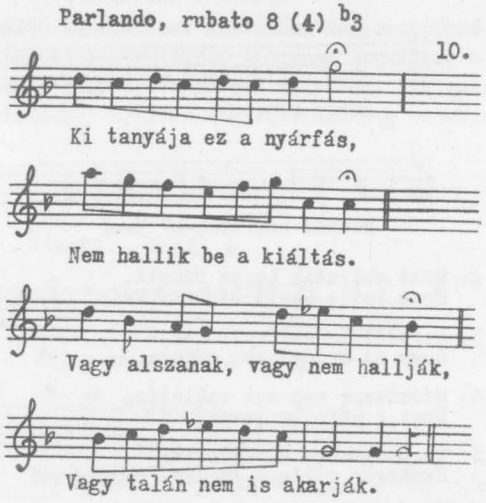
6. Meg is lëlték a rétjébe;
   Husz krajcár volt a zsebébe.

7. Szépen szólnak a harangok,
   Most temetik Dávid bátyot.

8. Kicsin vót a koporsója.
   Mer kevës vót már a csontja.

Énekelte: özv. Szirotnyák Istvánné 86 é.
Kiskovácsvágása, (Kovácsi) Gömör vm. 1940.

Alkalmi alakulatnak látszik, bár Békés megyéből jegyeztek fel egy hasonló dallamot. A kovácsi változat meggyőzőbb mind vonalát mind kadenciáit tekintve. (Az ájit egy tévesztő, bizonytalan énekestől jegyeztem fel.)Első két sorának ritmusa dudanótáink 4+2+2 szótagbeosztású csoportjával azonos. Ilyen dallam átalakitása, esetleg kontaminációval.
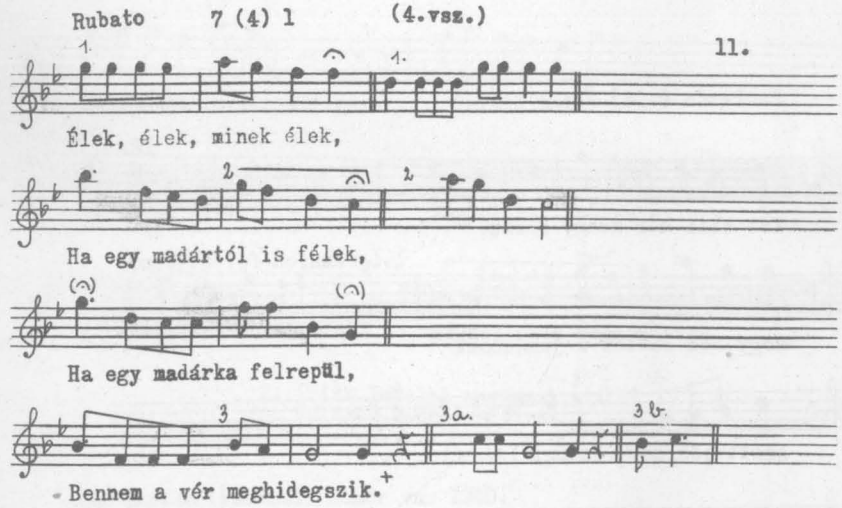

2. De egy kislán meghallotta,
   Mindjár az anyjának mondta:
   Eresszék be,édesanyám,
   Mer ez talán az én babám.

Énekelte: Ando György 64 é. k.

A közismert "Debrecennek van egy vize" dallamcsalád tagja, melynek nogáj-tatár változatát Kodály összeállitásából ismerjük. (Pl. A magyar népzene 1952,22.)Ez a dallam erősen el van terjedve az északkeleti Alföldön (Hortobágy, Szatmár-Szabolcs, Bereg, Zemplén), a palócoknál (Borsod, Heves, Nyitra), megtalálták továbbá a Csallóközben, Zala és Torda-Aranyos megyében.

Hangfelvétel: MF 4315 b

2. Tartozom én a zsidónak
   +Száz liter bor árával.
   Jaj Istenem, hogy adjam meg,
   Hogy a babám ne tudja meg!

3. Elment Józsi a vásárra,
   Beleesett a Dunába,
   Nincsen aki kimentse őt,
   Igy kell neki elpusztulni.

4. Hárman vagyunk mink testvérek,
Mégsem vagyunk igaz lelkük,
szóval: {Mertha mink igaz lelkük volnánk,
Egymás nyakába borulnánk.

+= Parasztok így igazították ki: meghidegül,
kilenc liter

Rigó cigány azt felelte: "mindegy az".

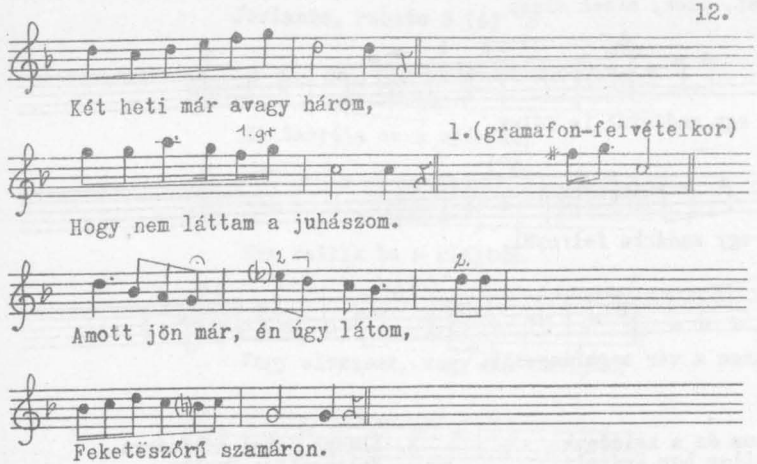
Énekelte: Rigó József 60 é. körüli cigány.

Egyedülálló dallam. Zárlat-tipusa is igen ritka: 7 (4) 1;ilyen dallamot csak kettőt ismerünk: egy 6-szótagosat Balatonlellérről, s egy nyolcszótagosat Tildről (Bars m.). Ezek azonban dallamvonalukban nem hasonlitanak rá.

Közölve: A "Magyar vers ritmusa" 14. lapján. és Pt 124

Parlando 5 (4) $^{b}3$

12.

2. Azt kiáltja a juhászom:
Van-ë ötven forint károm?
Nincsen biz ott édëzs gazdám,
Mert nem aludt el a bojtár.
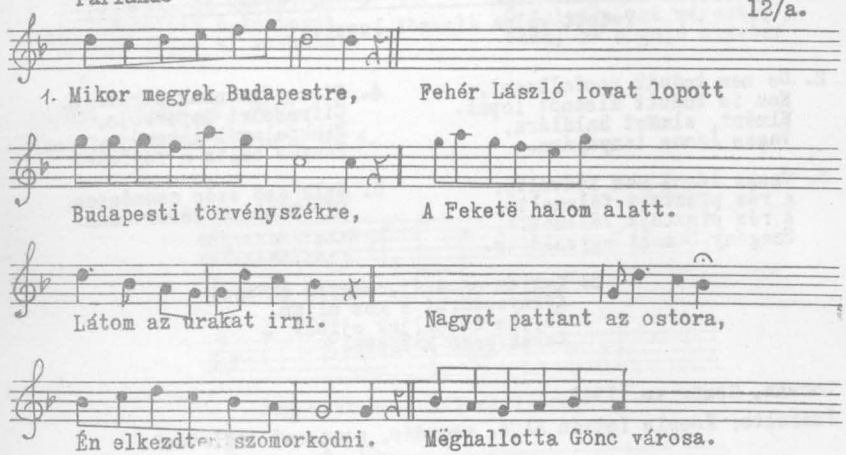
3. Asz kiáltja a juhászom:
Hozd be azt a kolomposat!
Kutya issza mëg a vérit,
Zsidó vëszi mëg a bőrit.

Énekelte: Hajdú Lajos 75 é. r.

"Szendrői vásárban tanulta egy fiú juhásztól, monta, hogy olyan nótát tud, amit senki. Soha nem danolta, legények előtt se. Azt jobban megtanulta, amit akkor hallott, meg jobban is eszébe van.

Parlando

12/a.
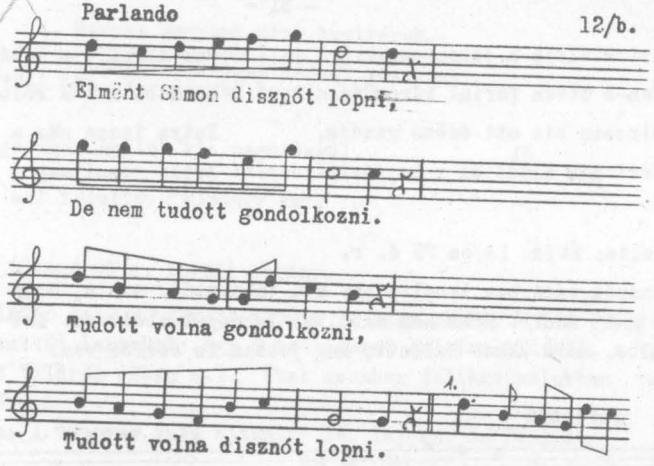

2. Irtam levelet anyámnak,
Küldjön ruhát a fiának!
.....
.....

Kiskovácsvágása (Kovácsi) Gömör vm. 1940.

Énekelték: Dányi József 48 é.; Dányi Józsefné 68 é. (var.-al)

Dányiné a dallamot Fehér László szövegére énekelte, Znamecnéval együtt, aki azonban másik dallamra tudta, s végül mindketten avval adták elő, csak Dányiné segített a szövegben. A teljes szöveget tehát annál a dallamnál közöljük. (I.Függ.11.)

Parlando 12/b.

2. De nem tudott gondolkozni,
Nem is tudott disznót lopni.
Elmënt, elmënt halálára,
Vasas János tanyájára.

3. Vasas János nem kedveltë,
A réz pisztojt fëlemeltë,
A réz pisztojt fëlemeltë,
Szegény Simont agyonlőtte.

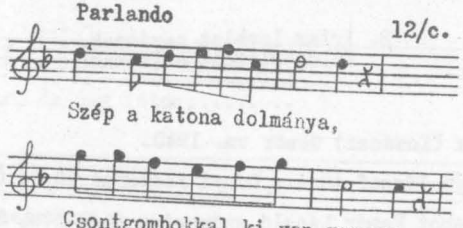
4. Nincs Simonnak siratója,
Cifraszűri koporsója,
Bikkfalevél takarója,
Fényës balta a fejfoka.

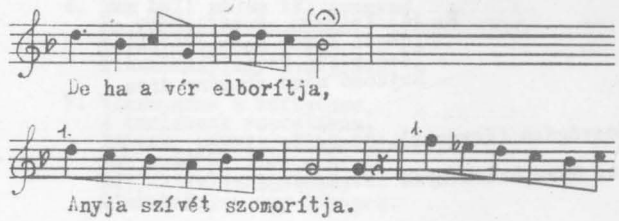
5. Esik eső szép csëndesen,
Sír Simonné këservësen.
.....
.....

B. Megyën az nyáj, megyën az nyáj
Környeskörül a gaz alján.
Vajjon hol áljak ejibe?
Kerek erdő közepibe.

Lucska, Gömör vm. 1940.
Énekelte: Kocsis István 61 é. csordás, csucsomi születésű.

Parlando 12/c.

2. Ha fölcsapik a szekérre,
Kit lábára, kit kezére,
Úgy viszik a sirhalomba,
Az örök nyugodalomba.
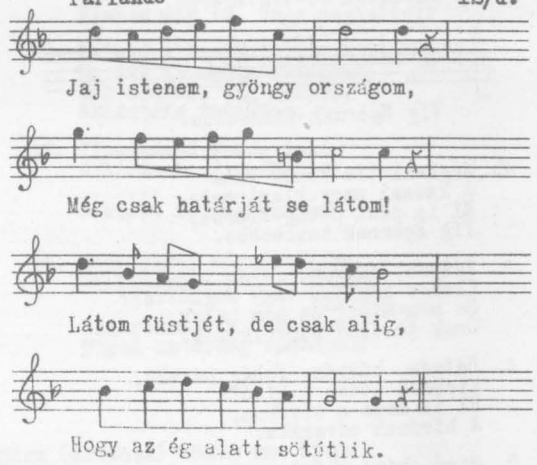
3. Még a sírból is kiabál:
Édësanyám, ha meglátnál!
Ha meglátnád a testemët,
Könnyü fogná el szëmedët.

4. Még a sírból is kiabál:
Pajtás uram, megáj, megáj!
Nem vagyok én még meghalva,
Visszamegyek még falumba!

5. Én, furvézer, nem engedëm,
Mert még nem cselekedhetëm.
Ő felsége azt végezte:
Vidd, ha a gojó élérte!

Lucska, Gömör vm. 1940.
Énekelte: Vozári Mihály 62 é.

Parlando 12/d.
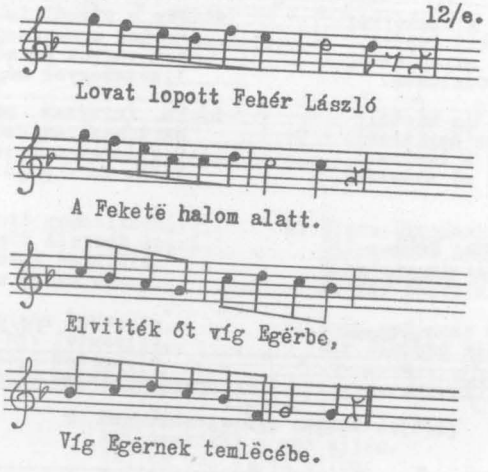

Néprajzi Adattár

2. Jaj istenëm, hová legyëk,
Idegën fődre hogy mënjek!
Idegën főd határjába
Bujdosó mind szegény árva.

Kiskovácsvágása (Kovácsi), Gömör vm. 1940.

Énekelte: özv. Szirotnyák Istvánné 86 é.

Parlando

2. Mëghallotta Fehér Anna
A kassai nagy klastromba.
El is ment ő víg Egërbe,
Víg Egërnek temlëcébe.

3. Bátyám, bátyám, Fehér László,
Élsz-e még te, vagy mëghóttál?
Se nem élek, se nem halok,
Csak terólad gondolkozok.

4. Bátyám, bátyám, Fehér László,
Kicsoda itten a bíró?
El is mene a bíróhoz,
A bírónak udvarába.

5. Bíró, bíró, bíró gazda,
Eressze ki a bátyámat,
Tálval mérem az aranyat,
Vékával a huszasokat.

6. Nem köll nékëm tál aranyad,
Se vékával a huszasod.
Hájál vélem az éccaka,
Kiszabadul egy hónapra.

7. Visszamenë a bátyához,
A temlëcnek rostéjához.
Bátyám, bátyám, Fehér László,
Azt mondta itten a bíró:
Hájjak velë az éccaka,
Kiszabadulsz egy hónapra.

8. Nénám, nénám, Fehér Anna,
Ne hájj velë az éccaka.
Szűzességed is elvesztëd,
Engemët is megöletël.

9. Nem hallgatott Fehér Anna
A bátyának szép szavára,
Vissza is ment a bíróhoz,
Véle is hált az éccaka.

10. Eccër aztán éféltájba
Haccsörgés volt az udvarba.
Bíró, bíró, bíró gazda,
Csörgést hallok az udvarba!

11. Fölkel röggel Fehér Anna,
Mén a temlëc rostéjára.
Bátyám, bátyám, Fehér László,
Élsz-e még te, vagy mëgholtál?

12. Felelé a temlëctartó:
Ne itt keresd a bátyádat:
Sík erdőbe, víg mezőbe,
Akasztófa tetejébe.

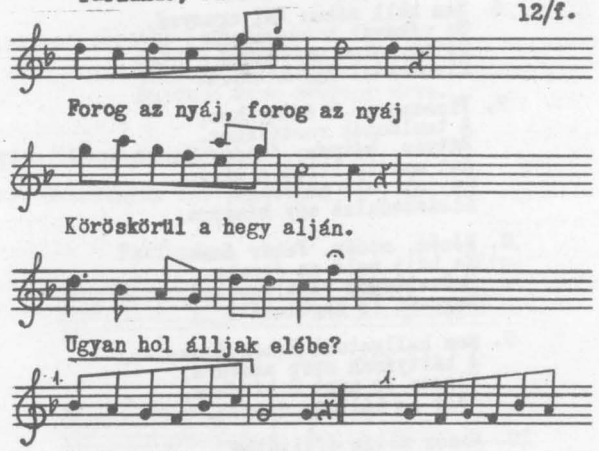
13. Visszamenë Fehér Anna
A bírónak udvarába
.....
A bírót is megátkosza:

14. Mosdóvized vérré váljon,
Töllőkendőd lángot vessen
hánnyon,
Udvarodba víz fakadjon,
Téged az ördög ragadjon!

Kiskovácsvágása (Kovácsi) Gömör vm. 1940.

özv. Szirotnyák Istvánné 86 é.

Parlando, rubato 5 (4) 7 12/f.

B.

1. Ma két hete, vagyis három,
Hogy a számadóm nem látom.
Amott jön már, amint látom,
Három fekete szamáron.

2. Azt kérdezi: van-e károd?
Én azt mondom: nincsen károd;
Nincsen három, de nem is lesz,
Még a nyáj a kezemben lesz.

3. Még azt mondod, nincsen károd!
Hol az első kolomposod?
Kutya itta meg a vérit,
Zsidó vette meg a bőrit.

Kiskovácsvágása (Kovácsi), Gömör vm. 1940.

Kerekes József 20 é. (apja juhász volt).

Tipikus palóc dallam. Rendkivül elterjedt Heves, Nógrád, Borsod és Gömör megyében, továbbá Hont, Bereg, Zemplén és Nyitra megyében, és több változata található Bartalusnál. Távolabbi változatai, melyek felépítésükben azonosak, de dallamvonaluk kissé másként alakul, a nyelvterület keleti felén találhatók: Békés, Szatmár, Szolnok-Dobóka, Udvarhely, Csik megye területén, Bukovinában és Moldvában.

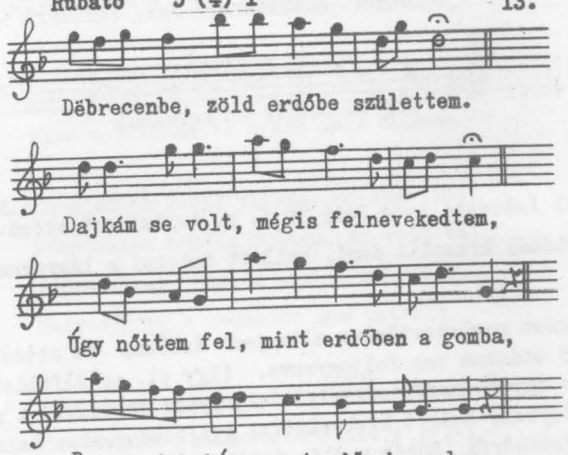
Palócoknál, mint a fenti változatokból is kitünik, ez az a legdivatosabb régi stilusu dallam, amire a balladákat, régies népdalszövegeket leginkább éneklik. Újban viszont alföldi pásztorszöveget találunk ráhuzva, ami a falu és déli szomszédjainak alföldi kapcsolataiból érthető.

E variánscsoport egy tagját és több szövegét bemutattam "A magyar vers ritmusa" 21-22 lapján, két tagját, valamint több dallamvariációját "Ugor réteg a magyar népzenében" tanulmányom 64-5. sz. példájában. Utóbbi tanulmányomban a siratóval és a sirató-tipusu recitálókkal hoztam kapcsolatba. Kétségtelen, hogy az egész dallamcsoport inkább nem-ötfoku, recitáló dallamnak látszik egyes helyeinek ötfoku fordulatai ellenére is. Ezek a fordulatok könnyen magyarázhatók a palóc terület erősen pentatonizáló hajlamával, ami sok kétségtelen utólagos ötfokusitást is lehetővé tett.

Hangfelvétel: födallam F 72/A/c; b var.: MF 4326 a,; f var.:MF MF 4325 a

Közölve: Áj 1. sz.

Rubato 5 (4) 1 13.
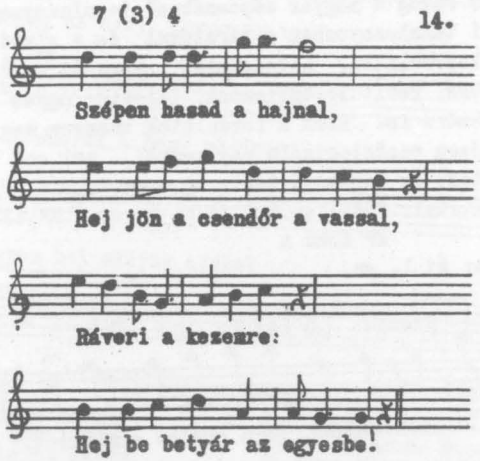

Énekelte: Ando Gyula 22 é. k.

"Szőllőkerülőtől tanulta" (pincében részegen dalolta).
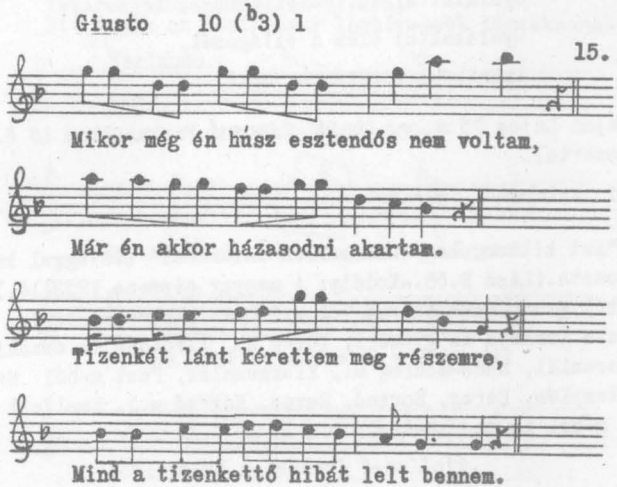
Változat nélküli, magában álló dallam.

Közölve: Pt 151

Énekelte: Pál Istvánné Lacó Juci 38 é. r. barkai születésű.
"Voltunk Bartánál krumplit ásni, kellett dalolni a lányoknak."

Az egész nyelvterületen elterjedt dallam, de elterjedtségének nem megfelelő számban van feljegyezve. (Így pl. az Alföldet csak egy nagykőrösi és egy hódmezővásárhelyi feljegyzés képviseli a nagy akadémiai gyűjteményben, holott kiskunhalasi gyűjteményemben Halasról, Kecskemétről és Csökmőről (Békés m.) is találunk (16. és 90. sz.) változatot, az utóbbi kettőt egészen "felszíni" gyűjtésből. Olyan régi dudanóta, amit még mindenfelé tudnak sokszor a fiatalok is.

2. Az elsőnek kicsi voltam, az volt baj,
Másodiknak csalfa voltam, az volt baj,
Harmadiknak, hogy a szemem kékellik,
Negyediknek a termetem nem tetszik.

3. Ötödiknek, hogy a pézem kevés volt,
Hatodiknak gazdagságom csekély volt;
Hetediknek, mért nem paripán jöttem,
Nyolcadiknak, mért nem Párisból jöttem.
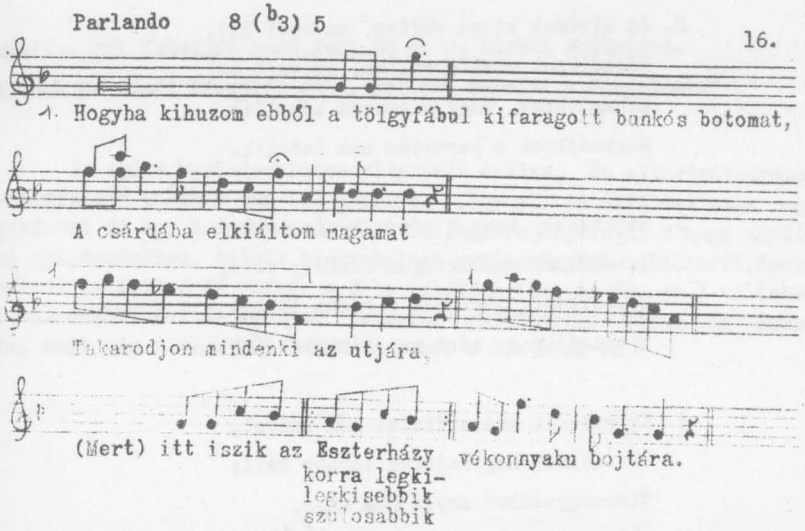
4. Kilencedik szivarfüstöt nem szivel,
Tizediknek nagybajúszú legény kell;
Tizenegyediket anyja nem adja,
Tizenkettedik nem megy férhez soha.

5. Igy hát babám, nem lehet megnősülni,
Gyalázattal kell a világon élni.
Gyalázattal élem a világomat,
Amerikába vitetem magamat.
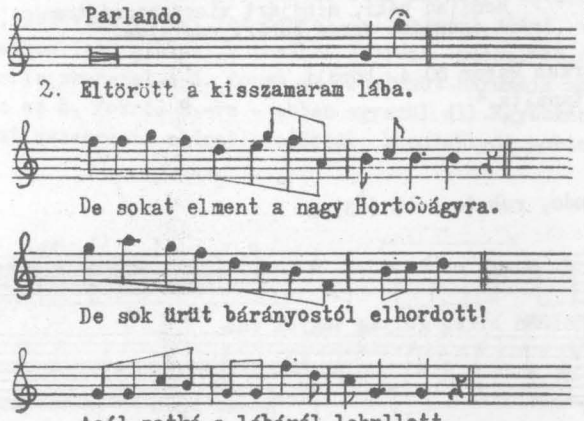
Énekelte: Hajdú Lajos 75 é. r. (Hajdú Jánosné Farkas Ilon 45 é. r. is ismerte).

"Bódvaszilasi katonától tanulta"

Az "Azt hittem, hogy nem kellek katonának" szöveggel közismert dallam változata.(Lásd B.58.=Kodály: A magyar népzene 1952,14.)Ugyanez Csongrád m-ből gramofonra is van véve: F 54A. (tekerősöktől). Itteni, eltérő zárlatu formája is gyakori, főleg az Alföldön és északi peremvidékein (Torontál, Bács-Bodrog m., Kiskunhalas, Pest m-ből Nagykőrös és Csomád, Zemplén, Bereg, Borsod, Heves, Nógrád m.). Emellett Mohácsról és Zala m-ből is van adatunk.

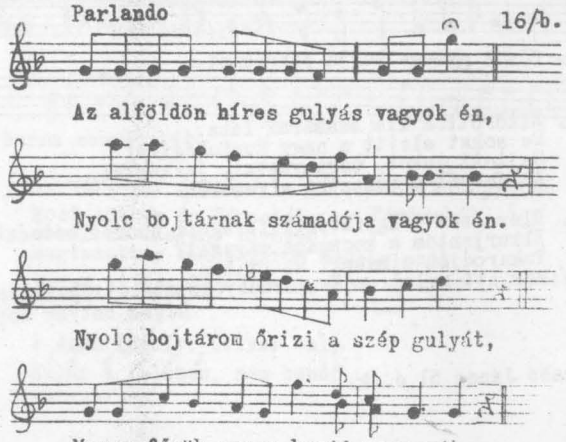

b. Ha fölemelem azt a girbe-görbe görcsös botomat,
A csárdába elkurjantom magamat.
Takarodjon mindenki az utjára;
Itt iszik az Eszterházy leghíresebb legmakacsabb betyárja

Énekelték: Mester András 48 é. k (1-2 vsz.); Havranko Andrásné Ando Kata 72 é. k. (a b.-t, csak szóval)

Mester A. gyerekkorában tanulta. Juhásznóta. "Ezt mulatságban lehet szépen. Borzasztó viditó!" Szepsibe mulatságba elénekelte, egy hétig ottartották.

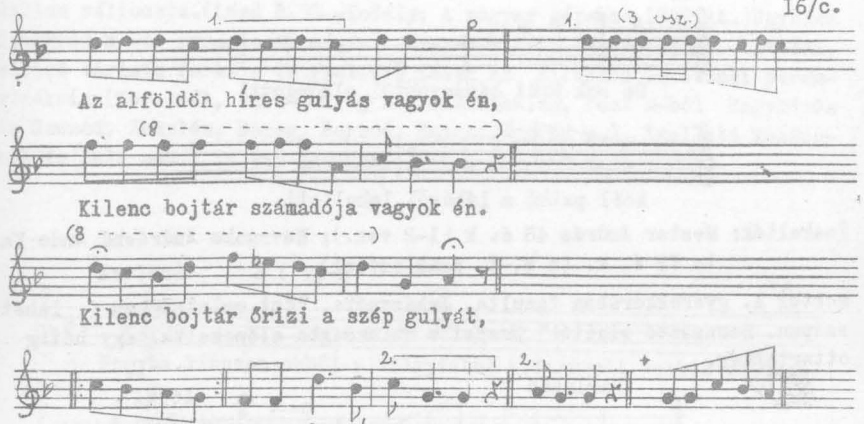
2. Kifőtt már a genge borjú vacsora,
Nyolc bojtárom, bort is innánk,ha vóna.
Kridj el a szomszédunk tanyájára,
Kérj egy lovat egy-vagy két pár órára.

Mondjad néki, mindjárt visszabocsájtom:
A csárdába veres borért rugtatom.

Énekelte: Farkas Gábor 50 é. körüli, r.
"Amerikában tanulta."

Parlando, rubato 8 ($^{b}3$) 2

16/c.

2. Eltörött a kis szamaram lába.
De sokat elvitt a nagy Hortobágyra!
Hajtott juhot, bárányostul, jerkéstül,
A lábáról a rézpatkó elveszvén.
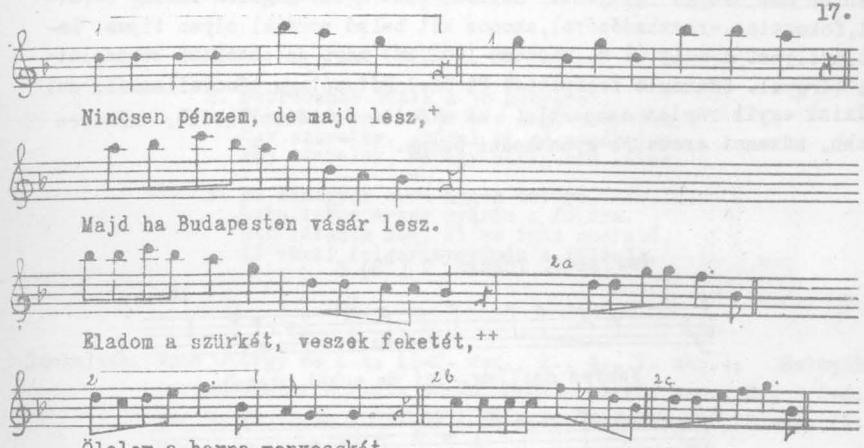
3. Eléveszem tölgyfából kifaragott bunkós botomat,
Elkurjantom a kocsmába magamat:
Takarodjon mindenki az utjára,
/:Mer itt mulat az Eszterházy Koseleki+ legvitézebbik:/
hires betyár bojtára.

Énekelte: Szabó János 51 é. k.

Tulnyomórészt az Alföldről ismerjük,(lásd kiskunhalasi gyüjteményem 35-7. és 92. sz-át,az utóbbit Derzstomajról, továbbá Hódmezővásárhely, Nagykőrös, Kecskemét, Tura, Ujszász, Hatvan, Borsodszentistván), az Alfölddel szoros kapcsolatban levő Sárköz, továbbá Hont, Gömör megyék, Bukovina és egy Vas megyei lelőhelyről. Régi, vegyesértékü gyüjteményekben igen gyakori, továbbá Seprődi székelyföldi kéziratos gyüjtésében is szerepel.A C. forma az általános harmadik sorvégzőt elváltoztatta az 5. fokról 2.-ra - ebben egyedül áll.Egyébként mindhárom áji változat szövege is elárulja alföldi, közelebbről hortobágyi származását.

Giusto 9 v. 8 ($^{b}3$) $^{b}3$

17.

1. var.-al. Szabóné: Ando György (2c var.-al)
Most jöttem én Sárosból, Párizsból
Abból az idegeny városból.
Megtanultam benne három magyar szót:
Nyisd ki csárdás kisangyalom az ajtót.

+ Ando Károly: (1.var.-al)
Kalap a fejemen, nem kendő
.....

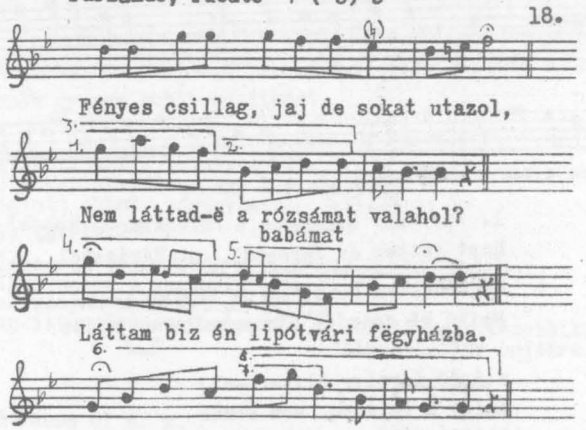
++ Cservenyiné:
Eladom a sálkát (=csajkát), veszek kanalat,
Jaj de kimulatom magamat.
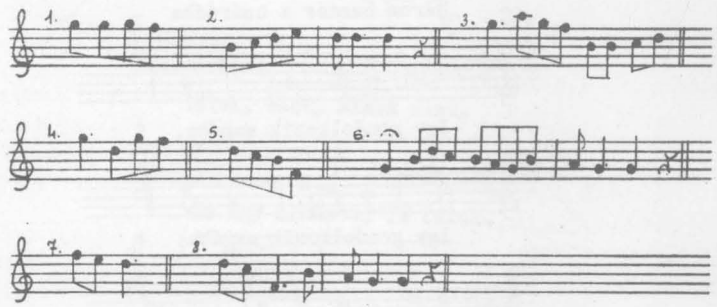
Énekelték: Pál Istvánné 38 é. r.; Hajdu Jánosné 45 é. r.; Barnák János 28 é. k.; Bolyszko Imréné Tamás Piros 31 é. r.; Szabó Lajos 48 é. r.; Szabó Jánosné Majancsik Anna 35 é. k.; Ando György 64 é. k. és fia Károly 27 é.; Cservenyi Józsefné 40 é. g.k.

Ritka dallam, (Somogy, Zala, Moson megyéből és Isaszegről vannak feljegyzései), de régi dalgyüjteményekben is szerepel. Talán csak szintén nem eléggé "gyüjtött" dallam, mint a 14. Magasan induló sorai-val, fokozatos ereszkedésével, azonos két belső sorával olyan tipus lehet, amilyent Kodály (A m. népzene 1952,28) mári dallamokkal kapcsolatban tárgyal. (Hasonló felépítésü Pt 52.) Hétszótagu táncdallamnál, ami dalaink egyik régies csoportja, ez a feltevés kézenfekvőbb, mintsem ujabb, müzenei eredetre gyanakodni benne.

Parlando, rubato 7 ($^{b}3$) 5

18.
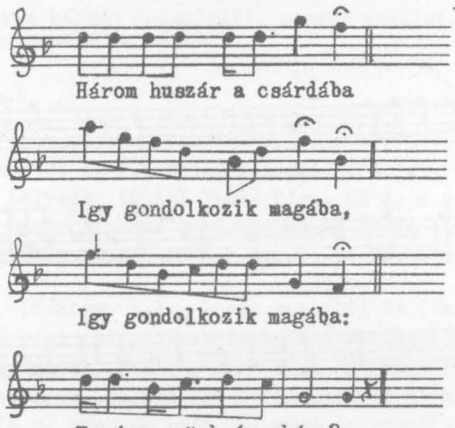

2. Debrecenbe sütik a jó kenyeret.
Tizenhat esztendős kis lánt szeretek.
Úgy szeretem, szóval ki së mondhatom.
Maj mëghalok, ha ëgy napig nem látom.

3. Ha kimegyek arra magos tetőre,
Lehajintom arany gyürőm a földre.
Ott látszik meg, ki az igaz szerető,
Ki veszi fel aranygyürőm a földről.

Énekelték: Ando György 64 é.k. (1-2. vsz., 1., 4., 7. var.); Sztupák Imréné Mester Borbála 60 é. körüli, k. (3. vsz., 2., 5-6. var.); Havranko Andrásné Ando Kata 72 é. k. (3., 8.var. (1. vsz.)

Variánsai az Alföldön találhatók. Az első sor végének jellemző menete 5-ről 7-re is sokfelé ugyanigy hallható.
Felvéve: MF 4316/b és F 73/B/b, ugyanattól az énekestől.
Közölve: Pt 150

Parlando, rubato 7 (^{b}3) VII 19.

2. Egy közülök kitalálta:
Özvegyasszony kunyhójába,
Özvegy asszony kunyhójába,
Hol az ajtó nincs bezárva.

3. Gyer be huszár a házamba,
Itt a díványt, új le rája,
Az ágyam is lë van vetvë,
Hogy ha akarsz, feküdj belë.

4. Nëm fekszëk lë az ágyadba,
Nëm költöl fel éjféltájba;
Felkötlek én ojjan jókor,
Éjfél után egy órakor.

5. Éjfélután egy az óra,
Kej fel huszár, erigy haza!
Még a kutyák sem ugatnak,
Szomszédok is (mind) alusznak.
aim
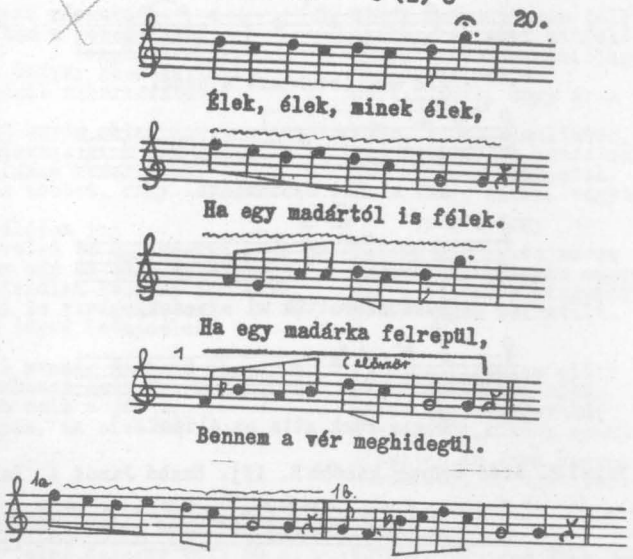
Énekelte: Szabó János 51 é. k.

"Katonaságban, 6-os huszároknál" tanulta.

Mintegy 20 változata kizárólag egy szükebb, közép-palóc területről való: Pest m. északi széle, Nógrád, Heves, Borsod m. és Derzstomaj. Az utóbbi helység a Nagykunság és Heves m. határán fekszik; lakossága a Nagykunság, Heves m. és az északibb részek lehuzódó szegénységéből állt össze. Áj is a leirt terület szélső peremén fekszik. Ezt jelzi 1. sorának kadenciája is, mely az összes többitől eltérőleg nem 5. (pl. Pt 121, Derzstomaj), hanem 7. Ettől eltekintve dallama mindenütt igen egységes, szinte változatlan.

Szövege is kivétel nélkül az ittenivel azonos, aminek megfelelője egy francia aubade (hajnali ének). Szöveg és dallam ilyen szoros összekapcsolódása elég ritka jelenség.

Parlando 8 (1) 8 20.

2. Esteledik, alkonyodik,
Gulya-ménes takarodik.
Gulya ménes legelője,
Barna kislány a bérese.
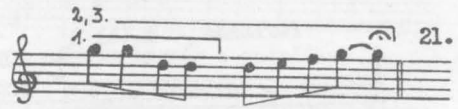
Énekelte: Havranko Andrásné Ando Kata 72 é. k.

A 3-4 sor bizonytalan; a 4. sort később többnyire az la var.-al énekelte.
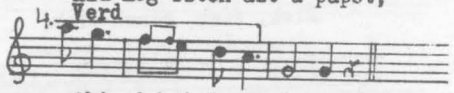
Bizonytalan körvonalu dallam, változat nélkül. Lásd a 21-25., és 30. sz.-ról mondottakat.

A magyar vers ritmusa 14. lapján közöltem.
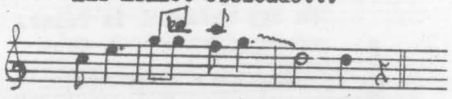
Poco rubato 8 v. 6 v. 5 (1) 5

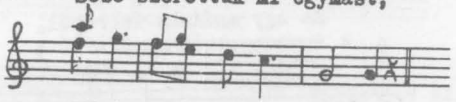
Áld meg Isten azt a papot,

Aki minket összeadott.

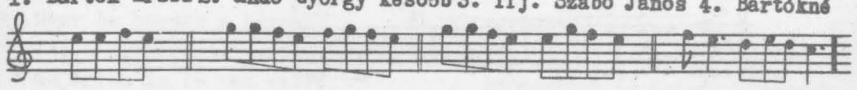

Sose szerettük mi egymást,
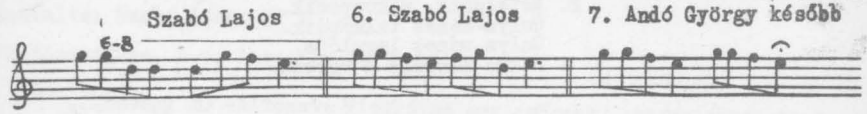

Mégis ránk atta az áldást.
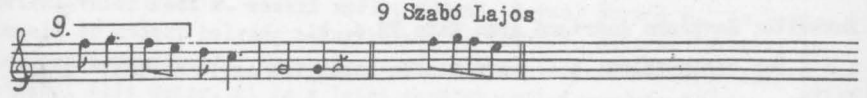
1. Bartók Erzsi 2. Ando György később 3. ifj. Szabó János 4. Bartókné
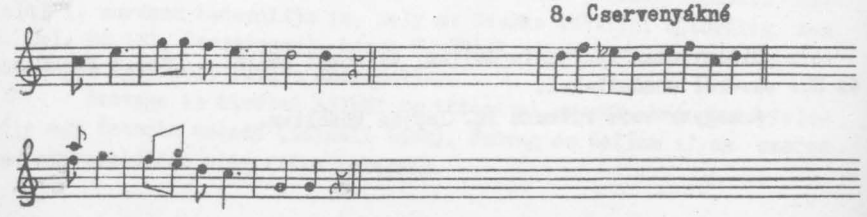

Szabó Lajos 6. Szabó Lajos 7. Andó György később

9 Szabó Lajos

8. Cservenyákné

2. Édesanyám sok szép szava,
Kire nem hajlottam soha.
Hajlanék már, de már késő,
Esik előttem az eső.

3. Édesanyám rózsafája,
Én voltam a rózsa rajta,
legszebb ágja.
De egy betyár leszakajtott,
Kalapjánál elhervasztott.

4. Nézz ki anyám ablakidon,
Most visznek ki a kapudon.
Nézz utánam keservesen;
Látsz-e többet, vagy sohasem.

áldjon jaj

5. Isten veled te áji völgy!
Lehetsz már én felőlem zöld,
vagy: Én felőlem lehetsz már zöld,
Akár ki is virágozhatsz,
Míg én téged letaposlak.

6. El kell menni, ha esik is,
Noha nehezen esik is.
Nehezen esik a járás,
Édesanyám, az elválás.

7. Édesanyám, kiskoromba
Zártál volna koporsóba,
Hogy ne nőttem volna nagyra,
Ne lennék senkinek rabja.

8. Mikor megyek Kassa felé,
Nyílnak az egek kétfelé,
Sírnak a fényes csillagok,
Ragyognak rám a
Mert tudják, hogy árva vagyok.

9. Idők, idők, elmultatok,
Még eszembe se jussatok!
Szeretőim ne sírjatok,
Azér, hogy katona vagyok.

Ando György

10. Katona már az én nevem
Annak nevelt anyám engem,
Még a bölcsőbe ringatott,
Mikor engem beiratott.
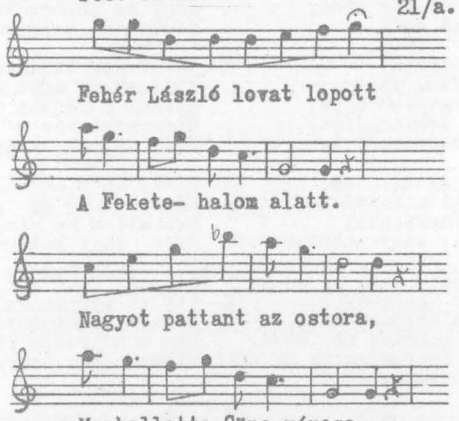
11. Ájfalusi templom előtt
Három ágú diófa nőtt.
Három ágú, hatlevelű;
A szeretőm,kükény szemű.

/:Amijen én árva vagyok
szeretőt is ojat tartok.:/

Énekelték: özv. Bábás Mihályné Kulcsár Róza 47 é. r.; özv. Tamás Dánielné Kulcsár Póli 59 é. r.;Kulcsár Jánosné Elek Mária 49 é. r.; id. Bolyszko Imréné k. együtt. (A fődallam és a benne jelzett eltérések.)
Bartók Béláné Józsa Gizella 52 é. r. (1-3., 5-6. vsz.); Erzsi lánya 13 é.; Szabó Margit 8 é. r. (1., 3., 5. vsz.);Bábás Istvánné Tóth Zsuzsanna 54 é. r. (1-2., 4-6. vsz.);Hajdu Lajos 75 é. r.; Barnák Jánosné 49 é. k.; fia János 28 é. (1-4.vsz.); Sztupák Imréné Mester Borbála é. k.; Havranko Andrásné 72 é.k. (1-2. vsz.);özv. Fedelem Józsefné Simko Ilon 54 é. k.; és menye, 26 é.; F. Józsefné Karaffa Erzsébet; Ando György 64 é. k.; Cservenyák Gyuláné 43 é. k.; Szabó Lajos 48 é. r.; Szabó János (ifj) 39 é. k.; felesége Majancsik Anna 35 é.; lányuk Erzsi 16 é. és Teréz 12 é.; a falu minden lakosa, gyermekek is, ismerték.

Akkor szokták dalolni, mikor kijönnek a hitről a templomból.

Poco rubato 8 (1) 5 21/a.

B. (dallama ugyanaz)

1. Édesanyám sok szép szava,
Kire nem halgattam soha.
Halgatnék már, de már késő,
Esik előttem az eső.

2. El kell menni, ha esik is,
Noha nehezen esik is.
Nehezen esik a járás,
Tőled, babám, az elválás.

3. Isten véled, Lucskai völgy!
Énmiattam lehetsz már zöld.
Akár ki is virágozhatsz,
Míg én téged letaposlak.

Kiskovácsvágása (Kovácsi), Gömör m. 1940.

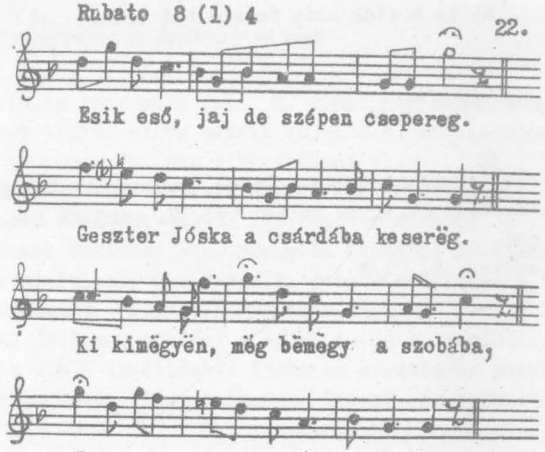
Énekelte: Dányi Józsefné 68 é.; Szabó Andrásné Lukács Borbála 67. é. (Barkai születésü).

Dányiné erre is, más dallamra is kezdte az alábbi szöveget. Znamecnéval együtt végül is egy más dallamra énekelték el (I.Függ.11.) ahol Dányiné csak a szöveget segítette összeszedni. Ott van további szövege.

Menyasszonybucsuztató, s mint ilyen egy szükebb gömör-abauji terület elterjedt dallama. (Bodvaszilasról és Szögligetről kéziratos változatok.) Teljesen egyöntetüen kialakult dallam. Mégis, 2. és 4. sorának ismétlődése nem látszik eredetinek. (Lásd a 20-25. és 30. dalokkal kapcsolatban mondottakat.) Mintha valamelyik sora kimaradt, vagy felcserélődött volna, s ezáltal szigetelődött volna el annyira, hogy teljesen társtalanul áll a többi népdaltipus között. Ha például a változatokban jelentkező 6. foku első zárlattal vesszük, második sorának utolsó két hangja pedig fennmarad a dó-n, közel kerül Pt 180-hoz (Ezernyolcszáznegyvenhatba el kell menni háboruba), egy szintén magában álló csikmegyei dalhoz. Még igy is fennáll bizonyos sorrendcsere, mert a csiki dal 3-4. sora hanyatlik le az alaphangra, mig az ájinak a 2. és 4. De mindkettő elhelyezkedése, mozgása a skálarendszerben azonos, mindkettő szó-végü, dur-jellegü dallam.

Hangfelvételei: MF 4309/a, F 73/B/a.
Közölve: Áj 2. sz., Pt 181.

Rubato 8 (1) 4 22.

2. Csaplárosné, halpëcsënyét hozzon kend,
A melléje citronyos bort töltsön kend,
Szolgálóját trázsára állíja kend,
Ha csëndőr jön, hiradásul lëgyën kend!
adja

3. A szolgáló beugrott nagy ijedten:
Itt jön kilënc zsandár kivont fegyverrel.
Geszter Jóska se vette jazt tréfára,
Ráugrott a bodor bársony lovára.

4. Beugratott a duhai erdőbe.
Lova lába mëgbotlott ëgy gyükérbe.
Lova lába mëgbotlott ëgy gyökérbe.
Ott fogta jel kilenc zsandár fektébe.

5. Geszter Jóska halálig azt kiáltja:
Van még néki Nyirbátorba két lánya.
El is mëntek a két lányér hintóval,
El is hozták szép feketë hat lóval.
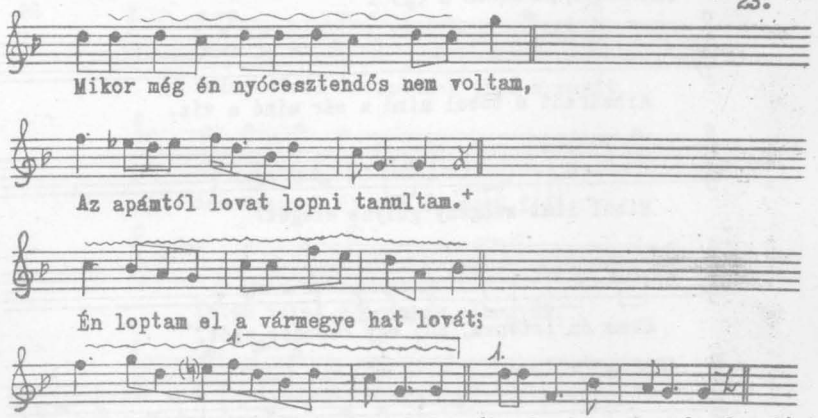
Énekelte: Hajdu Lajos 75 é. r.

Teljesen társtalan dallam. Lehet, hogy oktáv-törésekből állandósultak dallamvonalának egyes helyei (pl. 2. sorának 1-2. üteme, 3. sorának 1. üteme.

Hanglemezen: F. 72/B

Parlando 8 (1) 3

23.

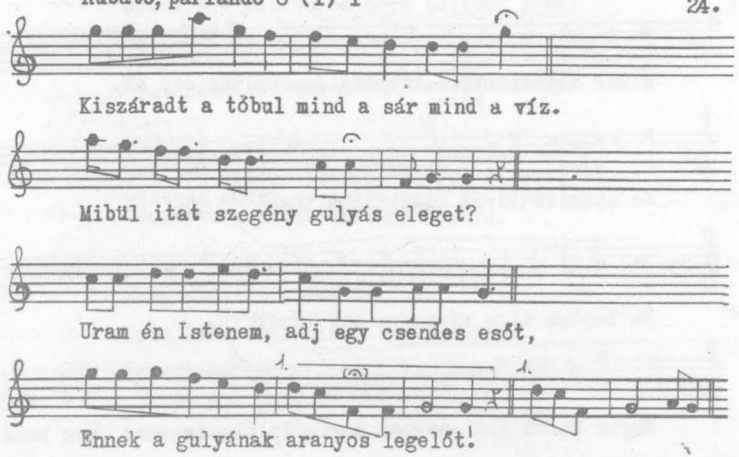
+ A helyszini lejegyzésben lopni tanulni áll, nyilvánvalóan elírás lejegyzés közben.

Énekelte: Havranko Andrásné Ando Kata 72 é. k.

~~~~~: bizonytalanul énekelt részek

Bizonytalan körvonalu dal. 2. sorát romlásnak érezzük, mintha a nem jól tudott helyen előre hatott volna a 4. sor.Azonban több ilyen - azonos 2.és 4.soru - dal van e környéken: pl. 21., 22., 24-25.; általában ilyenek az 1. főzárlatu dalok. Ezek közt vannak igen határozottan kialakult, mindenki által igy tudott darabok is (21.). Ennek ellenére romlásnak tekinthetjük, amelyből időnként általánosan elfogadott formák is alakulnak. Ugy látszik, ezen a területen a változtatásnak - vagy romlásnak? - ilyen tendenciája él: a 2. sort elhagyni, (elfelejteni), fél dallamot alkotni a dalok 1. és 4. sorából,s egy bizonytalanul variált elejü ismétléssel (néha az eredeti 3. sorral), egészíteni ki ujra 4 sorossá. (Lásd különösen 24.-et, és jegyzetét.)
~~~~~

Rubato, parlando 8 (1) 1 24.
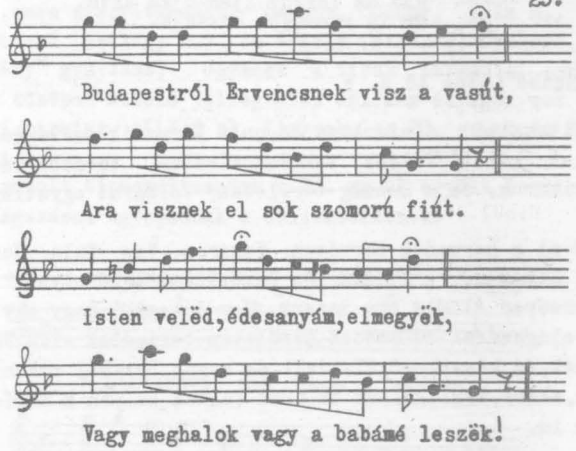

Énekelte: Rigó József 60 é. körüli cigány. (Tornai születésű, sokat bojtárkodott magyar pásztorok mellett.)

E dallam alaptipusa ereszkedő-kvartváltó, 5 (4) 2 zárlatokkal. Ez a forma igen erősen van képviselve az Alföldön, különösen a Hortobágy mellékén és Szabolcs-Szatmár megyében. Ezenkivül előkerült Csongrád és Békés megyében, Nagykőrösön, valamint Nyitra, Hont, Heves, Zemplén és Bereg megyében, a Sárközben, Erdélyben és Moldvában. A Zoborvidéken giusto alakja általános, Békésben és Beregben parlando és giusto forma együtt került elő; Szabolcs-Szatmárban kimondottan táncnóta.

Erősen variálódó kadenciákkal is elterjedt (a fenti területeken kivül ilyenek Baranya, Gömör, és igen elváltozva Zala megyében is előkerültek). Példánk romlottnak látszik, mégis sokfelé találjuk hasonlóan, az 1. fokra lefutó második sorral. Karcsa (Bodrogköz), Gulács, Gát (Bereg), Ricse (Zemplén), Tiszaigar (Szolnok), Hajduhadház, Borsodszentistván lelőhelyekkel. Ezek azonban mind "esetleges" formák, t. k. féldallamok, némi variációval az ismétléskor, mint az áji is. Ugy látszik, az északi részeken ilyen felére csonkult formában is sokfelé elterjedt, illetve vált bizonytalanná az alaptipus kadencia-képlete.

A főtipusról lásd: Vargyas: Ugor réteg a magyar népzenében Kodály-emlékkönyv 1953, 35., 68-76. sz.
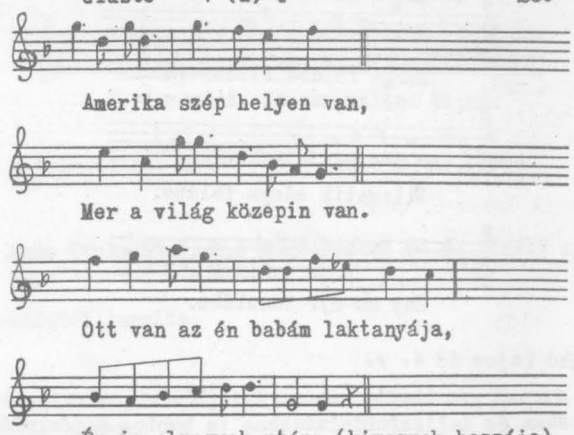
Rubato 7 (1) 5 25.

Énekelte: Szabó János 51 é. k.

Társtalan dallam. Lásd a 23. dal jegyzetében mondottakat.

Giusto 7 (1) 4 26.
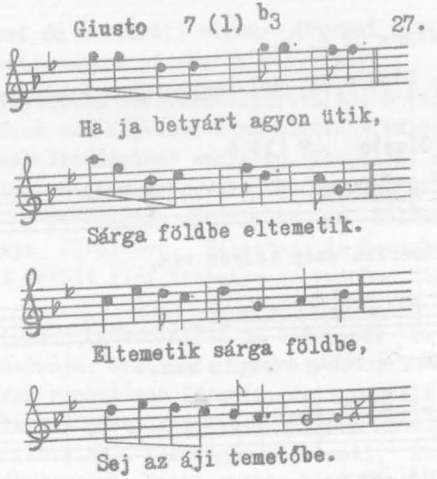

2. Megírtam a bús levelet
A ragyogós csillag mellett.
Hod ne legyek ijen-ojan árva,
Én is kimegyek hozzája.

Énekelte: Szabó Lajos 48 é. r.

Változatai a mienkhez hasonló harmadik sorvéggel (4.fok.) a nyelvterület keleti felén: sok Bukovinában, továbbá Csik, Szilágy, Szatmár, Bihar m. és a Bánság területén, valamint egyetlen Baranya megyéből.

b_3-al a harmadik sorvégen: Komárom, Vas, Zala, Somogy, Baranya m., Kassa, Bihar m., a Mezőség és Bukovina a lelőhelyei.Tehát a palócság és a középső Alföld nem ismeri. Ugy látszik, hogy egy dallamtörzs különböző elágazásai különböző területen terjedtek el. Ha ugyanis közeli rokonát, a következő 27. dalt és annak további rokonságát vesszük tekintetbe,akkor kialakulnak az üres foltok helyén a megfelelő dallamelágazások is.
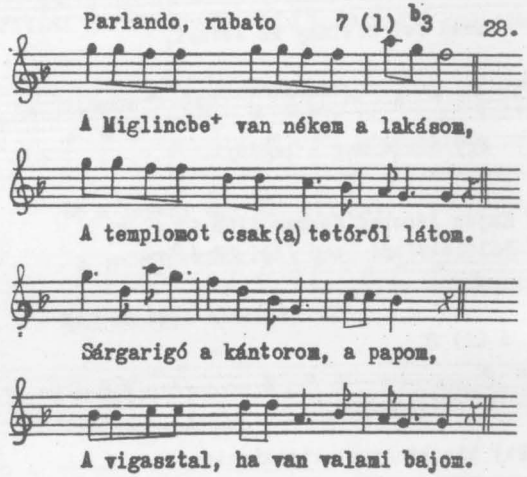

Énekelte: Szabó Lajos 48 é. r.

Ritmusban és dallamfordulatokban is pontos megfelelői a következő területekről ismeretesek: Tolna, Somogy, Pozsony, Nyitra, Hont,

Nógrád m., Tura (Pest m.), Erdély és Bukovina.

1-2. sora alapritmusban: Sárköz, Somogy, Zala m., Egerbocs (Heves m.), Diósad (Szilágy m.), és Erdély (Mezőség, Gyergyó, valamint Seprődi "Székely" gyüjtése). Ugyanez a tipus harmadik sorvégen dur terccel (3) a középső Alföld jellegzetes dallama és igen sok régi gyüjteményből is ismeretes. (Lásd pl. Kiskunhalas 20. sz-ot és a hozzáfüzött jegyzetet.)

A felsorolt tipusváltozatok a 26. sz-al együtt területileg is elkülönülő elágazásai ugyanannak a dallamtörzsnek.

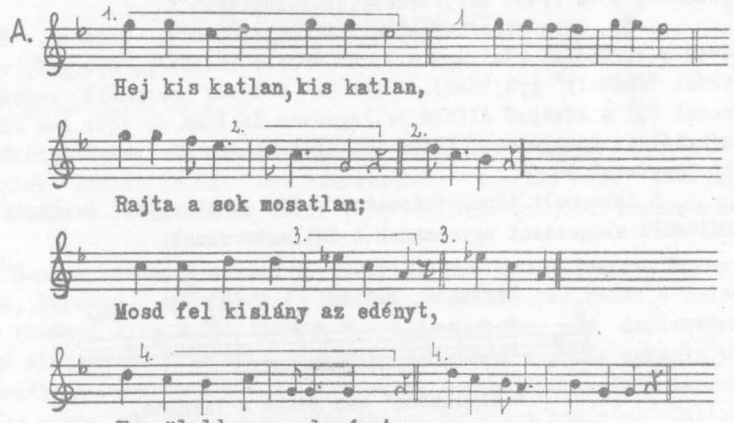
+ Miglinc: a falu felett nyuló erdős hegység egy része

Énekelték: Ando Gyula 22 é. k.; Rigó József 60 é. körüli cigány is tudta.

Ando egy kondástól tanulta.

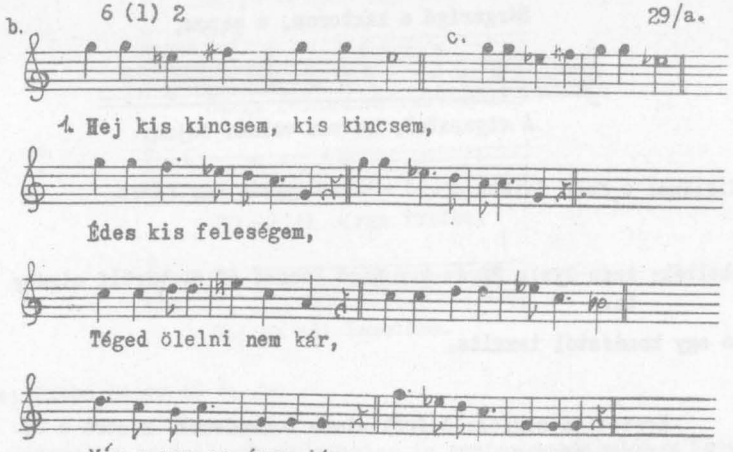
Közvetlen megfelelőjéről nincs tudomásunk. 2.sora a 24. és 30. dal 2. sorával azonos.

Giusto 6 (1) 2 29.

Énekelték: b/ Hajdu Jánosné Farkas Ilon 45 é. r.
c/ Pál Istvánné Lacó Juci 38 é. r.

6 (1) 2 29/a.
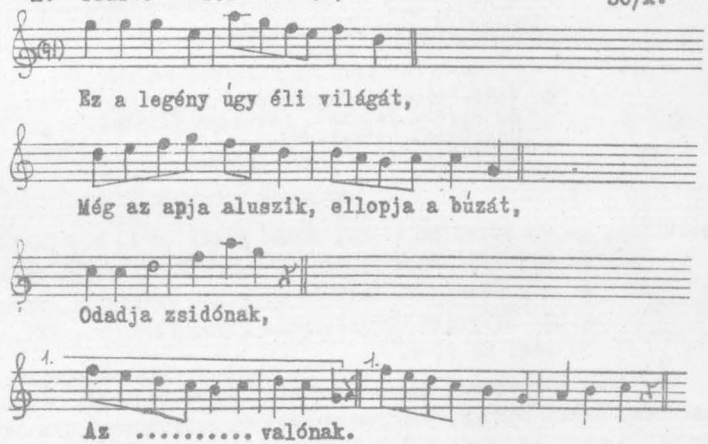

2. Hej járomszög, járomszög,
Nincsen a csizsmámba szög,
Ha nincs benne, veretëk,
Barna legényt szeretëk.

Énekelték: a/ Bartók Béláné Józsa Gizella 52 é. r.; Bábás Istvánné Józsa Julianna 62 é. r.; Szabó János (ifj.) 39 é. k.; feleségé Majancsik Anna 35 é.; lányai Erzsi 16 é. és Teréz 12 é.; Ando Györgyné Rákai Zsuzsa 58 é. k.; Szabó Lajos 48 é. r.

Bartókné: "Fosztogattunk, daloltak; mikor már aludtak ezt kezdtem." Szabó János: "Mamikától hallottuk." Bábásné: "Lagziba való." Anyja is az öregektől tanulta.

Ismeretlen dallam. Még hasonló kadenciáju dal sincs másutt feljegyezve.

A. Giusto ♩=108 5 (1) 7 30/A.
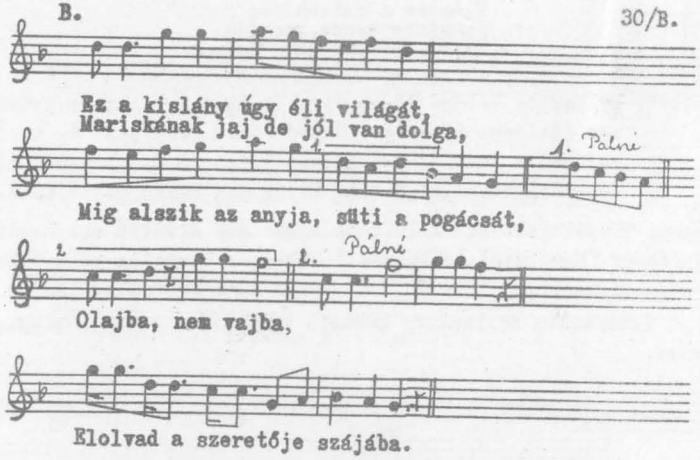

2. Ez a kislány úgy éli világát,
Még az anyja aluszik, kimulatja magát
Estvétől éjfélig,
Éjfélután három óráig.

3. Túl a Tiszán, Lëngyelország szélén
Rózsa virít, csuhajja, a barázda szélén,
Egy két szál, három szál;
Kurva vagy te rózsám, mëgcsaltál.
Csalfa

Énekelték: Hajdu Lajos 75 é. r.; özv. Bábás Istvánné Józsa Julianna 62 é. r.

B. 30/B.

2. Vett az anyám hacacárés ruhát,
Az aljára csipkét, derekára pitykét,
Csipkéset, pitykéset,
A lábára sárga cipőt fűzőset.
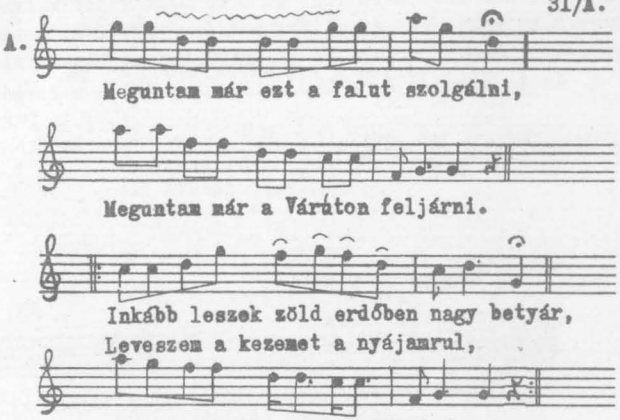
Énekelték: Hajdu Bözsi 16 é. r.; Szabó Erzsi 16 é. k.; Szabó Teréz 121 é. k.; ifj. Rácz Ferenc 28 é. r. és felesége Szabó Erzsi 19 é. r.; Cservenyi Juli 16 é. g.k.; Cservenyi Józsefné 40 é. g.k.; Bolyszko Imréné Tamás Piros 31 é. r.; Pál Istvánné Lacó Juci 38 é. r.

Igen közkedvelt dal a Dunántul és palócoknál. (Vas, Sopron, Veszprém, Zala, Somogy, Komárom m-ben és a Sárközben, valamint Bars, Nógrád, Borsod és Abauj m-ben.) Hódmezővásárhelyi és bukovinai változatai arra intenek, hogy a többi területen is ismerhetik, csak nincs elég feljegyzésünk. Régi nótagyüjteményekben (Limbay, Szunyoghné,) is megtalálható.

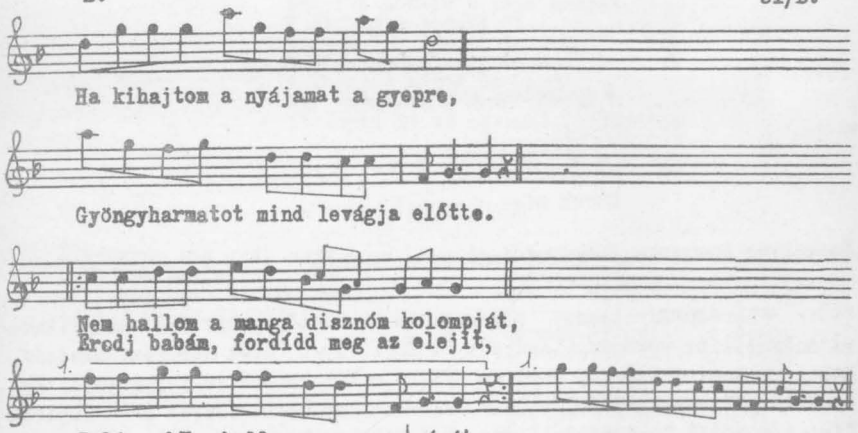
Váltakozó szótagszámu heterometrikus sorai (amit itteni eltérései is mutatnak) talán a kanásztánc tipusból származnak, mint "A m. vers ritmusa" 75-6. lapján felvetettem. U.o. közöltem az áji változat szövegét és ritmusképletét is.

Parlando 5 (1) 1 31/A.

A.

B. Parlando 31/B.
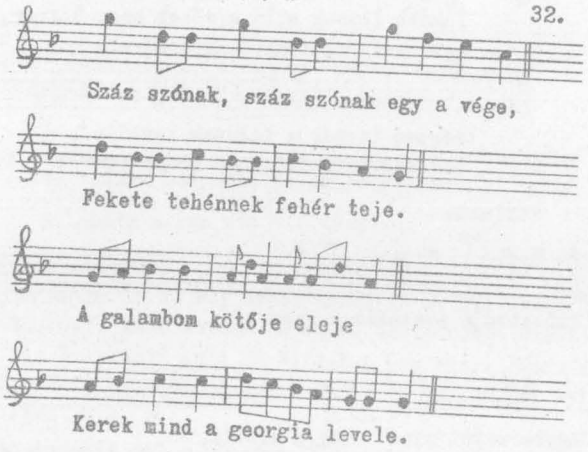

Énekelte: Rigó József 60 é. körüli cigány, (pásztorkodott).

Bizonytalan körvonalu dal. Az öreg cigány sok mindent huzott rá. Ugyanez t.k. a 24. dal is,eltérő kezdősorral; 2-4. sora szinte teljesen azonos. A 28.dal 2.sora is idetartozik: az tünik fel itt az A-B változat 2. és 4. sorában és a 24. dallamban. Ebben a formában máshol nem él.

Hangfelvétel: MF 4317/b
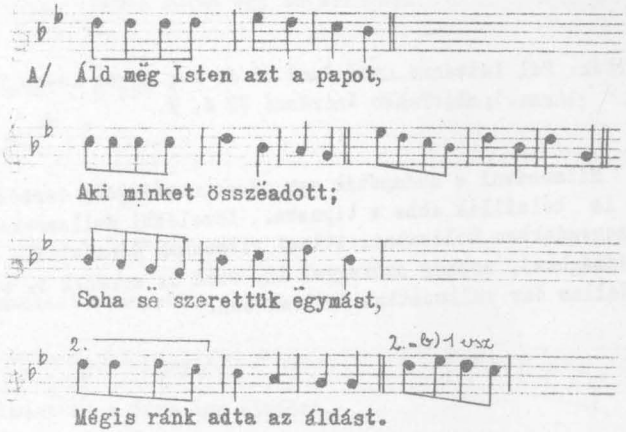
Giusto 4 (1) 2 32.

Énekelte: Havranko Andrásné Ando Kata 72 é. k.

Aprózott ritmusai ellenére is kivehető, hogy 4+4 alapritmusu dudanótáink rokona. (Lásd pl. Pt 257. Ilyen dalok Zemplén, Szatmár, Bihar, valamint Nógrád, Hont és Nyitra m-ből vannak feljegyezve.) Egy hasonló ritmusaprózásu, de dur változat Parádról (Heves m.) ismert. Régi táncnóták "modernizálása"; első látásra ujszerü, müzenei tipusnak látszik, amit fokoz szövegének slágerszerü hatása is.

Giusto $^{b}3$ (1) $^{b}3$ 33.

2. Hej Kovácsné, hajja-é kend?
A kapuját nyissa ki kend!
Mer itt hozzák a kend menyét,
A Farkasné nevelését.

3. Hej Kovácsné, hajja-é kend?
A kapuját zárja be kend!
Mer elviszik a kend lányát,
Ki söpri ki az udvarát,(hijújújú).

B./ Havrankoné

1. Édesanyám sok szép szava,
Kire nem hajlottam soha,
Hajlanék már, de már késő:
Esik előttem az eső.

2. Addig élem világomat,
Míg szél fúja pántlikámat.
Mihent fúja fejkötőmet,
Búval élem esztendőmet.

3. Édesanyám is volt nékem.
Kesërvesën tartott engem:
Éccaka font, nappal mosott,
Jaj de kesërvesën tartott.

4. Mindennek azt kommëndálom:
Szerelemnél jobb az álom.
Mer az álom tiszta jóság,
nyugodalom
Gyomor-gyógyító orvoság.
A szerelem szívfájdalom.

5. Jaj de sokat, jaj de régen,
Jártam a somodi réten,
Kit haszonyér, kit hiába,
Kit a szívem fájdalmára.

6. Estve későn ne jár hozzám,
Tilalomba tart az anyám.
Tudod te azt eszëmadta:
Nem szabad a tilalmasba.

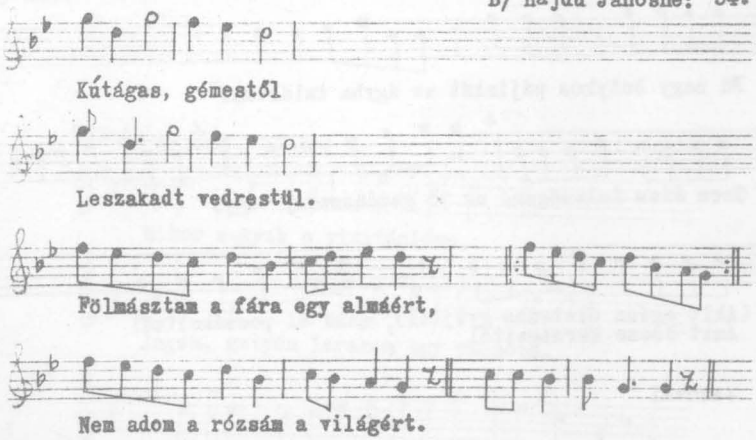
7. Addig élek, még egy fecske
Még egy szép barna menyecske.

Énekelték: Pál Istvánné Lacó Juci 38 é. r.; Hajdu Lajos 75 é. r.; (2.-vsz.); Havranko Andrásné 72 é. k.

Ritmusával a dudanóták egy népes családjába tartozik. Dallamvonala is beleillik ebbe a tipusba. Közelebbi dallamrokonai: egyenletes negyedekben Moldvában, itteni ritmusban Hárskutról, (Gömör m., a szomszédságban), azonos szöveggel is, csak 3. sorának 5. a zárlata.Hasonló dallam dur változatban Csík m.-ben.

EREDSZKEDŐ DALLAMOK
1-2. soruk egy magasságban

Giusto 5 (5) 5 B/ Hajdu Jánosné: 34.

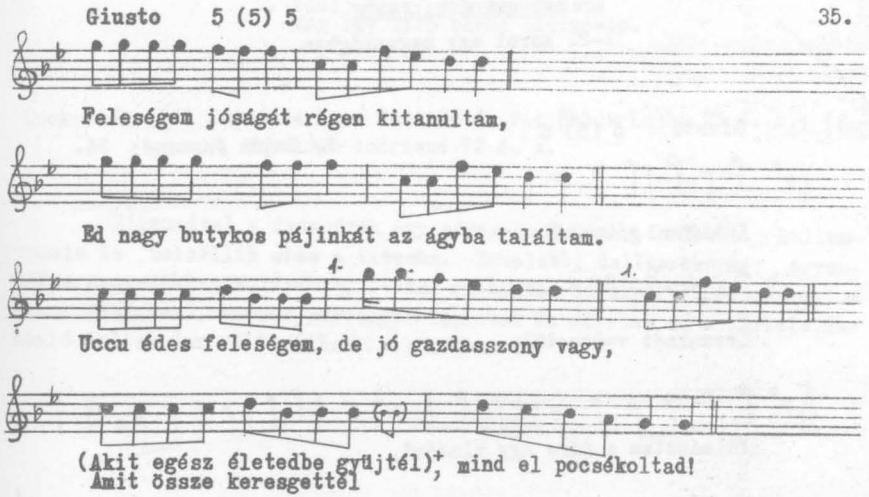

B/. Szépasszony bőribül
Vadkecske szőribül
Nincsen olyan csizmadia, aki abból csizmát varna
Éles bicska nélkül.

Énekelték: Szabó Lajos 48 é. r.; Hajdu Bözsi 16 é. r.; Ando Juli 20.é. k.; Bábás Istvánné Józsa Julianna 62 é. r.; Hajdu Jánosné Farkas Ilon 45 é. r. (a-b. vált); Barnák János 28 é., Anna 18 é. k.; Cservenyi Juli 16 é. g.k.; Bolyszko Imréné Tamás Piros 31 é. r.

A bálon Ando Károly 27 é. k., a parasztbanda primása játszotta. A kis fonó lányai nem ismerték. (14 é. lányok.)

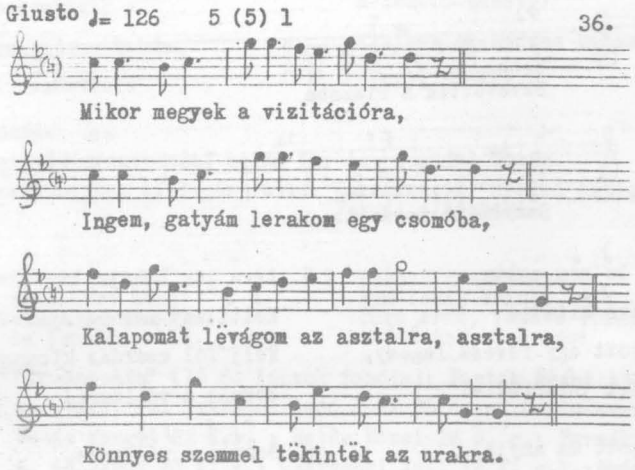
Egy csongrádmegyei feljegyzéstől eltekintve csak az északi sávon ismeretes Bars megyétől Zemplénig. Több régi kéziratban és nótagyüjteményben is felbukkan.

+szóval

Énekelték: Sztupák Imréné Mester Borbála 60 é. körüli k.; Havranko Andrásné Ando Kata 72 é. k. (1. var.)

Alaptipusa kvintváltó,7 (5) $^{b}3$ zárlatokkal,a kanásznóta szövegével: Somogy, Zala, Tolna és Baranya m.,tehát a Déldunántul területén (egyetlen csikrákosi adatot nem számítva). Némileg hasonló példánkhoz az a szintén kvintváltó forma, ahol 9 (5) 5 fokokon zárulnak a sorok (Zala, Somogy, Tolna, Hont és Bereg m.), illetve 5 (5) 1-en (Zala,Tolna, Baranya mellett Hódmezővásárhely, Szabolcs m., Kalotaszeg és Bukovina). Az áji formához hasonló egy baranyai példán kivül az északi nyelvhatár mentén kerül elő: Neszmély (Komárom), Zsére (Nyitra),Ipolykelenye, Parád, Borsod m., Fornos (Bereg). Ilyen kadenciával távolabbi formák is kialakultak a dallamtörzsből, főleg az "Ó én szegény kismadár" kezdetü szöveggel, valamint 13-as kanásztánc ritmusban (pl. Igal, Somogy m.).
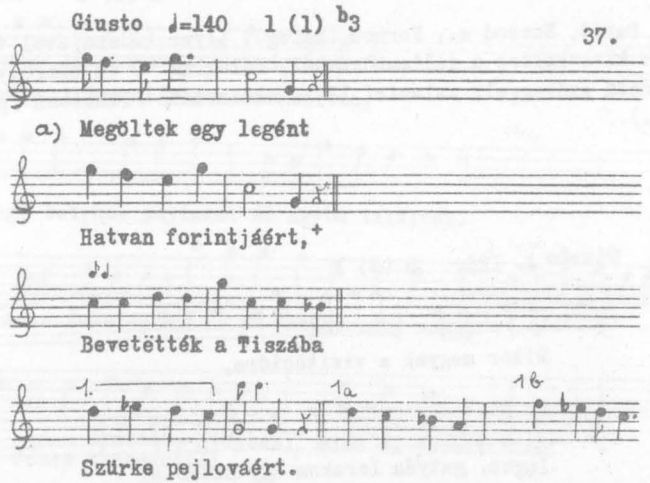

2. Mikor engem a főorvos vizitált,
Édësanyám az ambiton sirdogált.
Éredj haza, édësanyám, /:nëvelj mást,:/
Az is jó lësz katonának, majd meglásd!

Énekelte: Hajdu Lajos 75 é. r.

"Ezt is, még kis inas voltam, mikor hallottam."

Variánsa nem ismeretes.
Közölve Pt 241.

37.

2. Tisza be nem vette,
Partjára kitette.
Arra jött egy révész legény,
Mindjárt jelentette.

3. Arra jött az anyja,
Költi, de nem hallja,
Gesztenye színű göndör haja
Vállára van fagyva.

4. Arra jött az apja,
Szólítja, nem hallja.
Sárga sarkantyús csizmája
Lábára van fagyva.

5. Arra jön babája,
Költi azt már hallja.
Kelj föl csárdás kisangyalom,
Borulj a vállamra!

6. Borulj a vállamra,
Maj elviszlek haza.
Három napig feküdj az én++
Paplanos ágyamba!

7. Kiterítel-e hát
Valami vászonyra?
Kiterítlek kedves babám
Kétsoros vászonra.

8. Csináltatol-e hát
Valami koporsót?
Csináltatok, kedves babám,
Márványkő koporsót.

9. Kivereted-e hát
Valami szögekkel?
Kiveretem, kedves babám,
Aranyal, ezüsttel.

10. Meghúzatod-e hát
A hármas harangot?
Meghúzatom, kedves babám,
Budán mint a hatot.

11. Kikísérsz-e tehát
A temető-sáncig?
Kikísérlek, kedves babám,
Örökös hazáig.

+ Ezer Koronáér
++ Egy "csatán" (=fonóbanda) belül így is: feküdni fogsz
Igy nótás könyvben (Kulcsár Juli): Harmadnapig, negyed napig
Feküdj a házamba.

B/ 1. Kocsmárosné hajja,
Száz icce bort adna!
Megitatnám a vármegyét,
Hogy ne lennék rabja. (1 b)

2. Huncut a vármegye,
Nem iszik belőle.
Sűrű erdő, fekete föld,
Rejtsetek el benne!

Énekelték: "Középcsata" (16 é. lányok fonója); Bartók Erzsi 13 é.r.(1. var.-al); Pál Istvánné Lacó Juci 38 é. r. (ritmusvar.-al).; Bábás Margit 22 é.r. ; Hajdu Bözsi 16 é. r.; Barnák Anna 18 é. és János 28 é. k.; Cservenyi Juli 16 é. g.k.;Ando György 64 é. k.:(b. var.); Mester József 16 é. k. (1b var.); Kulcsár Juli 18 é. r. (1-6. vsz-t.); (Ando Juli 20 é.k. nem tudta!)

Bartók Béláné Józsa Gizella 52 é. r.: "De szép nóta ez igen!"
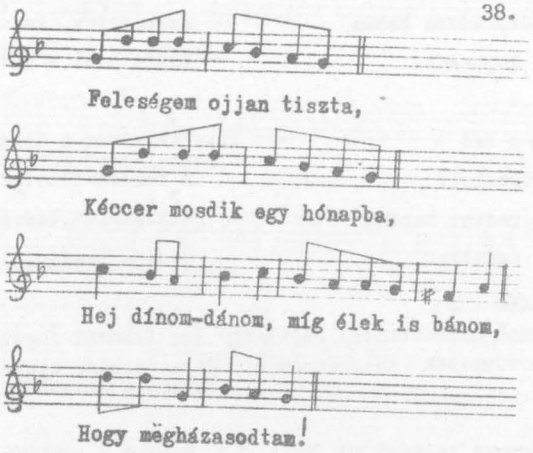
Dallamunk a palóc vidéken és az Alföld észak-keleti részein van elterjedve. (Heves, Borsod, Gömör - ott sok - Abauj és Zemplén m., továbbá igen erősen Szabolcs-Szatmár megyében. Szolnok és Fejér m.-ből is van 1-1 magában álló feljegyzés. Dalunk a szabolcs-szatmáriakhoz hasonlóan a Megölt legény szövegéhez kapcsolódik, míg a palócok többnyire az "Elmegyek, elmegyek, el is van vágyásom" kezdetű szöveggel vannak feljegyezve.

Hangfelvétel: MF 4314a.

Közölve: Röpülj páva, 513 (116.sz.)

Giusto 1 (1) 2

38.

2. A szemébe ojan csipa,
Mint akar egy tajték pípa,
Hej dínom stb.

3. Kenyeret is jól tud sütni,
Ötször-hatszor befűt neki,
Hej dínom, stb.

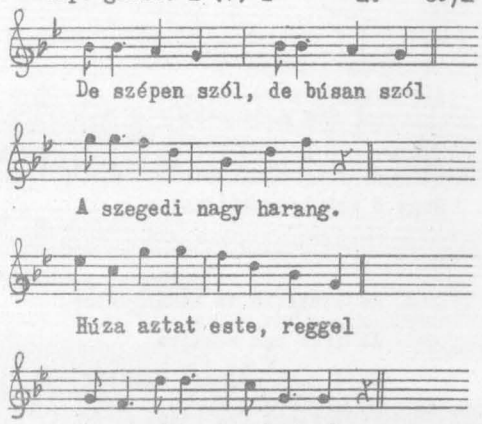
4. A pájinkát nem szereti,
Öt-hat liter keves neki.
Hej dínom, dánom, míg élek is bánom,
Hogy mëgházasodtam.

Énekelte: Hajdu Jánosné Farkas Ilon 45 é. r.

Dur változatai vannak Somogy és Bács-Bordorg megyéből. Szövegük is azonos.

EMELKEDŐ - ERESZKEDŐ VONALU DALLAMOK

Tempo giusto 1 (7) 1 A. 39/A
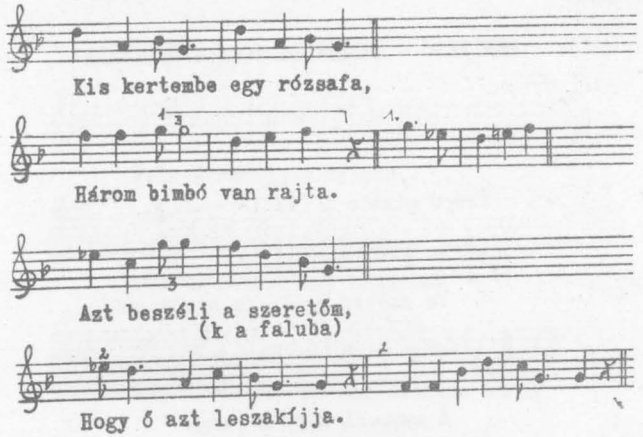

2. A harangok búsan szólnak,
Mások templomban vannak;
Én meg csak úgy betyár módra
Ölelem a babámat.

Énekelte: Pál Istvánné Lacó Juci 38 é. r. (barkai születésű.)

Eredetije elveszett a rádió számára történt lemásolásakor. Másolatból közölve (ahol az esetleges ritmuseltérések, további énekesek és metronom nem volt feltüntetve).

Giusto ♩=kb. 96 B. 39/B

2. Ne szakitsd le kisangyalom,
Kivirit nem sokájra
Majd ha a hajnali csillag
Tündökleni fog rája.

Énekelték: Bartók Béla 60 é. r.; Mester András 48 é. k. (1. var.); Havranko Andrásné Ando Kata 72 é. k. (2. var.).
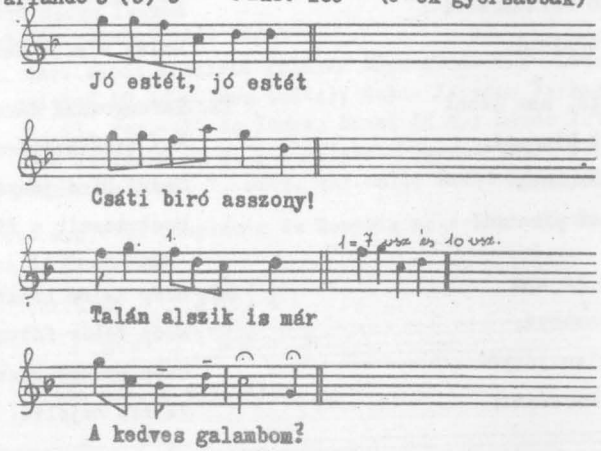
„Szokásos nóta volt ez. (Velem-belieknek tudni kell)."

Elterjedt alföldi dallam, mely szórványos egyéb lelőhelyektől (Vas m., Murakeresztur, Kolozs m.) eltekintve csak ott és az Alföldre nyiló északi peremvidéken ismeretes. (Bács-Bodrog, Hódmezővásárhely, Nagyszalonta, Kiskunhalas és Pest megye más részei, Mohács, Szabolcs-Szatmár, Abauj, Borsod, Nógrád, Pilismarót (Esztergom m.), Zoborvidék (Nyitra).

Feltünő egyöntetüséggel mindenütt nagyjából. A. formánk van elterjedve. B. forma alkalmi variáció.

40.

Parlando 5 (5) 5 ♪=kb. 160 (♪-ek gyorsabbak)

2. Alszik már, alszik már
Az utószobába,
Be is van takarva
Piros paplanába.

3. Ha alszik, kötse fel,
Küldje el a bálba!
Kék selyem ruháját
Őtse fel magára!

4. Karmazsin csizmáját
Vegye a lábára,
Két pár aranygyürüt
Húzza az ujjára!

5. Jó estét, jó estét!
Hát minek hivattál?
Gyere ülle mellém,
Majd megmondom mindjár!

6. Nem jöttem én ülni
Sem pedig pihenni;
Kedves szeretőmmel
Egy picit mulatni!
kicsit

7. Húzz rá cigány, húzz rá
Estétől reggelig,
Hogy a babám szíve
Ketté repedjen meg!

8. Eressz ki, bocsáss ki
Egy kicsit pihenni,
Karmazsin csizmámból
A vért kiönteni.

9. Nem szabad, nem lëhet
Nem lëhet kimenni,
A muzsikusoknak
Nem szabad pihenni!

10. Átkozott az apa
Az az édesanya,
Ki egyetlen jányát
Bálba elbocsássa!

11. Este elbocsássa,
Reggelig nem látja,
Rëggel nyolc órakor
Halva viszik haza.

12. Harangoznak dére,
Fél tizënkettőre.
Csáti biró jányát
Most teszik a fődbe.

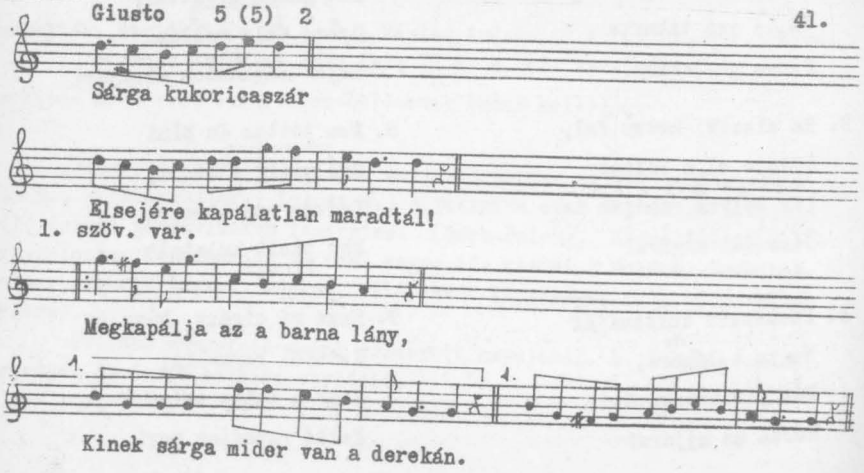
13. Szép sejem ruhába,
Szép fehér fátyolba,
Szép gyöngy koszoruja
Válára hajolva.

Énekelte: Havranko Andrásné Ando Kata 72 é. k.

A 44. dalból vált ki: csak kadenciái különböznek, jellemző dallamfordulatai mind azonosak. Viszont nagyon határozottan kialakult forma, a ballada 13 versszakán egyöntetüen énekelte végig.

Közölve: Pt 19

Giusto 5 (5) 2 41.

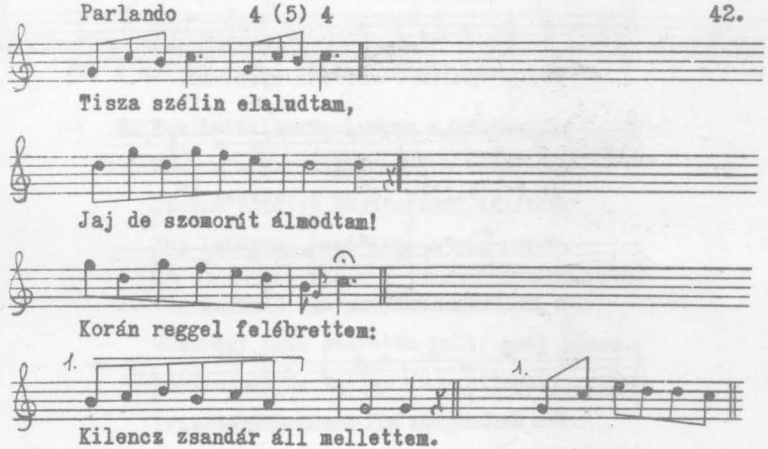
2. Szénát eszik az ökröm,
Ha jólesik, az ólamba bekötöm.
Úgy megyek a babámhoz
Tudom elvár szombat este magához.

1. szöv. var.
Szőke legény, barna lány
Öleletlen, csókolatlan maradtál.

Énekelték: özv. Bábás Mihályné Kulcsár Róza 47 é. r.; (özv. Tamás Dánielné 59 é. r. nem tudta); Hajdu Jánosné Farkas Ilon 45 é. r. (1. var.-al) és lánya, Bözsi 16 é.; Bábás Istvánné Józsa Julianna 62 é. r.; Bolyszko Imréné Tamás Piros 31 é. r. bizonytalanul, 1. szöv. var.-al.; Szabó Lajos 48 é. r.

Hont megyétől Zemplénig és Beregig az északi sávon él, valamint Szatmárban és Erdélyben.

Parlando 4 (5) 4 42.

2. Zsandár urak mit akarnak,
Talán vasalni akarnak?
Nem akarunk mink vasalni,
Lovat akarunk cserélni.
Szilaj csikót gyöttünk venni.
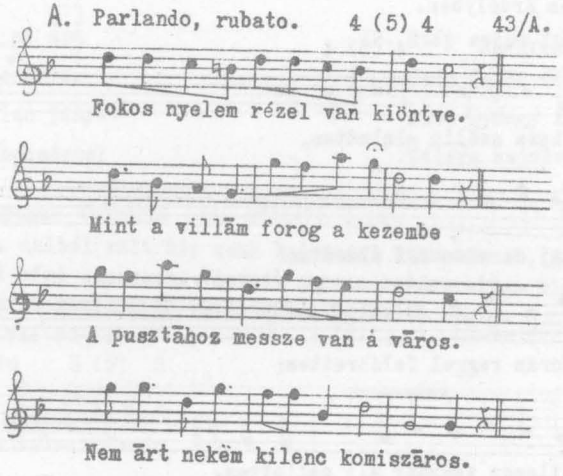
3. Az én lovam nem eladó,
Szilaj csikó.
Nem is zsandár alá való!
Mert ha arra zsandár ülne,
Szëgény huszár hová lenne?
Hát a betyár

Énekelték: Dancso Bertalanné 40 é. körüli cigányasszony; Cservenyák Gyula 47 é. k.; (Cservenyákné 43 é. csak töredékesen tudta.)

A "Bujdosik az árva madár" szöveggel közismert dallam. Ez a dallamcsalád is nagy területen él, de elterjedése más, mint az eddigi daloké. Az Alföldről mindössze a "névadó" tiszacsegei (Hortobágy) és egy szatmár megyei változat ismeretes; egyébként a Dunántul (Vas, Sopron, Zala, Somogy, Baranya, Fejér és Bács m. a Duna mellett, voltaképp a dunántuli terület kisugárzásaként), a palócoknál Turán, Bars, Heves, Borsod, Abauj m.-ben) és Erdélyben (Szolnok-Doboka, Csik, Udvarhely m. és Bukovina). A nyelvterület közepén tehát hiányzik, az Alföldet félkörben körülvevő, hagyományőrzőbb területeken azonban mindenütt megvan.

Hangfelvétel: MF 4317d

A. Parlando, rubato. 4 (5) 4 43/A.

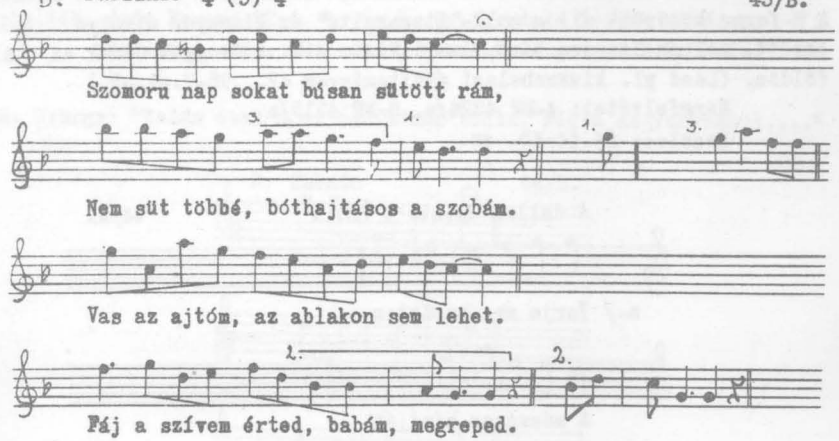

2. Esik esső, ázik a hevedër,
Gyënge lábam szorítja a këngyel.
Gyënge lábam vas këngyel szorítja,
Fáj a szivem, babám szomorítja.

Énekelte: Hajdu Lajos 75 é. r.

"Má azt régen, legénykoromba, itthon (tanútam)."

B. Parlando 4 (5) 4 43/B.

2. Nem láthatlak galambom a könyemtől:
Mint a zápor, úgy pereg a szëmemből
Szobám földjét könnyeimmel áztatom:
Jaj Istenem, hová lett a víg napom.

3. Víg napomat nem annyira sajnálom,
Csak egy igaz szeretőm volt, aszt bánom.
Szërëncsétlen lettem én e világba,
Igy itéltek három évi fegyházra.

4. Az anyám is szerencsétlen volt nekem
Szerencsétlen órában is szült engem.
Azér átkot nem mondhatok reája,
Inkább könyet hullajtok sírhalmára.

Énekelte: Ando György 64 é. k.

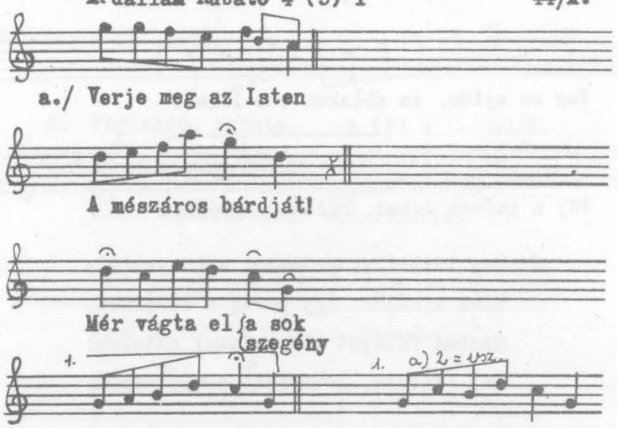
"Ennek is igen szép hangja van!"

Tiz és tizenegy szótagu formája egyaránt általános. A-formánk kisebb részektől eltekintve az általános "Kismargita" dallamot mutatja. A B-forma középütt áll a moll-"Kismargita" és bizonyos mixolyd dalok között, melyek Szendre báró, Csali Pista sth. szöveggel élnek az Alföldön. (Lásd pl. kiskunhalasi gyüjteményem 42., 95-7.sz.-t.)

Hangfelvétel: A-MF 4324/a, B-MF 4315/a

Közölve: Áj 44-45. sz.

A. dallam Rubato 4 (5) 1 44/A.

a. 2. Verje meg, verje meg,
Veretlen ne hagyja,
Hogy az én Istenem
Soha meg ne áldja!

b/ 1. Lóra csikós, lóra,
Elszaladt a ménes!
Csak égyedül maradt
Magára a nyergés.
ba ja
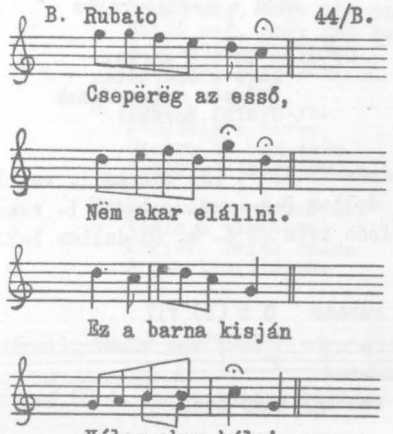
2. Elibe, elibe,
Sárga ló elébe!
Mer be talál ménni
A virágos kerbe.

3. Ha be talál ménni,
{Sok kárt fog ott tenni.
{Nagy kárt talál
Kedves galambomnak
Sokat kell fizetni.

4. Jó ember a biró,
Szeretem a jányát,
Mer kiadja csókér
Lovam kantárszárát.

Énekelték: Ando Ferenc 52 é. k. (a 1.vsz.); Ando György 64 é. k. (A dallam b szöv. 1-4 vsz.); Havranko Andrásné Ando Kata 72 é. k.

Ando György: "Talán csak a mi családunk tudta. Még a nagyanyámtól...."

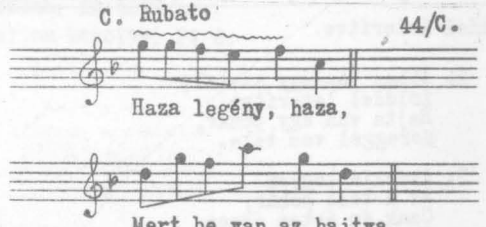

B/ 2. Addig barna kislány
Nem hálhatol vélem,
Mig a {templom födjén
{Oltár előtt
Meg nem esküdsz vélem.
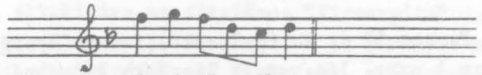
3. Lóra csikós lóra,
Elszaladt a ménes!
Nem maradt a tanyán,
Egyedül a nyerges.
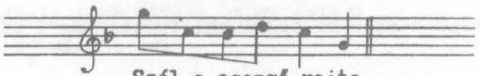
4. Nem ülhetek lóra,
Mer el vagyok zárva,
Ott van a bojtárom,
Számoljon ő róla.

5. Számolj csikósbojár
A sok lopott lórul!
Én is majd számolok
A százas bankórul.

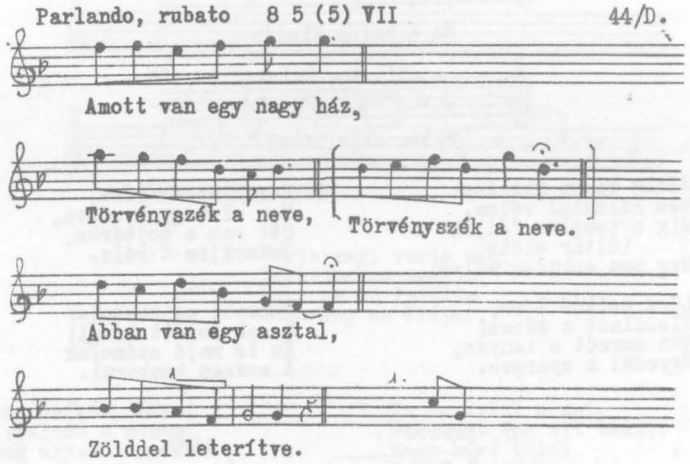

C/ 2. A lova a kárba,
Maga a csárdába.
Szégyen a legénynek
Fiatal korába!

Énekelték: Farkas András 75 é. r. (B. dallam 1. vsz.); Hajdu Lajos 75. é. r. (B. dallam 2-5. vsz. + tudta 1. vsz.-t is.); Havranko Andrásné Ando Kata 72 é. k. (C dallam 1-2. vsz.).

2. Abban van egy asztal,
Zölddel leterítve,
Rajta van egy pohár,
Méreggel van tele.

3. Akárkié legyen
Az a tele pohár,
Csak én értem jönne
Egy hirtelen halál.

4. Szállj el fecskemadár
Gömörön keresztül!
Mondd meg az anyámnak,
Hogy be vagyok zárva.

5. Mondd meg, hogy itt vagyok,
Mondd meg, hogy rab vagyok,
A miskolci fegyház
Vaságyán hervadok.

6. Térdig bevasalva,
Könyökig a vérbe,
Szemem be van esve
A nagy sötétségbe.

7. Deszka a nyoszolyám,
Tégla a vánkosom,
Kígyók, békák szeme
A gyertyavilágom.

Kiskovácsvágása (Kovácsi), Gömör vm. 1940.

Énekelte: Kerekes József 20 é. (apja juhász volt).

A zárójelbe tett 3. sor néha elmarad.
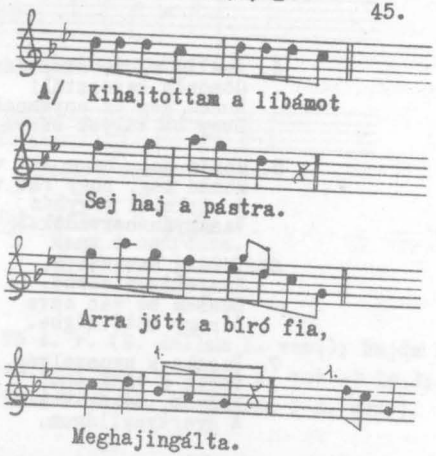
5- és 6-soros formája országszerte elterjedt.4-soros változata igen ritka, különösen ahol a jellegzetes, kvintben felelő leugró kvart motivum legalább egyik felében megvan; ilyen csak a Hortobágyról és Mikóházáról (Zemplén m.) került elő.

Mint a jegyzetben közölt dal bizonyitja, a környékben élt az 5-soros forma. Elváltozott formáját mutatja a 40. dal.

A fődallam hangfelvételei: F 73/B/e, MF 4316/a és 4307/a.; A jegyzetben közölté: MF 4329/a.

A fődallam közölve: Pt 6.

Giusto 4 (5) 1 45.

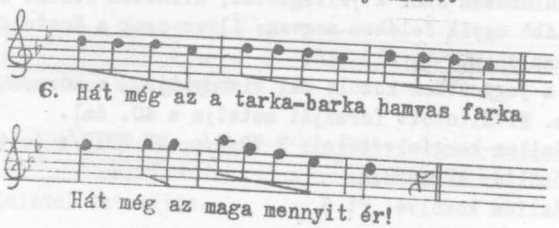

2. Ne hajingáld biró fia hamvas gunárom,
Hazamegyek, az apádnak elpanaszolom.

3. Adjon Isten, bíró uram, sej haj jó napot!
Adjon Isten, édes lányom, néked mi bajod.

4. A fia meghajingálta hamvas gunárom.
Mit kérsz érte, édes lányom, néked megadom.

5. A fejéér, a lábáér két köböl buzát,
A zuzáér, a májáér két arany almát.

Végy el engem biró fia,
Nem kell semmi bér!

B/. 1. ? Mári ? szoknyája
Rá, rá, rececе,
Megakadt a ?
Rá, rá rececе.

2. .....
.....
Talán kúti vizet ittál,
Az a te bajod.

3. Ájfaluban kidobolták
Rá, rá rececе.....
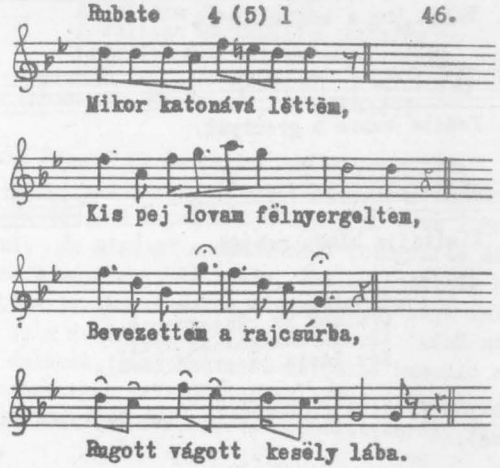
Énekelte: ifj. Rácz Ferencné 18 é. r. (énekelte fonográfba).; Tudták a kis-közép és nagyfonó tagjai, és sok idősebb asszony.

Eredeti feljegyzése elveszett (a Rádió számára történő másolás alkalmával). Másolatból történt a pótlása. Ezen hiányzott az összes énekes feltüntetése, valamint a B. szöveg, aminek csak emlékezetből sikerült töredékeit leírni.

Sajátos ritmusával jól elkülönülő dallamcsoport, mely egyfelől a "Zug az erdő, zug a mező" vagy "A csikósok,a gulyások kis lajbiba járnak" vagy "Lám megmondtam, Angyal Bandi" szöveggel ismert felsőtiszai dallal tart rokonságot (lásd pl. Pt 44., nálunk csonkult formában 73.sz.), másfelől a "Halálra táncoltatott lány" dallamával, (53. sz.). Északkeleten közelebb áll a szatmár-szabolcsi formához - ilyen a mienk is - s többször kapcsolódik hozzá a "Gunaras lány" szövege,valamint az "Angyal Bandi"; ritkábban párositó. A Dunántul kizárólag párositó. Elterjedésterülete: Békés, Szabolcs, Abauj, Borsod, Nógrád, Pest Hont, Bars, Veszprém, Fejér, Baranya, Somogy, Zala, Sopron m. (Lásd MNT IV. 317-46.) A változatok gyüjtése főleg a párositó-szövegüekre terjedt ki. Más szöveggel a nem emlitett területeken (pl. Hevesben) is előkerülhet.

Hangfelvétel: MF 4312/a.
Közlés: Röpülj páva, 511. (115.sz.)

Rubato 4 (5) 1 46.

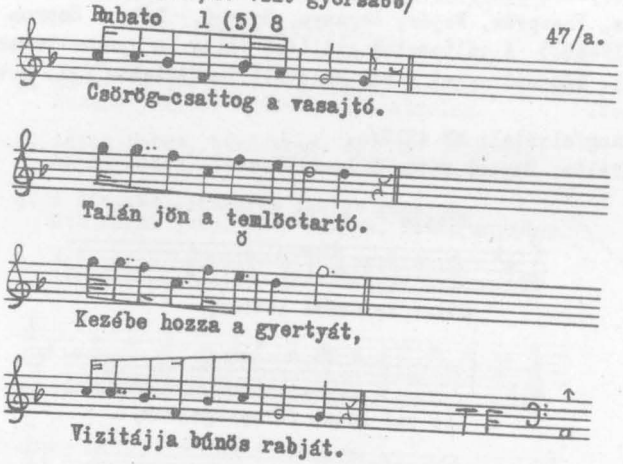
2. Kapitány ur káromkodik,
Hogy a lovam nem jól ugrik,
Szoríjja még a derekát
Vágja belé sarkantyúját.

3. Panaszolom a tisztemnek:
Nincs erejé a testemnek,
Komisz kenyér, só nincs benné,
Nincs a huszárnak erejé.

Énekelte: Hajdú Lajos 75 é. r.
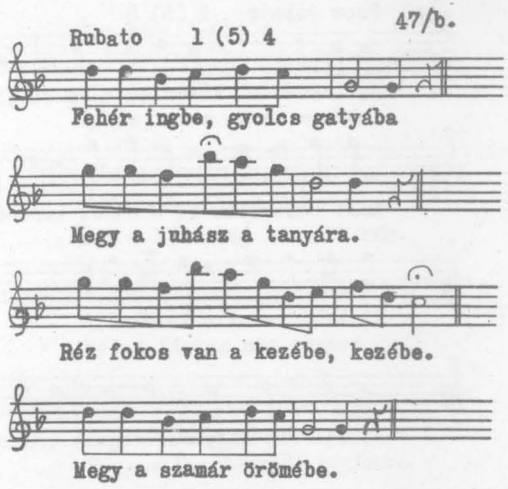
Elég ritka dallam, többé-kevésbbé közeli rokonai egymástól távoleső pontokon bukkannak fel. (Bars m., Szatmár m., Kalotaszeg, Pásztó Heves m., és egy somogyi dallam.) Aránylag közeli egy komárommegyei és egy sárközi változat, de igazán azonosnak ezek sem nevezhetők.
Hangfelvétel: F 72/A/a.
Közölve: Pt 18.

♪= kb 152 /1. vsz. gyorsabb/

2. Vizitájja az vasamat.
Örülnek az rabságomnak,
Ki az rabságomnak örül,
Kés járja ja szívé körül.

Énekelte: Hajdú Lajos 75 é. r.; (Gyarmati Juli 22 é. r. hallotta lakodalomban).

2. Hová mégy te juhászlegény?
Megyek a szeretőm mellé.
Számadónak leányához, lányához,
Az én kedves Mariskámhoz.

3. Oda biz te hiába mégy.
A Juliska hü kebelén,
A Juliska hü kebelén, kebelén
Nyugszik már egy parasztlegény.
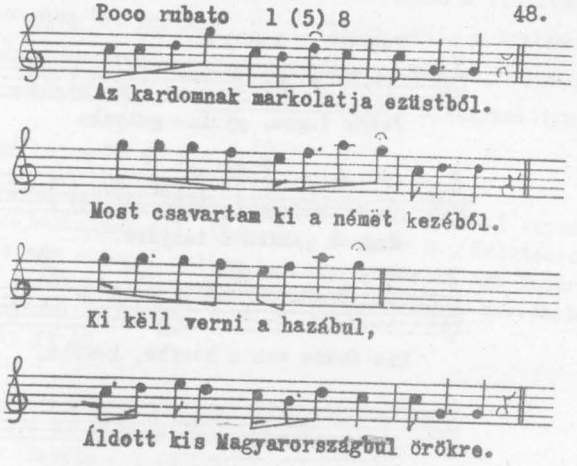
Kiskovácsvágása (Kovácsi), Gömör vm., 1940. VIII.

Énekelte: Kerekes József 20 é. (apja juhász volt).

Formailag uj stilusu, előadásában és szerepében régi dallam. (Lásd a 70. jegyzetét.) A b. előadója ugyan 20 éves legény, aki bányába járt dolgozni; de mindazt a dalt, amit fonográfba énekelt, juhász apjától tanulta, s egy sem volt közte, ami a fiatalság közkedvelt, ismertebb dalai közé tartozott volna. Tudatosan "régi dalokat" választott a gyüjtés és a fonográf-felvétel kedvéért. (Lásd még: 12 f, 44 a, I. Függelék 6. dalokat.) Dalunk többé-kevésbbé hasonló rokonai, rubato és giusto ritmusban igen elterjedtek az egész országban. Közelebbálló változatokat találunk Turáról, Borsodszentistvánról, valamint Békés és Bihar megyéből.

Fődallamunk hangfelvételei: F 73/A/C; MF 4319a

Poco rubato 1 (5) 8 48.

2. Majd kiverik a kék ingës huszárok.
Előre mén a magyar lovasságok.
Lőjj utána magyar baka!
Nem jön már a többet vissza de soha!

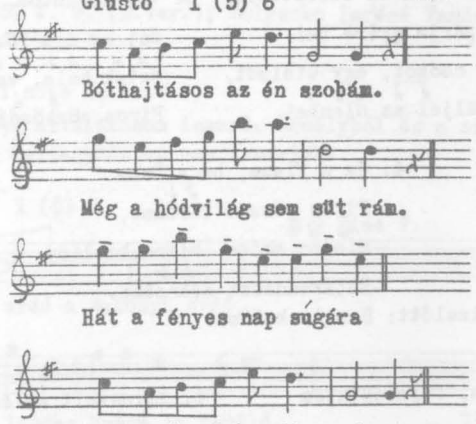
Énekelte: Hajdu Lajos 75 é. r.

"Egyszer tánc volt a kocsmában, egy somodi legény danolta.Lehet, hogy azóta se danoltam."

Máshol ismeretlen. Szótagszám- és ritmus-felépítésében rokon a "Kilencet ütött az óra,este van" szövegü,mûdalként is elterjedt dallam, dallamrokonság nélkül. Az uj stilus régebbi darabjai közül való helyi alakulat.

Hangfelvétel: F 73/A/a

Giusto 1 (5) 6 49.
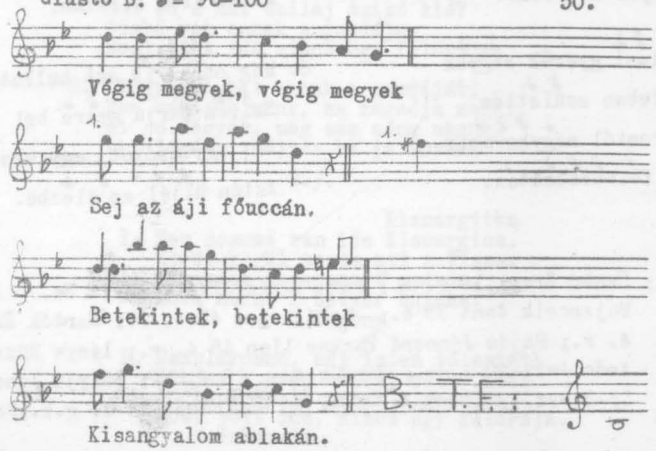

Énekelte: Hajdu Lajos 75 é. r.

Az ilyenféle felépítésü dallamoknak nagy sokasága az uj stilusban érthetővé teszi, hogy tipusrokonai számtalanok. De dallamvonalának és ritmusbeosztásának közvetlen megfelelőire nem találunk. Egyetlen, közelebbinek nevezhető dallamot Zsigárdról (Pozsony m.) jegyeztek fel.

Hangfelvétel: MF 4318b

Giusto B: ♩= 96-100 50.

A/. 2. Onnan is csak az hallatszik:
Szivem párja gyëre be!
Adj egy csókot, egy utolsót,
Gyërë, üljél az ölembe!

3. Végigszántom, végigszántom
Sej az áji főuccát,
Vetek bele, vetek bele
Piros pünkösdi rózsát.

4. Ha a Tisza, ha a Duna
Piros rózsát terëmne,
Minden szőke, barna kislány
Határvadászt szerëtne.

Azelőtt: Harminckettest

B./

1. Fölszántatom, fölszántatom
A barkai főutcát,
Vetek bele, vetek bele
Piros pünkösdi rózsát.

2. Ha a Tisza meg a Duna
Piros rózsát terëmne,
Minden szőke barna kislány
A babáját szerëtné.

3. Kisfalusi gyerëk vagyok
Kisfaluban születtëm,
Kiskoromtól nagykoromig
Benne fölnëvekedtem.

4. Fölnevelt az édesanyám,
De csak tizennyolc évig.
Tizennyolc éves koromba
Ráműltöttëk a komiszt.

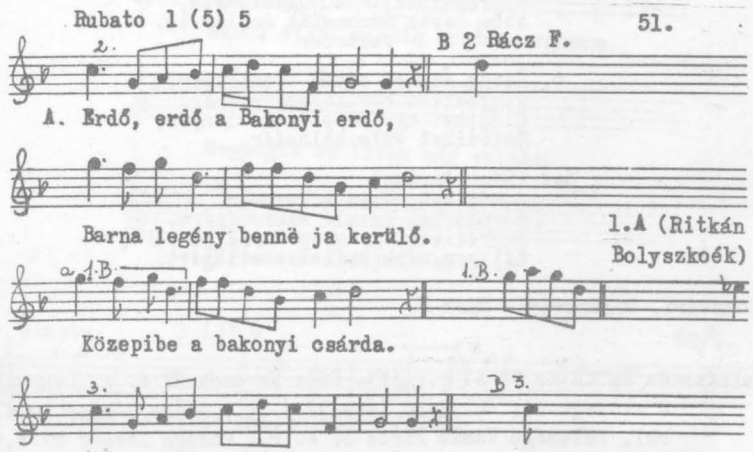
5. Végig mentem, végig mentem
Kisfalusi főuccán.
Véletlenül betekintek
A szeretőm ablakán.

6. Még onnan is azt hallottam,
Szivem párja gyerë be!
Adj egy csókot, egy utolsót,
Aztán üljél az ölembe.

Énekelték: Szabó Erzsi 16 é. k.; huga Teréz 12 é.; anyja Sz. Jánosné Majancsik Anna 35 é.; Szabó Lajos 48 é. r.; Bartók Erzsi 13 é. r.; Hajdu Jánosné Farkas Ilon 45 é. r.; lánya Bözsi 16 é Andó Juli 20 é. k.; Bárnák Anna 18 é. k.; bátyja János 28 é (1-3.vsz.); Cservenyi Juli 16 és József 14 é. g.k.;Pál Istvánné Lacó Juci 38 é. r.(B. var.); Bábás Istvánné Józsa Julianna 62 é. r. (B.var.); Bolyszko Imréné Tamás Piros 31 é. r. (B 1-2 vsz.)

Szabó-család: "Régi nóta ez is."

Országszerte általánosan ismert. Erdélyből és a szomszédos területekről régebbi feljegyzésben nem ismerjük.

2. Jó estét kivánok csaplárosné!
Hát ez a hat szilaj csikó kié?
Odabë van annak a gazdája.
Most jött idë, nincs egy félórája.

3. Küggyë ki hát annak a gazdáját!
Nem bántsuk mink, ha megadja magát.
Ki së mëgyek, mëg sëm adom magam.
Aki legény, hajtsa bë ja lovam.

B./

Kismargitka

1. Nem messzë van ide Kismargica.
Körös-körül mossa azt a Tisza.
1.b. Közepébe badacsonyi csárda,
Abba mulat 2 betyár bújába.
1 legény

2. Csaplárosné, adj Isten jó estét!
Hát ez a szép szilaj csikó kié?
Jó bort iszik annak a gazdája,
Most jött ide, nincs egy félórája.
érkezett

3. Kűdje ki hát annak a gazdáját!
Nem bántjuk mi, ha megadja magát.
Ki së megyek, më së adom magam.
Aki legény, hajtsa el a lovam.
bëtyár

igen

4. A lovamat nem is nagyon bánom
nyerget,izzajtóm
Csak a nyereg-izzajtót sajnálom,
Nyereg alatt van a
Nyereg-izzajtóba bugyelláris,
Abba hever háromszáz dollár is.
százezer

5. Három ezrest adtam a csikómér,
Negyediket rávaló szerszámér,
Ötödiket egy szép barna lányér,
Hatodikat vële hálásáér.

5a. (Rácz Ferenc)
A másikat adtam a lovamér,
Harmadikat rávaló szerszámért.
Negyediket egy szép barna lányért,
Kit nem adok széles e világért.

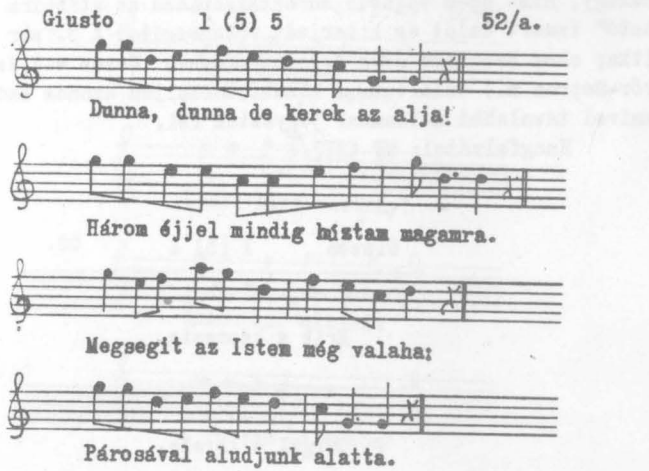
+ Kolozsvári, Dolozsvári= Rácz F.
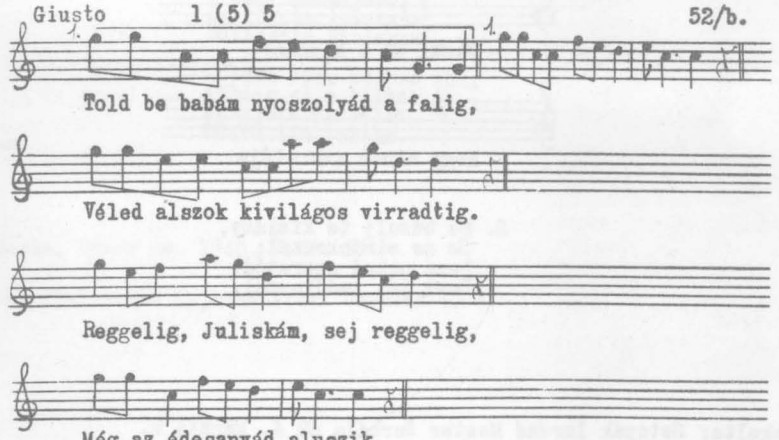
Énekelték: Hajdu Lajos 75 é. r.; ifj. Rácz Ferencz 27 é. r. (var.-k a B szövegben); Bolyszko Imre 32 é. k.; öccse József 30 é. körül, felesége Tamás Piros 31 é. r.; Pozsga József 27 é. r.; Szabó János (ifj.) 39 é. k.; Mester András 48 é. k.; Nagyközépfonó lányai.

Hajdu L.: "Amerikában tanulta egy embertől." Máskor: "Még talán 18-19. éves legény voltam, én hoztam a nótát Tornaujfaluból; a többieknek is eldanótam, hát danoltuk."
Mester A.: "Juhásznóta. 1924-34-ig a kocsmában juhászlegények dalolták."
Rácz F.: "Egy legény hozta a 28-as években."
Lányok: "Kulcsárék bérese tanította."

Az Alföldön és annak északi peremén van elterjedve. (1-1 feljegyzés van kivételesen Zala m-ből és Erdélyből.)Lásd a 70-ről mondottakat.

Hangfelvétel: F 72/A/b, MF 4322
Közölve: Pt 94
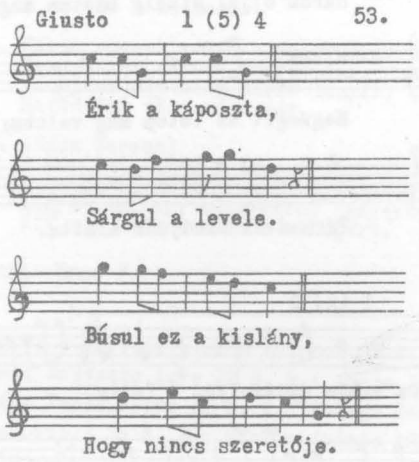

Énekelték: Sztupák Imréné Mester Borbála 60 é. körüli k.; özv. Fedelem Józsefné Simko Ilona 54 é. k. (B); (Hajdu Jánosné Farkas Ilona 45 é. r. hallotta, de nem tudta.)
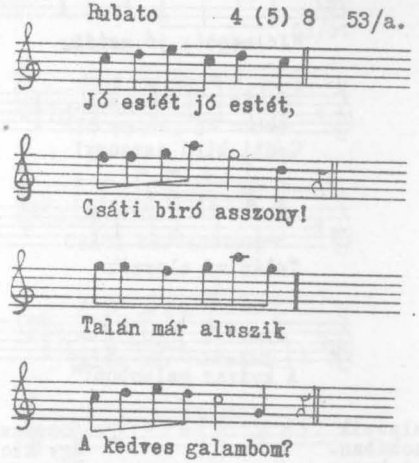
Igen elterjedt, ujstilusu dallamtörzs. Szó-ra leugró zárlattal csakugy, mint dó-n végződő sorokkal. (Lásd az utóbbira "A vacsárcsi halastó" ismert dalát és kiterjedt rokonságát.) A 3. sor ritmus-tagolása ritka; ehez hasonlót csak Felsőtárkányban (Heves m.) és Ásványrárón Győr-Sopron m.) találtak. A közeli Tornalján azonos szöveggel, de valamivel távolabbi dallammal jegyezték fel.

Hangfelvétel: MF 4317/e

2. Ne búsulj te kislány,
Se ne siránkozzál;
Lesz neked szeretőd,
Csak jól imádkozzál.

Énekelte: Sztupák Imréné Mester Borbála 60 é. körüli k.
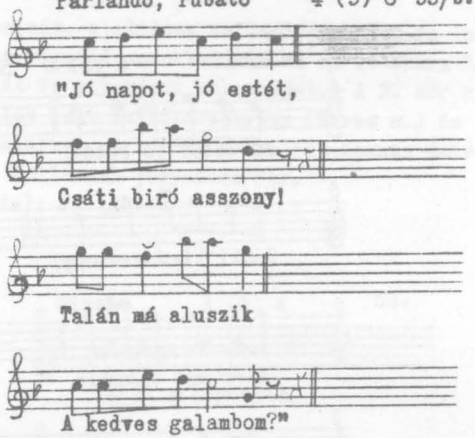

2. Aluszik, aluszik
A nagy szobájába,
Be is van takarva
Rózsaszin paplannal.

3. Kölcse föl, kölcse föl,
Küldje el a bálba!
Küldje el a bálba
Rózsaszin ruhába.

Lucska, Gömör vm. 1940. VIII. 25.

Énekelte: Kukta Lajosné Árvai Borbála 40 é.

Parlando, rubato 4 (5) 8 53/b.

2. Aluszik, aluszik
A fëlsó szobában.
Be is van takarva
Piros paplanával.

3. Kőccsë fël, kőccse fël,
Kűdje el a bálba.
Karmazsin csizsmáját
Húzza a lábára!

4. Tiz pár aranygyűrőt
Húzzon az ujjára,
Ződ sejem ruháját
Öccse fël magára!

5. Eljöttem, eljöttem,
Minek híttál rózsám?
Gyere, üj le, igyál,
Maj mëgtudod mingyár!

6. Ti meg muzsikusok,
Estétől reggelig,
Mig a Csáti biró
Lánya el nem alszik!

7. Bocsáss ki, galambom,
Egy kicsit pihenni,
Karmazsin csizmámbul
A vért kiönteni.

8. Nem lëhet kimenni,
Nem lëhet pihenni,
Karmazsin csizsmádbul
A vért kiönteni!

9. Átkozott legyën az
Apa és az anya,
Ki ëgyetlen lányát
A bálba bocsájja!

10. Este elbocsássa,
Reggelig nem látja,
Reggel nyolc órára
Halva viszik haza.
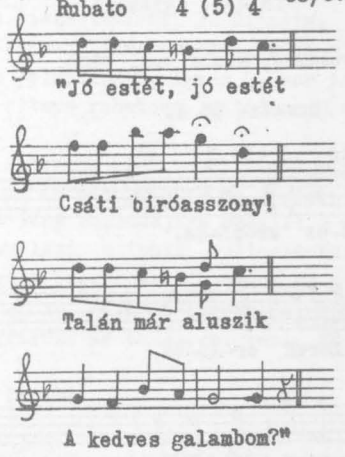
11. Jó napot, jó estét,
Csáti biróasszony!
Talán már meg is halt
A kedves galambom?

12. Meg is halt, meg is halt,
El is van temetve.
A szép hire-neve
El is van felejtve.

Lucska, Gömör vm. 1940. VIII.

Énekelte: özv. Tisza Istvánné 60 é.

Rubato 4 (5) 4 53/c.

2. Alszik már, nyugszik már
Az első szobába.
Be is van takarva
Piros paplanába.

3. Ha alszik, kőcse fel,
Kűgye el a bálba.
Karmazsin csizmáját
Húzza a lábára!

4. Két pár aranygyűrűt
Húzzon az ujára,
Égszin sejemruhát
Ötse fel magára!

5. Égszin sejemruhát
Ötse fel magára,
Ötse fel magára,
Úgy gyüjjön a bálba!

6. Eljöttem, eljöttem,
Hát minek hivattál?
Gyere, üj le, igyál,
Majd mëgmondom mingyár!

7. No most, muzsikusok,
Húzzátok reggelig,
Míg a Csáti biró
Lánya el nem alszik!

8. Bocsáss ki, galambom,
Bocsáss ki pihenni,
Karmazsin csizmámból
A vért kiönteni!

9. Égszin sejem ruhám
A testemhez tapadt,
Két pár aranygyűrűm
Az ujamra dagadt!

10. Nem lehet, nem szabad
Kimenni, pihenni,
Karmazsin csizmádból
A vért kiönteni!

11. Mëgvirradt, mëgvirradt,
Vége van a bálnak.
Vége van, vége van
A biró lányának.
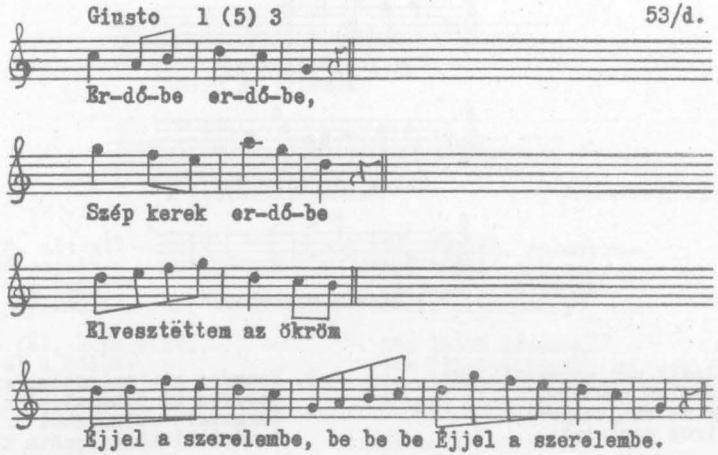
12. Átkozott az apa,
Az az édesanya,
Ki egyetlen lányát
A bálba bocsátja!

13. Este elbocsátja,
Reggelig nem látja,
Reggel nyóc órakor
Halva viszik haza.

14. Nyisd ki, anyám, nyisd ki
Leveles kapudat,
Vesd is meg, vesd is meg
Halálos ágyamat!

Kiskovácsvágása (Kovácsi), Gömör vm., 1940.

Énekelte: id. Dányi Józsefné 68 é.

2. Elveszett, nem veszett,
Csak be vagyon hajtva.
A biró udvarába
Szól a rézcsengő rajta-ta-ta-ta Szól a rézcsengő rajta.

3. Ismerem a csengőt,
Vót is a kezembe.
Kereszturi vásáron
Vettem virág ökrömre re re stb.

4. Száz forint az ára.
Rózsám adta rája.
Aranyozott betűvel
Van a neve rávágva-va-va stb.

Kiskovácsvágása (Kovácsi), Gömör vm., 1940.VIII.

Mogyorósi Imréné 64 é.

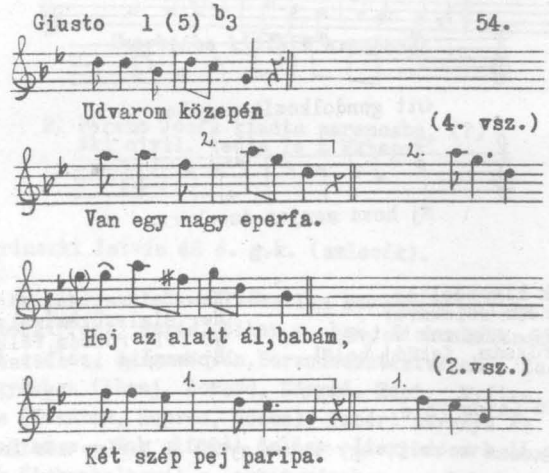
Az egész nyelvterületen elterjedt dallam. A közeli változatok, amelyekben a dó-szó leugrás ennyire ki van emelve, mind az északi területről valók, továbbá a Tiszavidékről, le Biharig.

A gömöri variánsok (a-c) fenn maradnak a dó-n, s a kvart-leugrás csak az utolsó sorban jelentkezik. Igy a 2. sor végével kvint-megfelelés alakul ki, ami a ritmus rubatová lazitásával együtt közel hozza dalunkat a 44. dalhoz.

A d. változat fő motivuma (1-2. sor) ismét közelebb van az alapformához,csak az aprózás és betoldás uj és eredeti benne. Tulnyomóan a Halálra táncoltatott lány balladájára éneklik, mint a-c változatainkat. Más vonatkozásban lásd a fenti változatokat: Kodály emlékkönyv 1943, 297-99. Az egész dallamcsaládban sok az uj dó-végü változat. Lásd pl. MNGy XIV. 5-6 sz. dalt és jegyzetét (365.lap).

Fődallamunk fonográfon: MF 4321a, a. var.: MF 4325b, d. var.: MF 4329b.

d. var. közölve: Pt 184

2. Te ülsz az egyikre,
Én meg a másikra,
Úgy megyünk el, babám,
Idegeny országba.

3. Ha jelmész, ha jel is,
Csak hozzám igaz légy,
Igaz szeretteted,
Hamisra ne fordíjj!

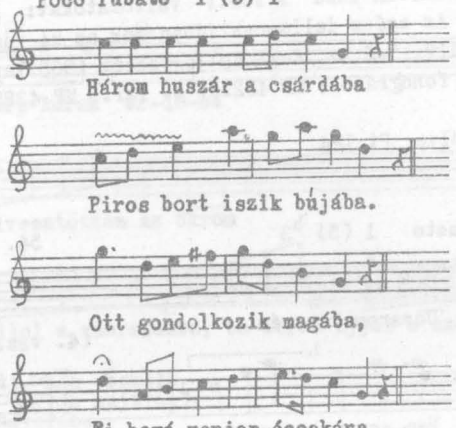
4. Hamisra fordítod,
Szivem szomorítod.
Az áldjon meg, babám,
Aki majd teremtett.

Énekelte: Szabó János 51 é. k.

Ebben a formában társtalan.Durban már vannak közelebb álló formák, amelyek a "Jó estét, barna lány" jambikus dallamából származnak. (Az utóbbi egyik változata Bartók 165.)

Hangfelvétel: MF 4317/c

Poco rubato 1 (5) 1 55.

2. De az egyik kigondolja:
Gyerünk rózsám ablakára!
Kész az ágya, még van vetvé,
Ej gyere rózsám, feküdj belé!

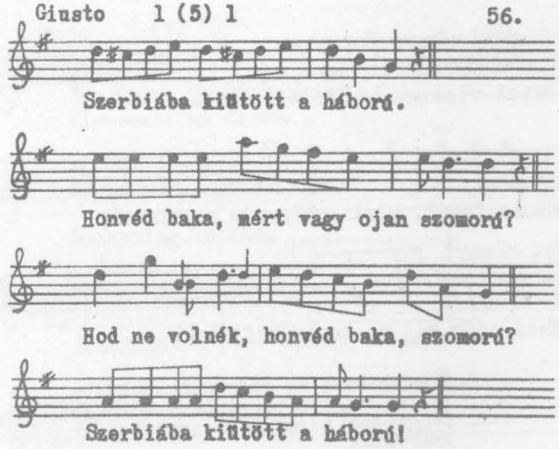
3. Nem fekszek én az ágyadba,
Mer elalszok viratyóra.
Në félj rózsám,félköltelek,
Ej hazáig is elkisérlek.

Énekelte: Hajdu Lajos 75 é. r.

"Itt Ájba; tán 15 éve volt, egy estve gyütt 3 legény más faluból, danóta."

Társtalan dallam? (Mindössze Badacsony-Tördemic-ről van feljegyezve egy melléállitható, müdalszövegü dal, amely azonban variánsnak nem igen nevezhető.)

Giusto 1 (5) 1 56.

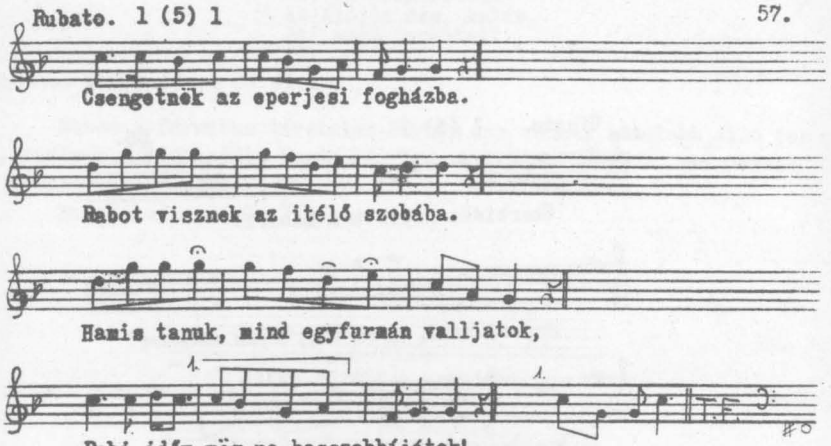

2. Ferenc Jóska kiadta parancsba, (?)
Aki civil, tedje le a kalapot.

Énekelte: Zvirinszki István 46 é. g.k. (szlovák).

Igen szilárd, szinte változatlan körvonalu dal.Az Alföld egész területén ismert (Pest, Békés, Bihar m.-ben, Kiskunhalason,valamint az Alföld északi szélén, Galgamácsán,Borsodszentistvánon). Ezenkivül csak az északi megyékben (Abauj, Borsod, Nógrád, Hont, Nyitra, Esztergom), a Kisalföldön (Komárom, Sopron, Moson), Fehér, Baranya és Csik megyében van feljegyezve. Sok alföldi dallam elterjedése hasonló, mint a Régi népdalok Kiskunhalasról c. gyüjteményben meg lehetett állapitani. (7. lap ++ jegyzet.)

Rubato. 1 (5) 1 57.

2. Csengëtnëk az eperjesi kórházba,
Beteg vagyok, vigyetek a kórházba,
Vigyetek az operáló szobába!
Tegyetek
Kérdi tőle a főorvos; mi bajod;
Vágnivaló sebeimre meghalok.
van

3. Hármas levelet irtam az (édes) anyámnak:
Három párnát küldjön fejem aljának!
Rigó: (:Azt irta az édesanyám levélbe:)
Visszakaptam a jó anyám levelét:
Sürü könnyem legyen a fejem alja.

4. Jobb kezemen, ballábamon van a vas
- - - - - - - - - -
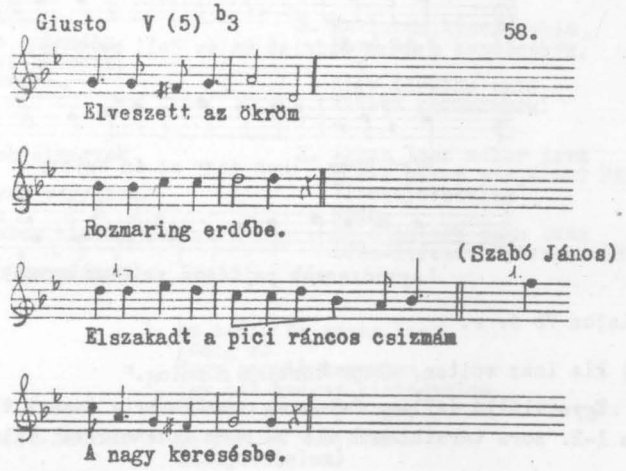
B/. Rigó:

Jaj csillagok, jaj de sokat utaztok!
Nem láttátok a babámat valahol?
eperjesi
Láttuk bizony a kassai fogházba,
Hajdu előtt sétált komisz ruhába.

Énekelték: Farkas Lajos r. idősebb férfi, (korát nem jegyeztem fel). Bolyszko Imre 32 é. k.; felesége, Tamás Piros 31 é. r.; Rigó József 60 é. körüli cigány és felesége; (Mester András 48 é. k. nem ismerte.)

Országszerte ismert uj stilusu dal. Példánk, s-l-l zárlataival a dunántuli változatokhoz áll közelebb, semmint az északiakhoz. Közel áll hozzá I. Függelék 7.sz. és 63. sz. dalunk is.

Giusto V (5) $^{b}3$ 58.
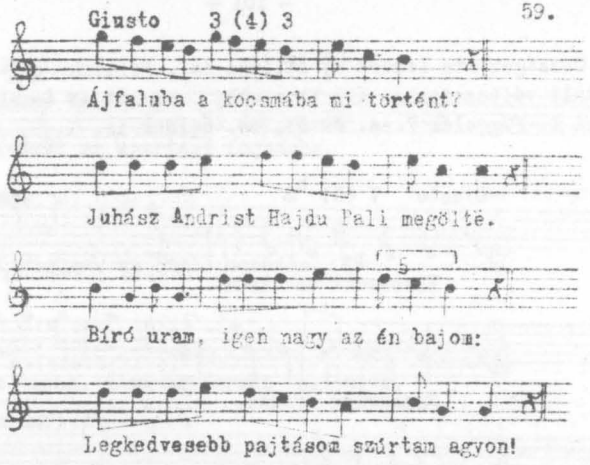

2. Në keresd az ökröt,
Mert bë van az zárva.
Újfalusi biró udvarába
Szól a csengő rajta.

3. Ismerem a csengőt
Vékony szólásáról.
Ismerem az áji kislányokat
Nyalka járásáról (Karcsú derekáról).

Énekelték: Cservenyák Gyuláné 43 é. k.; Szabó János 51 é. k.; Szabó Lajos 48 é. r.

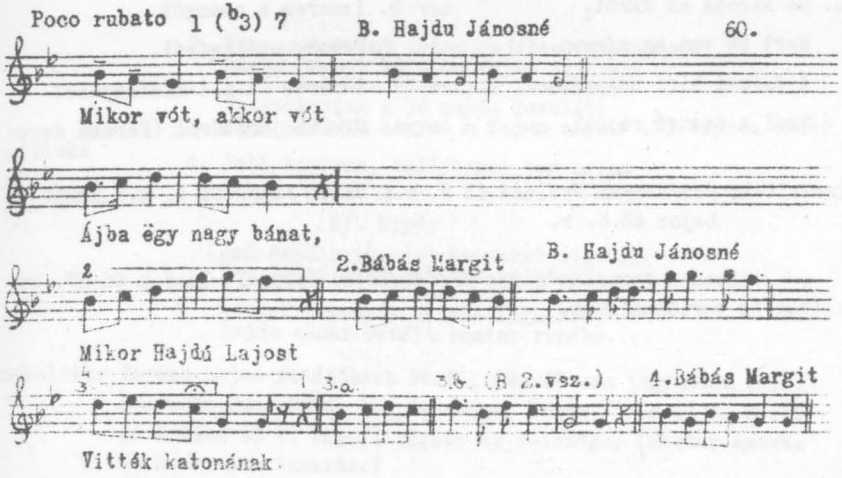
Ebben a formában nincs megfelelője. Rokonait lásd a 66-67. sz. dalban és variánsaikban.

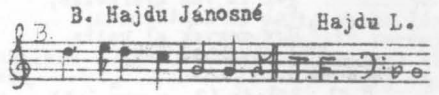

Hajdu Lajos 75 é. r.

"Még oj kis inas voltam, akkor történt a dolog."

Egyedülálló dallam. 3-4.sora országszerte ismert tipussal egyezik, de 1-2. sora társtalanul áll félszeg kadenciáival.Talán kontamináció?

2. Feketë gubába,
Sarkantyus csizmába,
Úgy ment el búcsuzni
Hajdú udvarába.

3. Mariskám,kincsëcském,
Hozd ki a kendőcském,
t
Hagy törűlöm velë
Feketë szëmëcském!

B. 1. Elmegyek elmegyek
El is van vágyásom,
Áj faluban,kisangyalom,
Nincsen maradásom.

2. Akkor lesz mikor lesz
(Csak akkor várjátok) Pálné
Visszajövetelem
Haza-
Majd ha egy szëm buza
Száz keresztet terem. (3 b.var)

3. Az pedig de sosëm lesz
Pedig az
Hogy annyit teremjen
Így hát kedves kisangyalom
Vissza ne várj engem.

Pálné: (Nekem se várjátok
Hazajövetelem)

B. 1/a. Elmegyek, elmegyek.
Az ijen bennetek!
Csak a kedves szeretőmet
El ne szeressétek!

Bábás Margit (2. és 4. var.-al) Bábásné (fődallam + szöveg var.)

C. 1. {Ez lesz jó, ez lesz jó,
{(Ez a ló, ez a ló)
Ez a sárga csikó!
{Ez a Horthy Miklós
{(Köztársaság), (Garibaldi)
Méneséből való.

2. Megkötöm lovamat
Szomorú fűzfához,
Lehajtom fejemet
Négy kesely lábához.

C. 1. vége: (Ando)
Ez a deres csikó
Huszár alá való.

D. 1. Ando

Fel is van nyergelve,
Fel is kantározva,
Úgy megyek el rajta
A babámhoz néha.
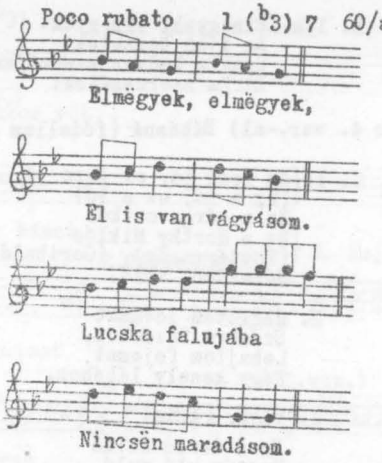
E. 1. Pálné: (3. a var.-al)

Akkor lesz, mikor lesz
Barkában nagy bánat,
Mikor a szeretőm
Viszik katonának.

2. = b. 2.
3. = b. 3.

Énekeltük: Hajdu Lajos 75 é. r. (1-3. vsz.); özv. Mester Gyuláné Tisza Anna 47 é. k.; Pál Istvánné Lacó Juci 38 é. r. (E); Hajdu Jánosné Farkas Ilon 45 é. r. (b 1a-3); Ando Juli 20 é. k.; (u.a. 1 a.); Bolyszko Imréné Tamás Piros 31 é. r.; (C.2.) Szabó Lajos 48 é. r.(B 1-3); Ando György 64 é. k. (C 1.var-D); Bábás Istvánné Tóth Zsuzsánna 54 é. r. és lánya Margit 22 é.

Hajdu Lajos: "Még kisfiu voltam,danolta egy inas. Tudom, csereszyézni voltunk. De azóta se hallottam soha, hogy danolták volna."

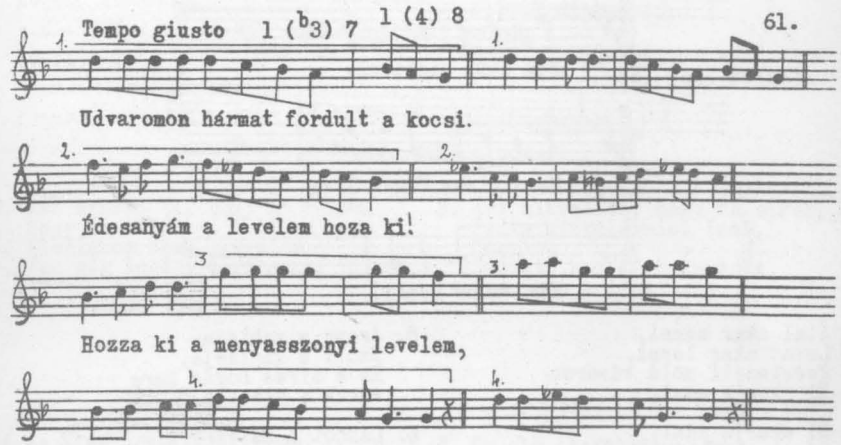
2. Akkor lësz énnékem
Visszajövetelëm,
Mikor egy szëm buzakalász
Száz kerésztet terëm.

3. Az pedig sosëm lesz,
Hogy annyit terëmjën.
Így hát, kedves kisangyalom,
Vissza ne várj engëm!

Lucska, Gömör vm. 1940.

özv. Grego Istvánné .....Mária 39 é.
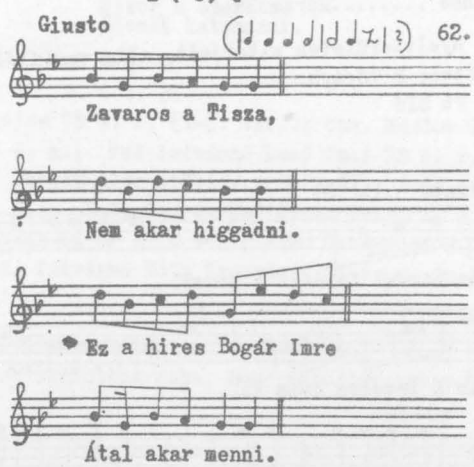
Az egész nyelvterületen elterjedt, alig variálódó dallam.
Hangfelvétel: F 73/A/b.
Közölve: Pt 316

2. Ájfaluba nem tudják a nevemet.
Majd megtudják, hogyha menyasszony leszek!
Az én nevem {teljes szekfü. liliom.
{nyárba piros - télbe kék,}
Ha meghalok, kinyilok a siromon.
a siromra ültessék!

Énekeltük: Hajdu Jánosné Farkas Ilon 45 é. r. és huga Szabó Lajosné Farkas Erzsi 40 é. r.; Szabó (ifj) Jánosné Majancsik Anna 35 é. k. (szöv. var.-al); Pál Istvánné Lacó Juci 38 é. r. (dallamvar.).

Az egész nyelvterületen elterjedt dallam. Alföldi formája $^{b}3$ (4) 7 zárlatokkal, erdélyi változatai 4 ($^{b}3$) VII-el épiti fel ugyanezt a zenei tartalmat. Dalunk a kettő közt átmenet, s ebben a formában egyedül áll. Hogy ez nem véletlen variálás müve, mutatja a két eltérő változat, amely azonban más-más elemeivel kapcsolja össze az alföldi és erdélyi tipust, s mindkettőben közös az első sor 1. zárlata.

2. Átal akar menni,
Lovat akar lopni,
Kecskeméti zöld vásáron
El akarja adni.

3. El akarja adni,
Pénzt akar szerezni.
Ezt a hires Dul Marcsát
El akarja venni.

4. Néz ki, Marcsa, néz ki,
Ablakod firhangján!
Most kisérik Bogár Imrét
Aranszin paripán.
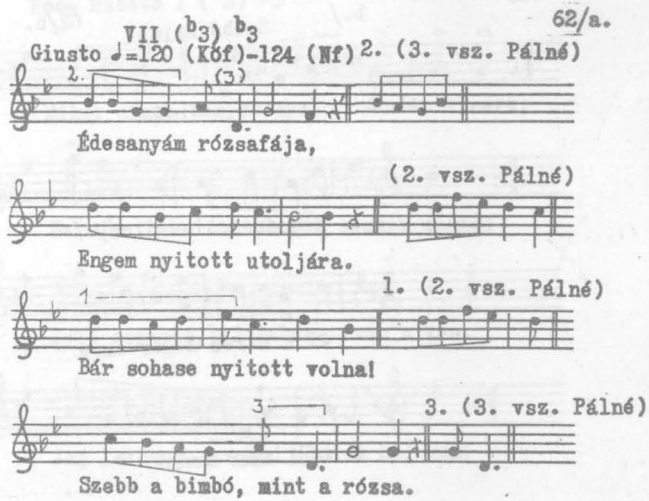
5. Arany a zablája,
Ezüst a kantárja,
Ez a hires Bogár Imre
Annak a gazdája.

6. Láncot a zsiványra,
Kezére lábára!
Ez a hires Bogár Imre,
Legyen annak rabja!

7. Harangoznak délre,
Féltizenkettőre.
Most kisérik Bogár Imrét
A vesztőhelyére.

8. Leül a karszékre,
Felsohajt az égre:
Jaj Istenem, sok rablásim
Most jutnak eszembe!

Énekelték: Cservenyák Gyuláné 47 é. k.; (Szabó Lajos 48 é. r. 1 B)/b

2. Azt hiszed te, hogy én bánom,
Hogy te tőled el kell válnom.
Elválásom csak egy álom,
Van még legény a világon!
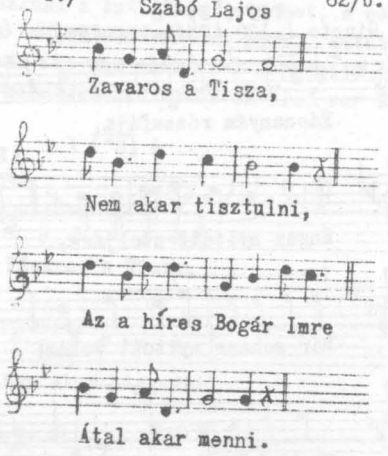
3. Azt hiszed te, hogy én sirok,
Pedig gyászlevelet irok,
Hogyha
Reszket a toll a kezembe,
Nem irok a leveledre.

C/ 1. Érem érem fehér érem,
Szőke legény az irigyem,
Azér irigyem ő nékem,
Mer én őtet nem szeretem.
/:Irigyejje, kinek tetszik,
Szeress babám, amin tetszik:/

2. Le, le, lefolyik a Tisza,
Nëm folyik az többé vissza,
Rajta van a babám csókja,
Ha sajnálja, vëgye vissza.

C/ 3. Piros Rózsa fehért játszik.
Nëm bánom, ha máshoz jársz is.
Të kezdted el az elválást,
Të bánod meg, babám, nem más.

b./ Szabó Lajos 62/b.

b/ 2. Átal akar menni,
Csikót akar lopni,
Debreceni nagy vásáron
Pézt akar szerezni.

3. Csaplárosné, hajja,
Száz itce bort adna!
Megkínálnám a vármegyét,
Hogy ne legyek rabja.

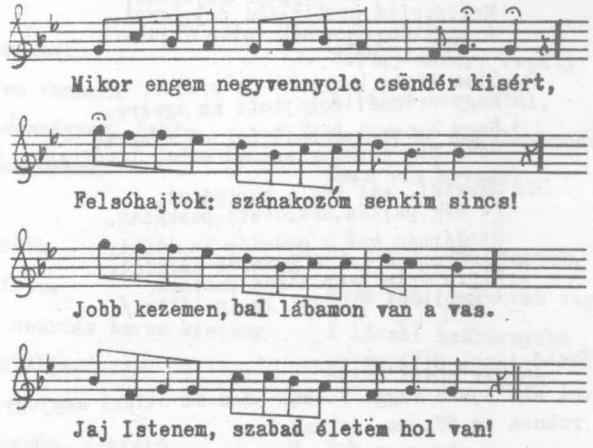
4. Huncut a vármegye,
Nem iszik belőle:
Mert a híres Bogár Imre
Most van a kezébe.

Énekelték: Ando János 25 é. k.; Kulcsár Ilon 22 é. r.; Cservenyi Juli 16 é. g.k.; Barnák János 28 é. k. és anyja B. Jánosné 49 é. Szabó Lajos 48 é. r. (b); Pál Istvánné Lacó Juci 38 é. r.; (2-3. vsz., var.); Bolyszko Imréné Tamás Piros 31 é. r. (C)

A 2-3. vsz. + C szöveg a.) dallammal ma új nóta, Nagy- (NF) Kis- és Középfonó (KÖF) tudja, együtt is dalolták. Öregek másként, más szövegre.

Régi formája a 5 6 8 6 szótagszámu,1 vagy VII ($^{b}3$) 4 kadenciaképletu dallam;az egész nyelvterületen általános.8-szótagosra kiaprózva, VII ($^{b}3$) $^{b}3$ kadenciákkal ujabb formája alakult ki,s szintén ország szerte általánossá vált.

Poco Rubato 1 ($^{b}3$) $^{b}3$ 63.

2. Asz mondja az (?) a csendőr kapitány:
Hová való születés vagy te pajtás!
Kisszentmiklós, Nagymargit az én hazám.
Ott nëvelt betyárnak az édesanyám.

3. Szegedi ezt az erdőbe halgatta,
Mikor (a) csëndőr Sisa Pistát vallatta.
Csëndőr káplár, tágítsd meg a vasamat!
Jobb kezemet csontig vágja már a vas.

4. Szegedi hát beugrott a ballangba,
Hol feküdtek huszonnégyen sorjába.
Talpra fiuk, kéjjetëk hát gyorsában,
Kísérik már Sisa Pestát magába!

5. Kiugrott egy tizennyolc éves bëtyár,
Hogy hán csendőr kíséri Sisa Pistát.
Csak nëgyvenhét még egy csëndőr kapitány;
Kísérik Eger felé Sisa Pestát.

6. Szegedi hát kiugrajtott előre:
"Csendőr káplár, ereszd hát Sisát félre!"
"Készebb leszek életemtől megválni,
Mint Sisa Pestát szabadra bocsájtni."

7. A csëndőrök féltázték a szuront már,
Hogy elvégzik (a) három bëtyár halálát.
De hátulrül csak nëdvennyolcat lőttek.
Negyvenkét csendőrt a földre ejtëttek.

8. A kapitány észrevette a baját,
Megszorítá kesëlylábú pejlovát,
Megszorítá kesëlylábú pej lovát,
A kapitány Egernek vette útját.
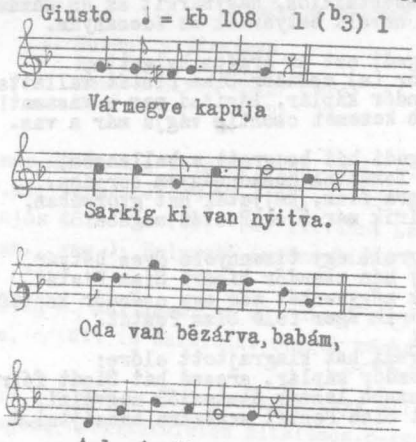
9. Sisa Pista beugrott az erdőbe,
Nagy örömmel sohajtott az egekre,
Nagy örömmel sohajt fel az egekre:
Csak még egyszer szabad ember lehettem!

10. Szegedi, add ide a paripádat,
Te még,pajtás,hétlövetü puskádat.
Ütolérném ezt a csëndőr kapitánt,
Elvégezném azt a gyászos halálát.
/:El is érte Eger város szélébe,
A kapitánt azonnal le is lőtte:/

Énekelte: Szabó János 51 é. k.

Közel áll hozzá Függ. 7. sz. Lásd az ottani megjegyzést.Másfelől közeli rokona az 57. sz. dalunk is.

64.

2. Látom az urakat:
Huszonnégyen vannak.
Mind a huszonnégyen, babám,
Rólam tanácskoznak.

3. A huszonötödik
Levelemet írja.
E/gy/ szép csárdás barna kislány
A nevem diktálja.

4. Diktáld, rózsám, diktáld,
Diktáld a nevëmet.
Itt jön októbër elsëje,
Tudom, hogy elvisznek.

5. Repülj madár, repülj
Újfalun keresztül,
Repülj bé a galambomhoz,
Maga van egyedül.

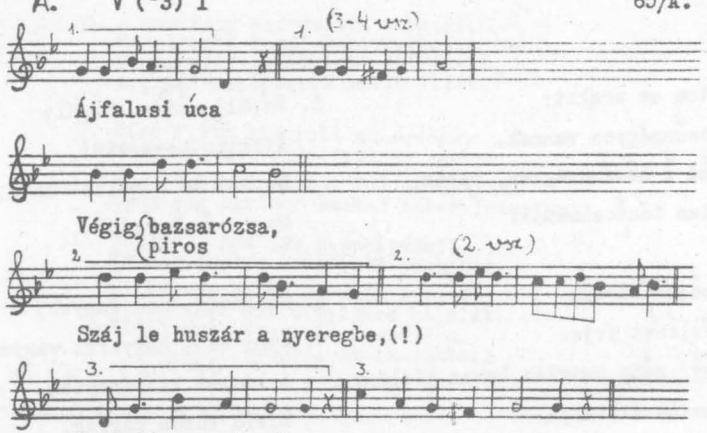
6. Ha kérdi, hol vagyok,
Mond azt, hogy rab vagyok,
A lőcsei kaszárnyába
Rövid vason vagyok.

7. Rab vagy rózsám, rab vagy,
Én még beteg vagyok.
Gyógyíjjon meg a jó Isten,
Még kiszabadulok.

Énekelte: Hajdu Lajos 75 é. r.

Változatai az Alföldön (Békés, Bihar, Pest, Szolnok, Hajdu, Csongrád m.) és az északnyugati részeken (Nyitra, Heves, Gömör), valamint a Dunántul egyes részein (Zala, Tolna, távoli variánsok Fejér és Veszprém m.) találhatók. Lásd még a 58. és 65. sz. dalt,mint kadenciavariánsait.

A. V (^{b}3) 1 65/A.

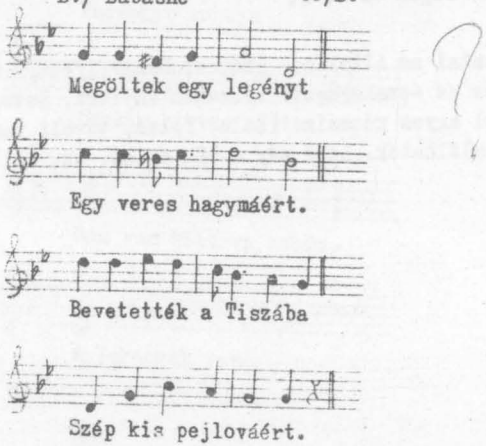
2. Én is leszállottam,
Rózsát szakajtottam.
Újfalusi híres lányok közül
Egyet választottam.

3. Elveszett a lovam
Rozmaringerdőbe,
Elszakadt a pici ráncos csizmám
A nagy keresésbe.

4. Ne keresd a lovam,
Mer be van az zárva:
Újfalusi biró udvarába
Szól a csengő rajta.

5. Ismerem a csengőt
Vékony szólásáról:
Ismerem az újfalusi kislányokat
Vékony derekáról. (csak szóval)

B./ Bábásné 65/B.

2. Tisza be nem vette, partjára kitette.
Arra ment egy révészlegény, hajójába tette.

3. Arra ment az anyja, szólíjja, nem hallja.
Gyere fijam, gyere fijam, borulj a nyakamba.

4. Arra ment az apja, szólíjja, nem hallja.
Gyere fijam, gyere fijam, borulj a vállamra.

5. Arra mén rózsája, szólíjja, meghallja;
Gyere rózsám, gyere babám, borulj a vállamra.
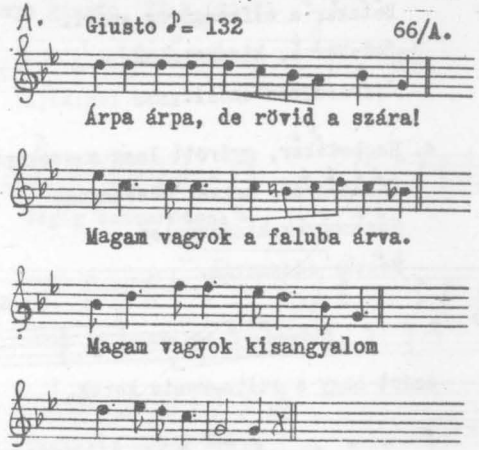
6. Kisiratol-e hát apád-anyád előtt?
Kisiratlak, kisangyalom egész világ előtt.

Énekelték: Pál Istvánné Lacó Juci 38 é. r. (barkai születésű) és Hajdu Jánosné Farkas Ilon 45 é. r. együtt (+ Kovács Istvánné Takács Irma komjáti születésű, aki "nem énekel", de a dalokat ismerte); özv. Bábás Istvánné Józsa Julianna (szádelői születésű) 62 é. r. (B)

Pálné: "Azért, hogy más faluból való, a nóták ugyanazok."
Szabó Erzsi 16 é. k.: "Ez oj tót nóta!"

Egy Gömör megyei és (8 szótagos) Győr megyei változata van feljegyezve. További rokonsága:64. sz. dal és variánsai, valamint az 58. dal. B forma hangfelvétele: MF 4318/c

A. Giusto ♪= 132 66/A.

2. Gyëre babám a szekerem után,
Majd felveszlek odakünn a pusztán,
tanyán
Majd felveszlek kisangyalom
Odakin (!) a pusztán.

B./

1. Esik eső az árpa tallóra,
Gyere,babám, taníjj meg a csókra!
Gyere kedves kisangyalom,
Taníjj meg a csókra.

2. Nem megyek én,mer sokan meglátnak.
, mert nagyon sokan látnak
Elárulnak az édesanyámnak.
Elárulnak kisangyalom
Az édesanyámnak.

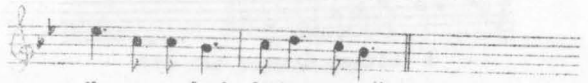
3. Erre gyëre, ere nem lát senki,
Betakar a cifraszűröm széli.
Betakar a, kisangyalom,
Cifraszűröm széli.

4. Ha betakar, gyűrött lesz a szoknyám,
Hazamegyek, megver édesanyám.
Hazamegyek, kisangyalom,
Megvër édesanyám.

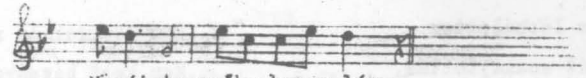
C. 66/C.

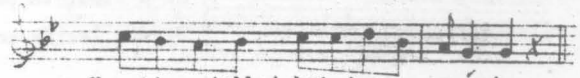
Azért hogy a szita-rosta kerek,

Nem vagyok én bëtyárgyerek.

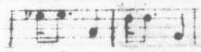

Mëgáj te szőke barna lány,

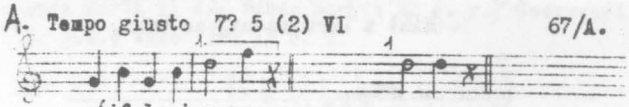

Nem jársz többet bëtyárosan az úcán

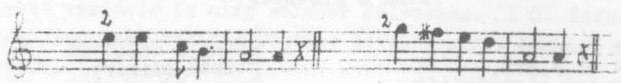
Énekelték: Hajdu Jánosné Farkas Ilon 45 é. r.; Pál Istvánné Lacó Juci. 38 é. r. (barkai születésű); Hajdu Lajos 75 é. r. (C)

Népdalváltozata nincs. 1-2.sora egyezik egy régi mùdalfélével, amely több dalgyüjteményben szerepel (Berényi, Kenesei, Berecz:Nemzeti lant). Hogy valóban ennek továbbfejlesztése, azt mutatja a C. variáns harmadik sora, amely még közel áll hozzá; annak ugyanis harmadik sora a következő A 4. sor már az összes áji változatban eltérő. Ugy látszik, egy népi izlés szerint továbbfejlesztett mùdallal van dolgunk, ami azért volt alkalmas az átvételre, mert 1-2. sora más népdalokra is emlékeztetett. Meg is maradt változatlanul, míg az idegen részt átalakitották.
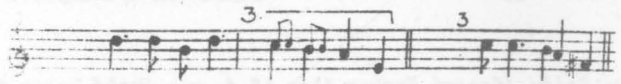
A. Tempo giusto 7? 5 (2) VI 67/A.

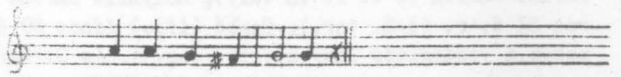
Újfalusi ucca

Végig bazsarózsa.

Száj le huszár a nyeregből,
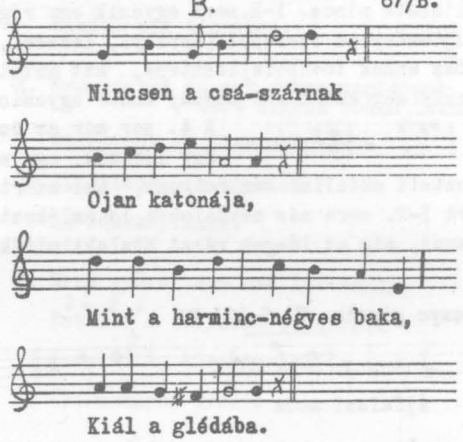

Szakajts egyet róla!

2. Én is lëszálottam,
Rózsát szakajtottam,
Újfalusi lányok közül
Egyet választottam.

3. Nem szállok le róla,
Nem kell bazsarózsa.
Én a tiéd, të pedig az enyém
Úgy se leszëk soha.

4, Villás farkú fecske,
Szép barna menyecske,
Hot tuttál te idejönni
Az idegen földre?

B. 67/B.
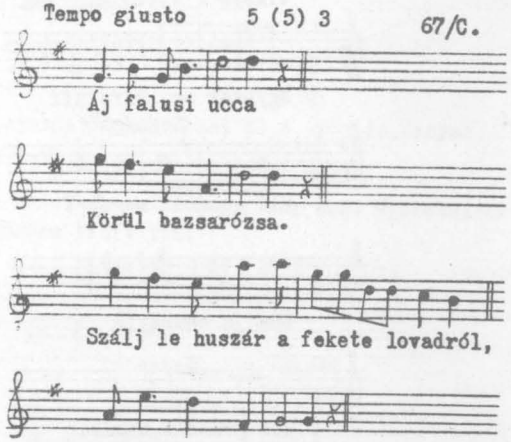

2. Kiál a glédába,
Bagnét oldalára,
Sárgarezes kiscsákóját
Balszemére vágja.

3. Bevágja csákóját
Fekete szemére,
Honne lássa minden kislány,
Merre hul a könnye.

Énekelték: Hajdu Jánosné Farkas Ilon 45 é. r.; Szabó Lajos 48 é. r.; Farkas András 75 é. r. (B var.); Bolyszko Imréné Tamás Piros 31 é. r. (1-2. var.); Szabó (ifj.) János 39 é. k. (?fonóban,a vendéglátó lány apja)4. vsz. 1. és 3. var-al.

Tempo giusto 5 (5) 3 67/C.

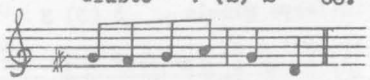

Énekelték: Hajdu Bözsi 16 é. r.; Szabó Erzsi 16 é. k. huga Teréz 12 é. és anyja Szabó (ifj.) Jánosné Majancsik Anna 35 é.;Ando Juli 20 é. k.; Barnák János 28 é. k.; Juhász Mária 15 é.k. és huga Márta 11 é.; Bábás Margit 22 é. r.; Cservenyi Juli 16 é. g.k.; Ando Ilon 13 é. k.

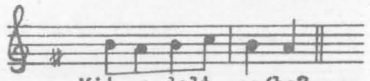
Országszerte elterjedt dallam. B. formája a legáltalánosabb. A 2.-vel jelzett variáció is elég sokszor felbukkan. A C. forma viszont ebből képzett legujabb variáns.Ez volt divatos a gyüjtés idején a fiatalság körében.

A fődallam (A.) közölve: A m.vers ritmusa, 78.
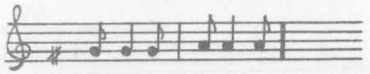
Giusto V (2) 2 68.
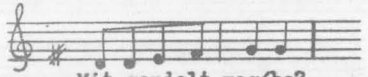

Egyszer egy királyfi

Mit gondolt magába?

Ihajja csuhajja

Mit gondolt magába?

2. Hogy felöltözködik
Kocsisi ruhába,
Ihajja stb.

3. Elmegy megkéretni
Gazdag embör lányát.
Ihajja stb.

4. Isten hozta nálunk,
Üljön le minálunk!
Ihajja stb.

5. Nem azér jöttem én,
Hogy én itt leüljek,
Ihajja stb.

6. Hanem azért jöttem
Jösz-e hozzám, vagy sem?
Ihajja stb.

7. Nem megyek, nem megyek,
Mer én gazdag vagyok,
Ihajja, csuhajja
Gazdagra is vágyok.

8. Elmegy megkéretni
Szegény embör lányát.
Ihajja stb.

9. Isten hozta nálunk,
Üljön le minálunk!
Ihajja stb.

10. Nem azér jöttem én,
Hogy én itt leüljek,
Ihajja stb.

11. Hanem azér jöttem,
Jösz-e hozzám, vagy sem?
Ihajja stb.

12. Elmögyek elmögyek
Mer én szögény vagyok
Ihajja, csuhajja,
Szögényre is vágyok.

.....
Tovább nem tudja.
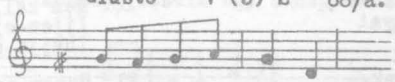
Viszik a nénémet
Aranyos hintóba,
Engem is elvisznek
Szamár taligába.

Fektetik nénémet
Arany nyoszolyába
.....
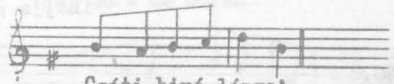
Énekelték: Szabó Lajosné Farkas Erzsi 40 é. r. (és lányai, Jolán 16 é. és Margit 8. é.)

Csak gyerekkorában dalolták, mint nagy lány nem. Gyerekeinek a kukoricában, babszedés közben tanította.
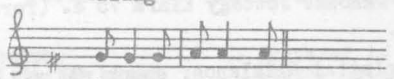
Giusto V (3) 2 68/a.

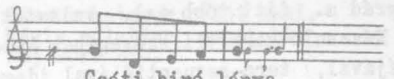
Jó estvét, jó estvét

Csáti biró lánya!
Gazdag

Ihajja csuhajja

Csáti biró lánya.
Gazdag

2. Isten hozta nálunk
Szögény kocsis legény.
Ihajja stb.

3. Üjjön le minálunk
A kocik partjára!
Ihajja stb.

4. Nem azért jöttem én,
Hogy én itt leüljek!
Ihajja stb.

5. Hanem azért jöttem,
Jösz-e hozzám, vagy sem?
Ihajja stb.

6. Nem mögyek, nem mögyek!
Szögény kocsis legény!
Ihajja stb.

7. A szomszédunkban van
Kosárkötő lánya.
Ihajja stb.

8. Jó estvét, jó estvét
Kosárkötő lánya!
Ihajja stb.

9. Isten hozta nálunk,
Szögény kocsis legény
Ihajja stb.

10. Üljön le minálunk,
Hársfa kanapéra!
Ihajja stb.

11. Nem azért jöttem én,
Hogy én itt leüljek,
Ihajja stb.

12. Hanem azért jöttem,
Jösz-e hozzám, vagy sem?
Ihajja stb.

13. Elmëgyek, elmëgyek,
Szegény kocsis legény!
Ihajja stb.

14. Jó estvét, jó estvét,
Gazdag biró lánya!
Ihajja stb.

15. Istenhozta nálunk,
Félséges királyunk!
Ihajja stb.

16. Üljön le minálunk,
Bárson kanapéra!
Ihajja stb.

17. Nem azért jöttem én,
Hogy én itt leüljek,
Ihajja stb.

18. Hanem azért jöttem,
Jösz-e hozzám, vagy sem?
Ihajja stb.

19. Elmëgyek, elmëgyek
Felséges kirájom!
Ihajja stb.

20. Nem këllesz már nékem,
Ijjen-ojjan lánya!
Ihajja stb.
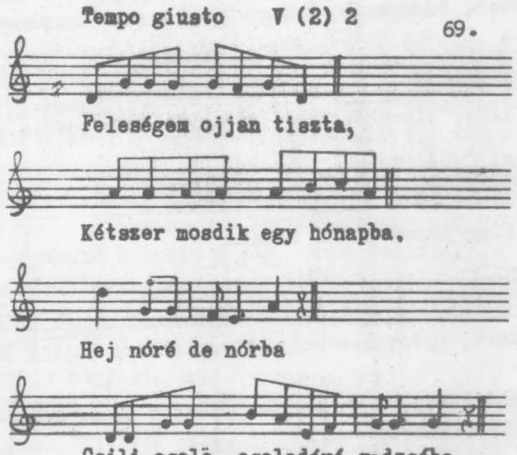
21. Hanem az këll nékëm,
Kosárkötő lánya!
Ihajja stb.

Lucska, Gömör m., 1940.

Énekelte: özv. Fehér Jánosné Jobbágy Klára 75 é. (Tornagörgőről,apja napszámos).

5. foku főzárlattal általános; ezenkivül még sokféle kadencia-képlettel él. Az ittenihez hasonlók: Ujszász (Pest m. lásd B.172 = Pt 201), Szolnok m., Nógrád m. (itt több is), valamint egy sopronmegyei feljegyzés. Mindig a Házasuló királyfi szövegéhez kapcsolódik. Dallama funkciós dur melodikájával, terc-sequentiájával idegen eredetre vall (német? szlovák?). Minthogy hasonló az I. Függelék 8. dalához, amely német eredetű, valószinüleg onnan származik ez is - talán ugyanannak a dalnak elágazása.

69.

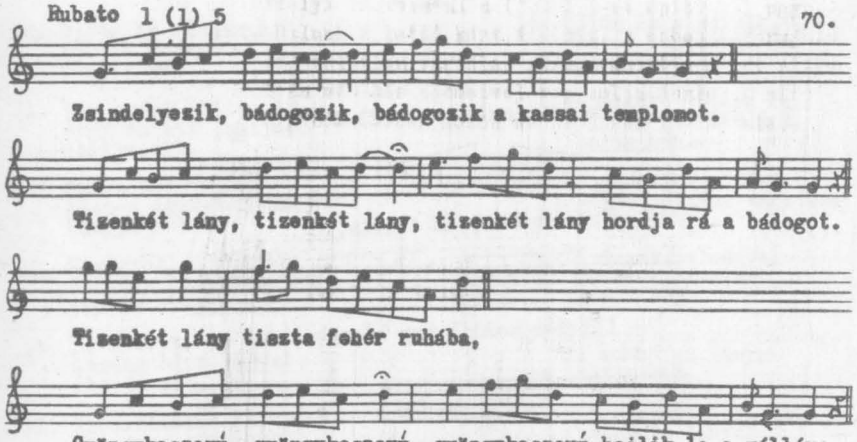
2, A szemébe ojan csipa,
Mint egy lengyel tájték pipa!
Hej nóré stb.

3. Kenyeret is jól tud sütni:
Ötször hatszor befűt neki,
Hej nóré stb.

4. Ötször hatszor befűt neki,
Mégis sületlen veszi ki.
Hej nóré stb.

Énekelte: Szabó János 51 é. k.

Talán a "Virágéknál áll a világ" dallamcsaládjába tartozik. (Lásd MNT IV. 355-77. Legközelebb: 370. Szabolcs m-ből.)

Énekelték: Szabó János 51 é. k.; Szabó Lajos 48 é. r.; Hajdu Jánosné Farkas Ilon 45 é. r.

Alföldi dallam. Változatai: Hortobágy, Szabolcs, Bihar m., Jászberény, Ujszász, Galgahéviz, Sárospatak, valamint a két Alfölddel szoros folklór-kapcsolatban levő területen Felsőireg (Tolna m. lásd Bartók 146-Pt 187) és Baranya m. Gramofonon: F 11 B/b "Amott legel..." szöveggel Tiszacsegéről, a Hortobágy széléről. Alföldi jellegének nem mond ellene két távolabbi (körösfői és egy egészen elváltozott somogyi) változata sem. Vannak ezenkívül még ujabban feljegyzett változatai is, de azok mind a Balla-közlés[1] szövegét és pontos dallamformáját őrzik, nyilvánvalóan a kiadványokból jutottak el utólag az énekesekhez.

Határeset az uj és a régi stilus között, példája mindannak a problémának, ami az uj stilussal kapcsolatban felmerül. Felépítése az uj stilus egyik jellegzetes formája: AABA három hosszu, azonos sorral az elején és végén, a középső harmadik pedig eltér szótagszámban is, ritmusában is. Dallamvonala is, az alulról magasra felivelő szélső sorok, s az ellentétes, magasról leereszkedő, 8-5, fok között mozgó B sor, igen jellemző az uj stilusra. Ötfoku jellege sem kirivó: igen sok uj stilusu dal hasonlóan erősen pentatónikus. Viszont mindig rubato az

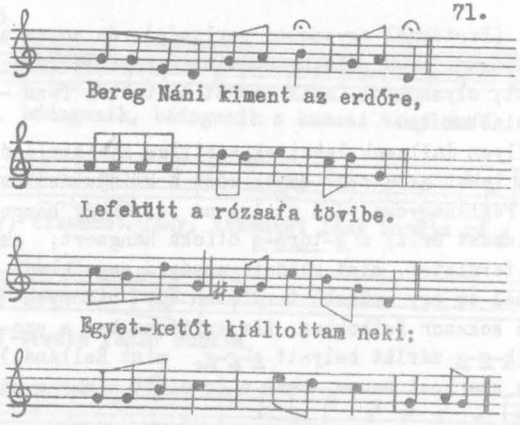
előadása, (Bartóknál egyenesen parlando), és sosem az uj stilust daloló fiatalságtól kerül elő, hanem mindig régi stilusu és más régi dalokkal együtt; olyanoktól, akik ezeket tartották fenn - még ha történetesen fiatalabbak is.

Ilyen dallamok lehettek a stilus kialakulásának első stádiumai? Vagy ezek lehettek a régi dalok közt a kiindulásul szolgáló minták? Esetleges régi hagyományára utalna az is, hogy hangnemében is különleges arhaizmust őriz: a s-tdrm-s ötfoku hangsort, ami a mariknál is él egy zárt területen, mint különlegesség, angoloknál is van rá példa,[2] bolgároknál is egy szükebb területen egy bizonyos dallamfajtában,[3] s nálunk is sokszor felbukkan, bár variánsaiban a szo-pentatóniával váltakozik (h-g-g zárlat helyett a-g-g, mint Ballánál), s nálunk a fa már többnyire szerepel benne, csak a do alatt hiányos mindig.

---

1. Balla Péter: A magyar népdal kistükre, 73.
2. Marij kalük muro, Leningrad-Moszkva 1951: 56,58,78, 87, 89, 94, 145 148, 151, 153-7, 166, 168, 203, 208-9, 212, (217), 231-2, 237, 244 267. sz.; Lach, Robert: Gesänge russischer Kriegsgefangener. I. Bd. 3. Abt. Tscheremissische Gesänge. Wien 1929: 1-11. sz. stb. Nálunk, Wichmann hengerei közt is: MF 624/C. Angoloknál: Sharp, Cecil J.: English Folk Songs from the Southern Appalachians. Ed. by M. Karpeles London-New York-Toronto, 1952. 140/K sz. Lásd erről cikkemet: Some Parallels of Rare Modal Structures in Western and Eastern Europe, Journal of IFMC X, 22-28. 1958 2. pont (23. lapon.) a hozzátartozó jegyzetekkel.
3. Kacarova-Kukudova, Raina: Ig'rcsinszka pentatonika. Izvesztija na Etnogr. Muzej XIV, 78-93 (1943). Ezt a tanulmányt az előző jegyzetben idézett előadásom alkalmával még nem ismertem.

Rubato V (1) V 71.
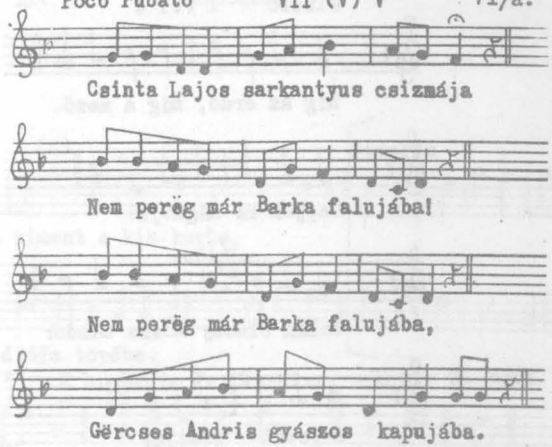

2. Bereg Náni së vette tréfára,
Egyenësen futott a csárdába.
Kocsmárosné száz ice bort hozzon,
Még az éjjel csak magam mulatok!

3. Bereg Náni piros pántlikája,
Tëdd el Náni a ládafiába,
Ha lányod lësz, karcsu dërekára,
Ha fiad lësz, szalmakalapjára.

4. Ugyan Náni, nem fájt-e a szíved,
Hogy megölted kilenc gyermekedet?
Hogyne fájna, mikor majd meghasad!
Kiér holtig csörgetem a vasat.

Énekelte: Hajdu Lajos 75 é. r.

Poco rubato VII (V) V 71/a.
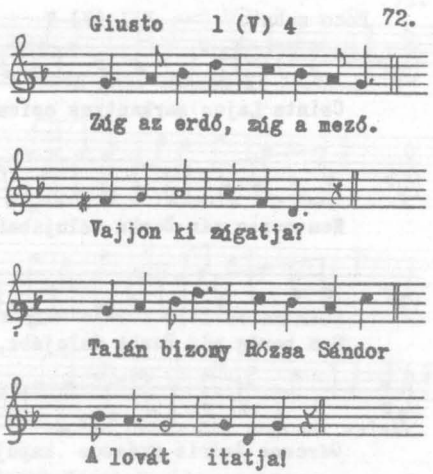

Énekelte: özv. Znamec Andrásné Románi Julianna 84 é.

Kiskovácsvágása (Kovácsi), Gömör vm., 1940.VIII.

Társtalanul álló dallam. 1-2. sora emlékeztet egy dunántuli dallamra, mely "Három szabólegények mek mek mek" szöveggel ismeretes. Viszont az első sor a "Szegény vagyok, szegénynek születtem" (pl. Pt 185) közismert dallamára is emlékeztet, különösen annak dó-végü változataira. (Pl. kiskunhalasi gyüjteményem 31.sz.-a. Lásd az u.o. 32. alatt közölt dalt is + Pt 192.) 3-4. sora pedig a MNT IV. 868-73. sz-ra emlékeztet, különösen az északi, gömöri, esztergommegyei példákra.

Ha azonban a kiskovácsvágási változatot mellé tesszük, már egész dallammenete sem áll annyira társtalanul. Ez a dallam viszont az ország különböző pontjain bukkan fel (Győr m., Jászberény, Hódmezővásárhely, Érd) és a legtöbb régi dalgyüjteményben (Bognár, Szini 73. sz., Tóth István, Szunyoghné, Limbay, Bartalus kézir., Berecz), sőt a "Szeget szeggel" népszinműben is szerepel. Valószinüleg innen terjedt el a néphez, különösen vidékünkön, ahol 20-30 éves hagyománya van a műkedvelő-népszinmü előadásoknak.

Viszont a felsorolt dallamok (a "Három szabólegények" kivételével, mely csak véletlenül hasonlit) végső fokon összefüggnek, s a "Szegény vagyok, szegénynek születtem" és a "Piros alma kigurult a sárba" (változata a fent idézett kiskunhalasi 32. sz.) dallamainak dó-végü formájából alakulhattak, keveredhettek.

2. Víg a lova, víg ő maga,
Víg a paripája.
Vígan várja a rózsája
Megvetett ágyára.
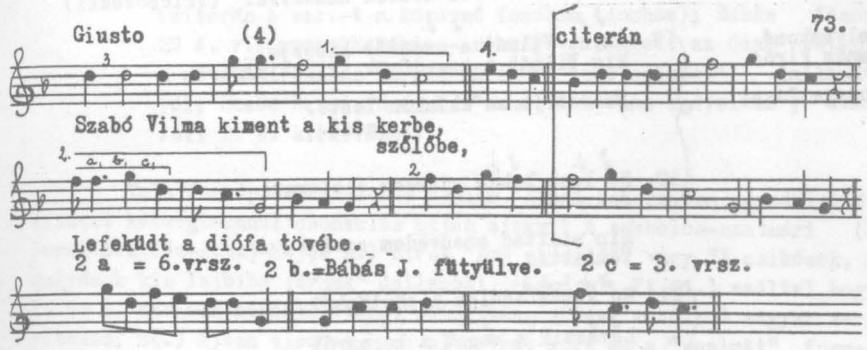
3. A rózsája sejem ágyát
Magasra vetette,
Rózsa Sándor a csákóját
Rajta felejtette.

4. Hozd ki rózsám a csákómat,
Hagy tegyem fejemre,
Hogy ne süssön a fényes nap
Kacsintó szemembe!

Énekelte: Hajdu Lajos 75 é. r.

Egyetlen dur változata van feljegyezve a szomszédságból.(Licze Gömör m.). Itt is szó-végű dallamnak dó-ra felcsuszott záróhangjával lehet dolgunk; mindhárom utolsó hangját szó-ra elképzelve már nem áll társtalanul a magyar népdaltipusok között.

Hangfelvétel: MF 4319

2. Egyet-kettőt, kiáltottam neki:
Kelj fel Vilma, mer meglát valaki!

3. De azt Vilma nem vette tréfára,
Beugrott a becsárdi csárdába.
közeli

4. Parancsolta csapláros lányának:
Tíz icce bort hozzon be Vilmának!

5. Amint Vilma a bort ivogatja,
ssa
Kilenc csendőr az ajtót rányitja.

6. Na most Vilma, vald ki a bünödet!
Hova tetted három gyermekedet?

7. Egyet tettem a diófa tövébe,
A másikat Sajó mély vizébe.

8. Harmadiknak most lettem gyilkosa.
gyilkosa most vagyok.
Jaj Istenem de nagy bünbánat az.
bünös vagyok.
fel leszek akasztva. (Fricsóvszki)

Bolyszkoné Tamás Piros
9. Amint Vilmát a csendőr kisérje,
Mig Vilmát a csendőrök vallatják.

Pozsga Józsi
Szeretője az ablakon leste.
nézi.

10. Ne lesd babám gyászos élëtemet:
Ne nézd
Min miattad szenvëdem ezeket.
Temiattad

Hajdu Bözsi
11. Ha kiszabadulok a börtönből,
Levészik a vasat a kezemről

12. Akkor mondja valaki szemëmbe:
Ugye Vilma, últél a börtönbe!

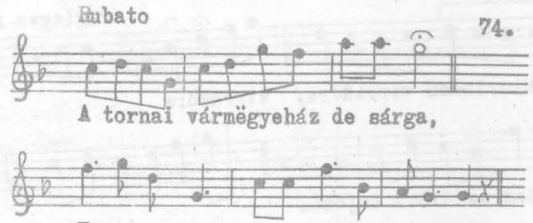
Hajdu Bözsi
13. Szabó Vilma piros pántlikája,
Nem fonja már többé a hajába.

14. Tedd el Vilma a láda fiába:
Majd jó lesz kislányod hajába.

Énekelték: Kulcsár Ilon 22 é. r. (1-8. vsz. "Nem tudom jól; igen-igen régi!") citerán is játszotta.; Pál Istvánné Lacó Juci 38 é. r.; Bábás Istvánné Józsa Julianna 62 é. r.; Bolyszko Imre 32 é. k. és öccse József; Ando György 64 é. k. és felesége, Rákai Zsuzsa 58 é. k.; Bolyszko Imréné Tamás Piros 31 é. r. Pozsga József 27 é. r.; Hajdu Bözsi 16 é. r.; Fricsóvszki József 40 é. k. (ének közben felállt és ragyogó arccal, hangosan fujta); Rigó József 60 é. körüli cigány; Havranko Andrásné Ando Kata 72 é. k.; Cservenyi Juli 16 é. g.k.; Szabó Lajos 48 é. r.; Horvát Jani 20-22 é.; Kulcsár Józsi 20 é.r. (citerán a var.-t a középső fonóban tánchoz); Bábás János 29 é. r.: gyerekkorában - nemrég - csengett az ódal (ettől a nótától); Bábás Margit 22 é. r. "egy csöppet", dallamát jól; Szabó Erzsi 16 é. k. "nem tudom, nem kedveltem"; Ando Juli 20 é. k.(kevéssé).

Tulajdonképpen két soros dallam. Ebben a formában egyedülálló. Viszont kétségtelenül csonkulás utján alakult a szabolcs-szatmári (+ Bereg-Zemplén-Abauj-Hajdu m.) hires "Zug az erdő" vagy "A csikósok, a gulyások kis lajbiba járnak" dallamból, (lásd pl. Pt 44.) azáltal, hogy 1. és 3. sorának második ütemét elhagyták. (Lásd erről: A magyar vers ritmusa, 81.) Újban viszont igen elterjedt volt ez a "romlott" forma, amit azonban még esztétikai szempontból sem lehet kifogásolni: két teljesen kiegyensulyozott dallamsor áll egymással szemben, tizeseink egy kedvelt ritmusformájában.

Kedveltségét a sok énekesen és változaton kivül mutatta az is, hogy egyik felnőtt férfi-énekesem (Fricsóvszki), előadása közben annyira tüzbe jött, hogy felállt és ragyogó arccal, teli tüdővel fujta el hátralevő szakaszait.

2. A poroszló minden éjjel vizitál,
Ugyan szëgény fogoj, aluszol-ë már?

3. Aludnék, őrmester úr, de hiába,
Nincs alattam se lepedő, së párna.

4. Haza üzenek az édesanyámnak:
   Páros párnát küldjön fejem ajjának.

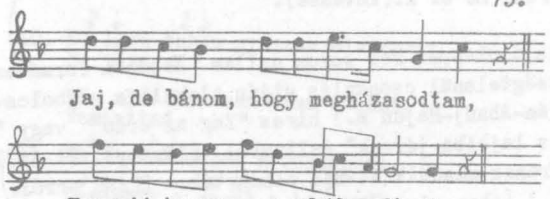
5. De ő ārra azt válaszolta vissza:
   Göndör hajam legyen a fejem ajja!

Énekelte: Hajdu Lajos 75 é. r.

Féldallam: valószinüleg egy dal 3-4 sora.

Parlando, rubato

75.

2. Sok a purgyó, sok kenyér kell néki,
   Szép az asszony, jó ember kell néki.

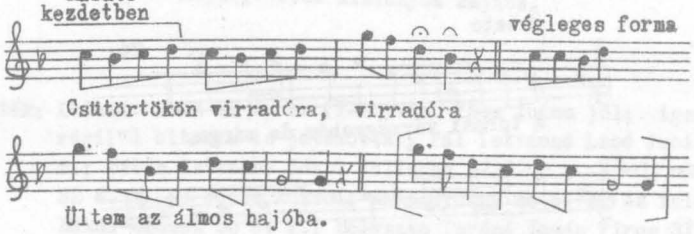
Énekelte: Barnák János 54 é. k.

"Méhészkéről hozta (?). Mikor csigát mennek csinálni lakziba."

Féldallam: valószinüleg 43. dalunk családjába tartozó variáns 1. és 4. sorából alakult.

Rubato kezdetben

76.

2. De még el se szenderedtem, szenderedtem,
   Kilenc zsandár ál mellettem.

3. Csendőr urak, mit akarnak, mit akarnak?
   Talán vasalni akarnak?

4. Nem akarjunk, nem akarjunk megvasalni,
   Csak megakarjunk kötözni.

5. Megkötözzünk, megvasaljunk,
   Nagyváradra el is vigyünk.

6. Nagyváradról, Nagyváradról Budapestre,
   Ott tesznek be az egyesbe.
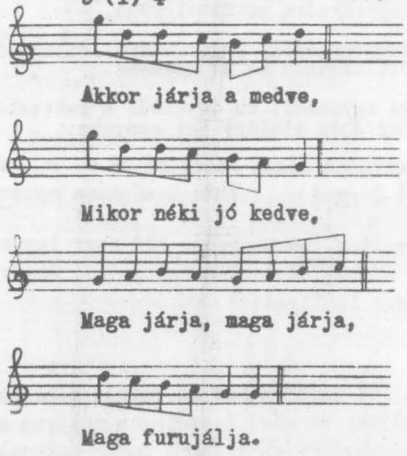
7. Az egyesből, az egyesből a kettesbe.
   Egy szép kislány jut eszembe.

Énekelték: Bábás Istvánné Józsa Julianna 62 é. r. (szádelői); (csak szövegét Nagyné .....Kata középkoru asszony is).

"Kis iskolás lány voltam, szomszédban két nagy legény (volt), tanulták, beültek a csürben; én meg odamentem hallgatni. Akkor volt uj nóta. A hangja oj szép husós! (hallgató)"

Féldallam. Itt azonban már az önálló alkalmazás utólagos hatását is tapasztalhatjuk: az első 4 szótagos motivum megismétlését. Ezáltal kap valami kerekséget ez a rövid forma; a hosszabb első rész után nyomatékosabb lezárást ad az egyszerü 11 szótagos sor.

5 (1) 4 77.
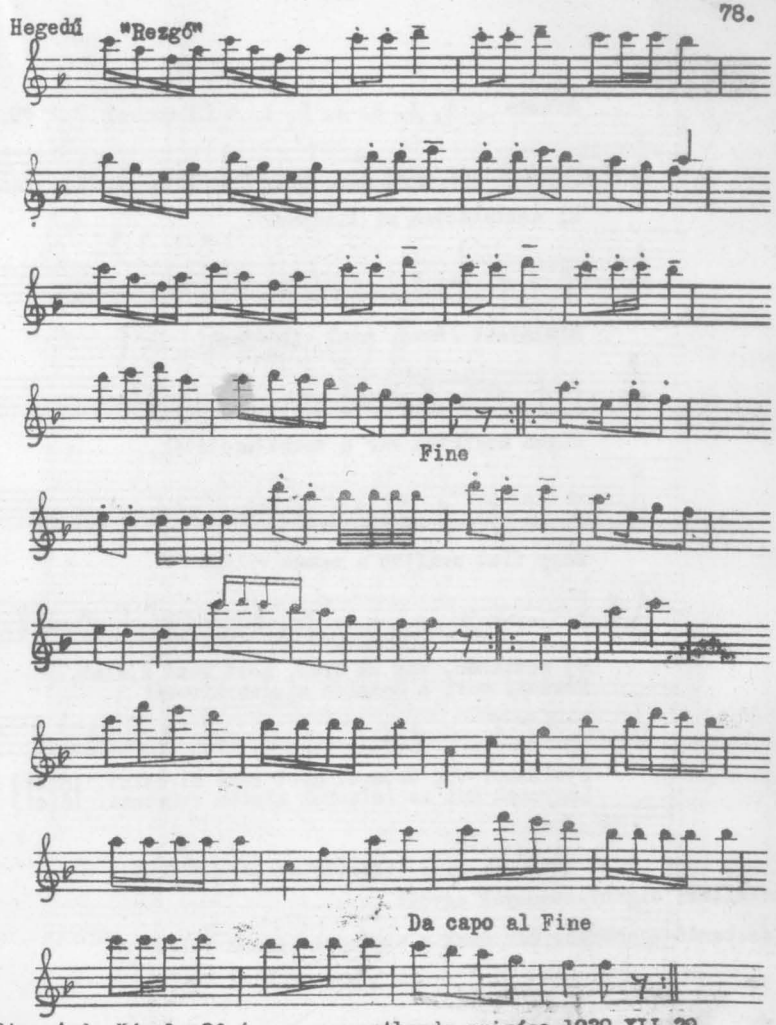

Énekelték a fiatalok mind.

Fonójáték. "A medve". Két játékos (legény) játssza, a többiek éneklik hozzá az alábbi dallamot. Az egyik a medve, tenyerébe zümmögve hajladozik, s alkalmas pillanatban nagy pofonokat ad a védekező állásban várakozó társának.

A dudazenével rokon melodikáju dallam. Lásd tanulmányomat: a duda hatása a magyar népi tánczenére. A MTA I. Oszt. Közleményei VIII (1956), 241-91. U.a. németül: Studia Memoriae Belae Bartók Sacra 1956, 503-40.

Közölve: u.o. 38. ill. 29. sz., továbbá: Szabolcsi: A XVII. század magyar világi dallamai, 87.
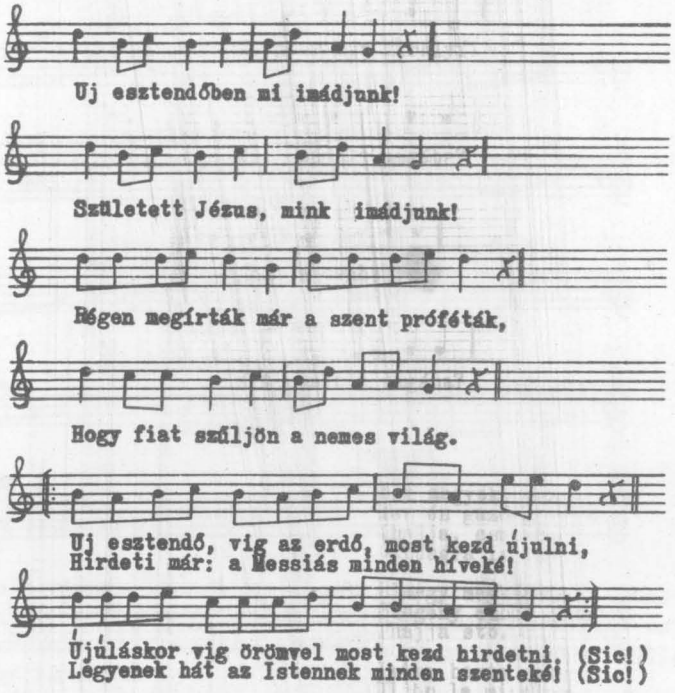
78.

Előadta: Ando Károly 26 é., a parasztbanda primása 1939.XII.29., később 1940.-ben is.

Valami polka-dallam. Csak hangszeres formában él. A tánc, amit rá jártak, szintén polka-szerű volt.

Giusto 1, 1, 5, 1, 5, 1, 5 (8 soros) 79.

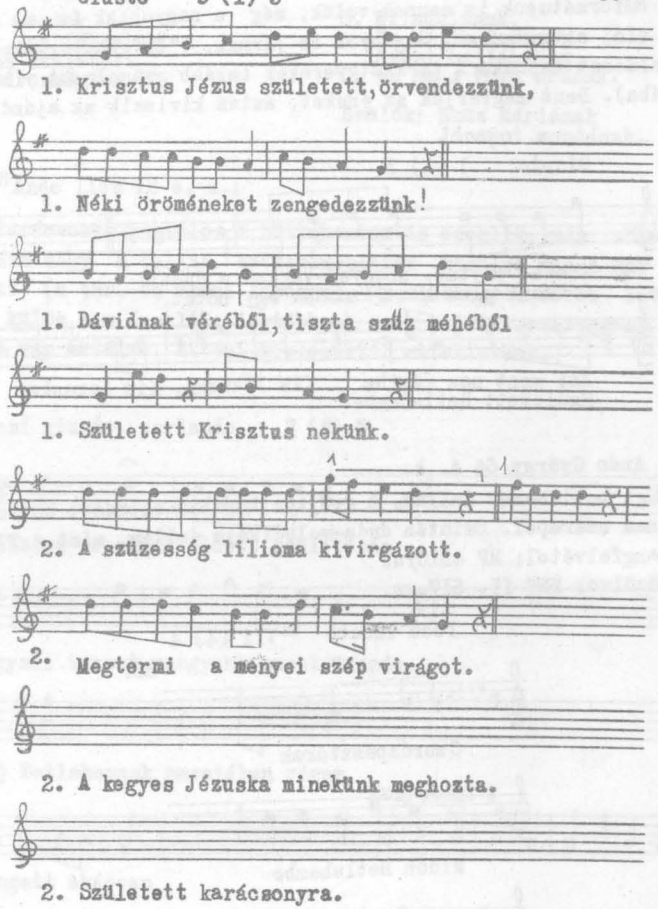

Énekelték: cigányasszonyok együtt.

Ujesztendő-köszöntő. Már csak a cigányok járnak vele.

Szöveg is, dallam is romlott.

Giusto 5 (1) 3 80.

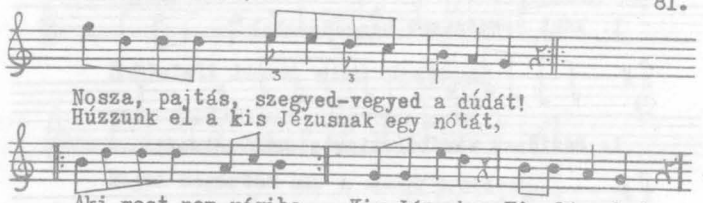
Énekeltek: Ando Ilon 13 é. k.; Grega Jolán 13 é. k.

Szabó Péter 5 é. r. otthon, játék közben énekelgette.

Kántáló ének. Karácsony este járnak gyerekek. Az ablak alatt éneklik. Reformátusok is mennek velük, még a nagyobbak is, de az ajándékok elől elszaladnak. Cigányok is járnak, ("ők gyönyörüeket tudnak"). Kalácsot kapnak. A parasztgyerekek inkább gyümölcsöt (hosszu tarisznyába). Bent megvárják az éneket, aztán kiviszik az ajándékot.

Giusto 1 (1) 3

81.

Énekelte: Ando György 64 é. k.
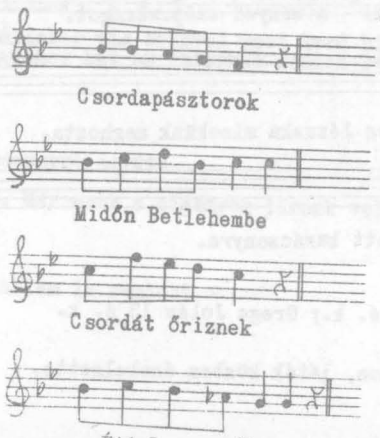
Régi betlehemes dallam. A gyüjtés korában előadott betlehemesjátékban nem szerepel. Szintén duda-melodikáju dallam, mint a 77.

Hangfelvétel: MF 4310/a.

Közölve: MNT II. 617.sz.

Poco rubato VII (4) 4

82.

2. Isten angyala
Leszállott melléjök,
Nagy félelemmel
Telik meg ő szivök.

3. Örömet mondok
Nektek, ne féljetek!
Mert ma született
A ti üdvösségtek.

4. Menyetek tehát
Gyorsan a városba!
Ott találjátok
Jézust a jászojban.

5. Elindulának,
És el is jutának
Szent hajlékához
Az ég s föld urának.

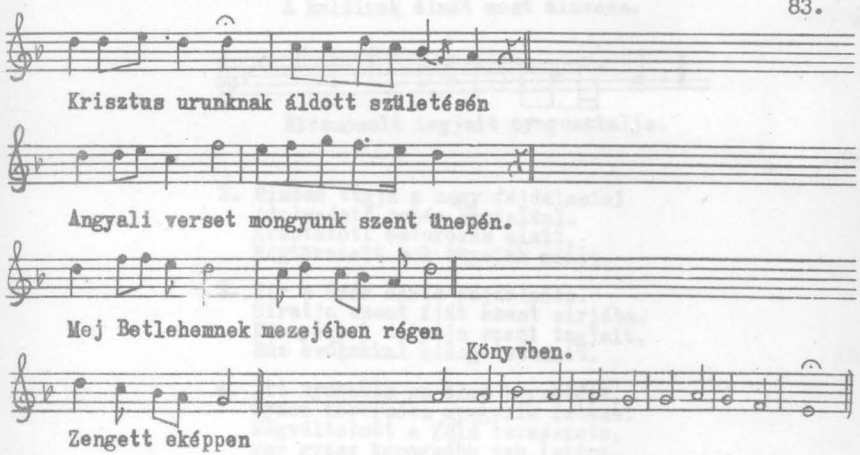
Szülők: Szüz Máriának
Jónapot mondának.

Énekelte: Ando Ilon 13 é. k.;

Karácsonyi kántáló. A betlehemben is éneklik, más szöveggel. Minthogy a teljes betlehemesjáték közölve van a MNT II. 366 szám alatt (a 485. és utáni lapokon), s minthogy a többi betlehemes dallamot külön nem éneklik, legtöbbnek csak a játék szövegével összefüggésben van értelme, itteni közlésüktől eltekintünk.

Quasi giusto, parlando 2 (5) 5

83.
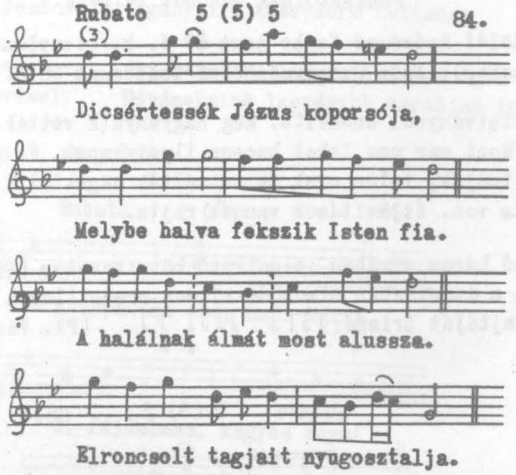

Énekelték: Szabó Jolán 16 é. r. és huga Margit 8 é.

Református gyerekek kántálója.

Régi sapphikus ének. Nagyjából meg is maradt az eredeti ritmusban. Szabolcsi Zt.kk. 65+ lapján végig pontos ritmusban közli,(amilyen az első soré), Péczeli Király Imre 17. századi énekeskönyvéből. Az újiak énekeskönyveiben a mellékelt ritmizálásban volt meg, vagyis ugyanolyan egyenletes, kihuzott hangokkal, ahogy a zsoltárokat éneklik. A gyakorlat mégis fenntartotta a ritmikus formát.

EGYHÁZI NÉPÉNEKEK

2. Minden tagja a nagy fájdalomtul
Átolvadott nehéz kinjaitul.
Erontatott ostorozás alatt,
Megtöretett sok büneink miatt.

3. Sír a Szűz Mária fájdalmába.
Siratja szent fiát szent sirjába.
Könnyekkel áztatja szent tagjait,
Bús csókokkal hideg tetemeit.

4. Itt nyugszik az élet teremtője,
Gyász koporsóba nyugszik Istene.
Megváltozott a föld természete,
Mer gyász koporsóba van Istene.

5. Árván maradt a szép Szűz Mária,
Mert elmaradt tőle kedves fia.
Világ vétke halálát okozta,
A keresztfát válaira nyomta.
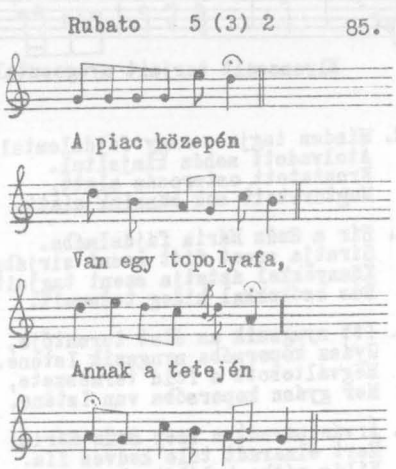
6. Gyertëk ide árvák, Máriához,
Bánatos özvegyek Szűz Anyánkhoz.
Megkóstólta árvaságtok sorsát,
Az özvegység keserű poharát. (Kihuzva:"mert nem visz rá")

7. Ó Mária, árváknak szëmei
Rëád néznek szegények ügyei.
Ohajtanak özvegyek szivei,
Fohászkodnak bünösök lelkei.

Énekelte: Zöldi Andrásné Kajko Anna 57 é. k. (templomi és bucsui előénekes); Ando Györgyné Rákai Zsuzsanna 58 é. k. is tudta.

Bucsus nyomtatványról énekelte. Még nagyanyáik vették. Tőlük hallották a hangját. Most már nem lehet bucsun ilyet kapni. (A hangját hol tanulták?) "Nem tudják, talán csak ők csinálták maguktól!" A nyomtatványon dallammtalás van. Átjavítások vannak rajta.

Első három sorában jelentkező következetes 4+6 tagolás arra mutat, mintha a dudolásban elmosódó ritmus eredetileg a középkori énekek egy ritmusfajtáját őrizné: ♫♫ ♩. | ♫♫ ♩ ♪ ♩. (Pl. Vásárheli András éneke.)
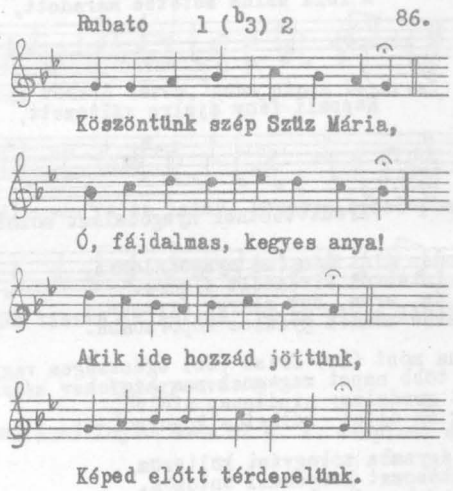

2. Kötik a bokrétát
Az apró jángyálkák.
Ával kedvëskëdnek
A mi Jédusunknak.

Énekelte: Dancso Jenőné, a cigánybiró középkoru felesége

Hatszótagos sorai, dur-hexakord hangterjedelme igen arhaikus dallamstilust képvisel. Népénekeink legrégibb darabjai közé tartozik.

Hangfelvétel: MF 4327c
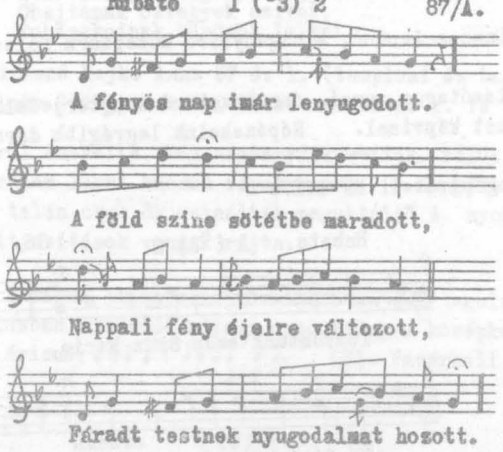

További 6 versszaka van lejegyezve.

Énekelte: Zöldi Andrásné Kajko Anna 57 é. (templomi és bucsui előénekes).

"Levélről". Böjtben, a "Fájdalmas szüz" napján (szept. 3. vasárnapja) és május 3., a szentkereszt feltalálása napján éneklik.

Terc-sequentiája idegen a magyar népzenében; nyolcszótagos alapritmusa, moll-hexakord hangterjedelme alapján szintén igen arhaikus tipus.

A/ Rubato 1 (^{b}3) 2 87/A.

2. Mindën álat mén (a) nyugodalomra,
Az Istëntől kirëndelt álomra.
De én, uram, úgy megyek ágyamba,
Mintha mennék gyászos koporsómba.

3. Noha most (is) friss (és) egészséges vagyok, (?)
De több napot magamnak nem hagyok.
Ezt gondolom: mindënnap utolsó,
Még ez éjjel kélhet a koporsó.

4. Az ágyamba zokogvási költözöm,
Vánkosomat könyemmel öntözöm.
De mëgbocsáss, mer szivemből bánom,
Könyem miatt szëmembe nincs álom.

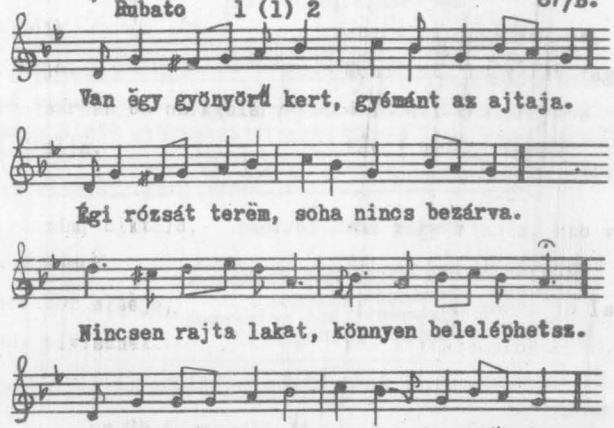
5. Ne szólits ki, uram, készületlen,
Vezess elsőbb az enyhitő kútra,
Úgy juthassak a mënyei jusra,
Úgy bocsáss ël engëm a nagy útra.

6. Napkelettől egész nagnyugatig
Benned biztam én mindég fáradtig.
Ha megölsz is, mindig bënned bizom,
.....
(Könyem miatt szemembe nincs álom).

Énekelte: Ando Györgyné Rákai Zsuzsanna 57 é. k. "Nagy éneklő volt, a tanitó vitte Lucskára, Kovácsiba a kórusra; passiókat..." énekelt.

"Ezt magamba reggel meg este, meg a mezőn is mindig énekelek vagy danolok."

B/ Rubato 1 (1) 2 87/B.
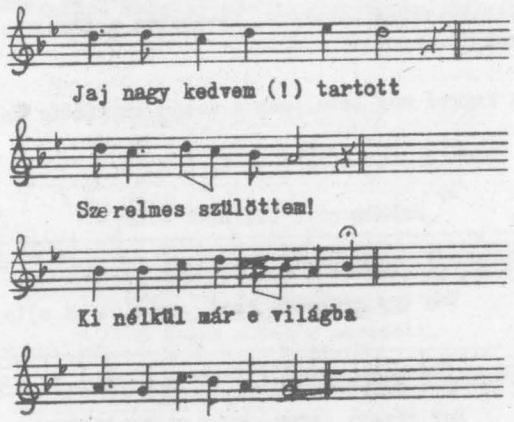

További két versszaka van lejegyezve.

Énekelte: Zöldi Andrásné Kajko Anna 57 é. k. templomi és bucsui előénekes.

A-B változat közül az A. látszik eredetinek, terc-sequentiájával, ABCA felépítésével, egyszerűbb dallamvonalával. Ebből aprózásokkal pongyolábbá tett 12-es sorokat alakitottak, s valószinüleg emlékezethiba folytán megismételték az első sort. B. formának helyenkint hangról-hangra megegyező változata 96A-B is. Mindhármat ugyanaz énekelte; szöveg-ráhuzás, különféle szövegeknek vég nélkül egyetlen dallamra éneklése nála mindennapi jelenség volt.

Rubato 5 (2) $^{b}3$ 88.

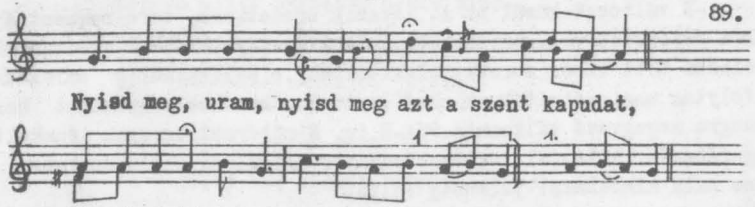
2. Hol vagy, két szememnek
Tündöklő világa,
Elepedett bús szivemnek
Csendes boldogsága?

Énekelte: Zöldi Andrásné Kajko Anna 57 é. k. (templomi és bucsui előénekes).

Dallamát azonos szöveggel lásd Koncz Gábor 1771-i énekeskönyvében. Közli Szabolcsi: A m. zenetört. kézik. 52+ lap, d./ pontjában. Lásd Ethn 1947,294; u.o. közöltem is.

(A helyes szöveg: Jaj nagy kedven tartott).

Rubato 1 (3) (2) 1 vagy (2) zárlatú kétsoros dal. 89.

2. Abba nevelkedik asszonyunk Mária,
Asszonyunk Mária, Istennek szent annyja.

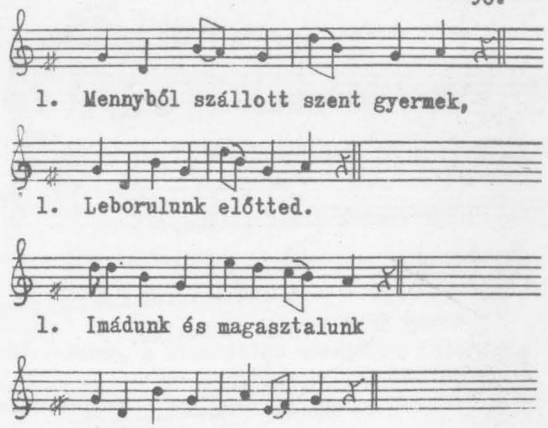
3. Angyalok repdesnek, szépen örvendeznek
Angyalok repdesnek, szépen örvendeznek.
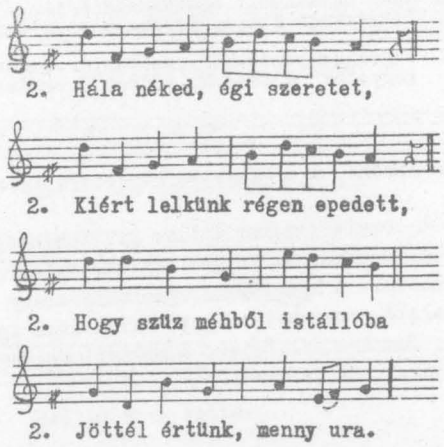
Énekelte: Dancso Jenőné, a cigánybiró középkoru felesége.

Legkisebb hangterjedelmü dallam gyüjteményünkben: dur pentakord. Egyuttal legrövidebb sorok is: 6 szótagosak. Dallamához hasonlóan szövege is igen arhaikus. A mennyek kapuján tul, arany karszékben, rendszerint almafa alatt gyermekét ringató Mária képe igen kedvelt régi énekekben. (Lásd: Domokos Pál Péter, A moldvai magyarság, II.258.)

Hangfelvétel: MF 4327b

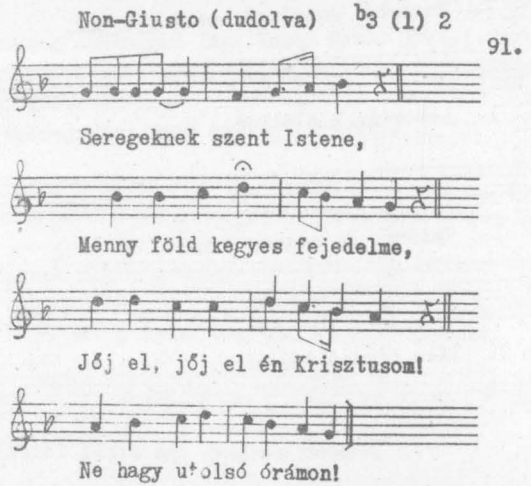
Giusto 2 (2) 2 90.

Énekelte: Zöldi Andrásné Kajko Anna 57 é. k. (templomi és bucsui előénekes).
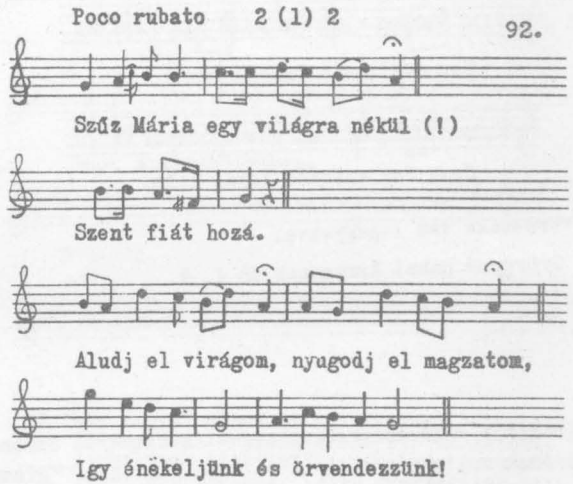
1-2. sorának erős variációja elég ritka jelenség.

Megvan Jósvay: Lelki gyöngyök c. énekeskönyvben. Ref.és kath. "közös" ének. Szabó Lajosné Farkas Erzsi 42 és r. csak a kath. változatot tudja.

Énekelte: Ando Györgyné Rákai Zsuzsa 58 é. k.
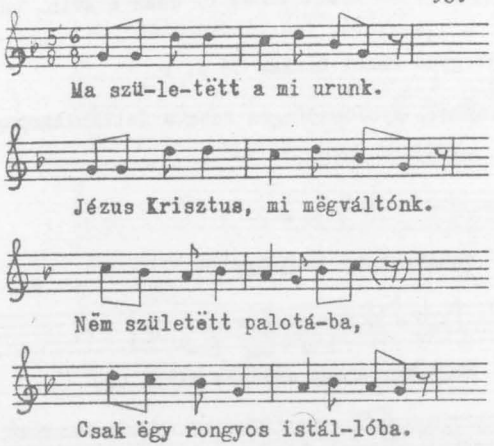
Moll-pentakord, nyolcszótagos rubato dal. Énekanyagunk régi rétegébe tartozik.

Énekelte: Dancsó Jenőné, a cigánybiró középkoru felesége.

Helyes szövege: "e világra nékünk".
Hangfelvétel: MF 4323c

Quasi giusto 1 (1) 4 93.

További három versszaka van lejegyezve.

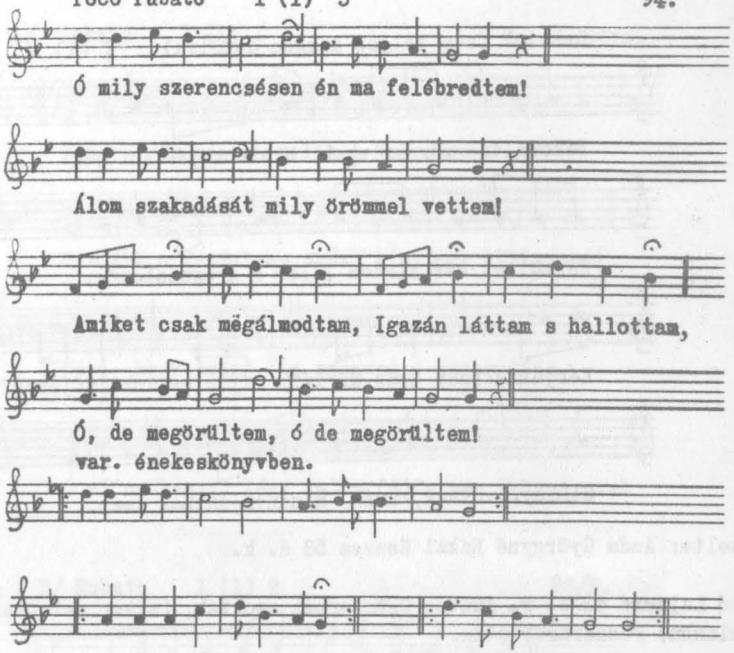
Énekelte: Ando Györgyné Rákai Zsuzsanna 58 é. k.

A "Kirje kirje kisdedecske" szöveggel közismert, dudanóta-ritmusu karácsonyi ének változata. Itteni ritmusa - az u.n. "giusto sillabique" (lásd cikkemet: Egy francia-magyar dallamegyezés tanulságai, NÉ 1958, 155-60.) - a helyszini lejegyzés alkalmával világosan kivehető volt. A fonográf-felvételben kissé elhomályosult, mint azt közölt formája mutatja. Akár dudanóta-ritmusa, akár itteni - óeurópai "giusto sillabique" formája igen arhaikus sajátság. Ezt megerősiti moll-pentakord dallama is.

Hangfelvétel: MF 4310b

Közölve: MNT II. 554.sz.

Poco rubato 1 (1) $^{b}3$ 94.

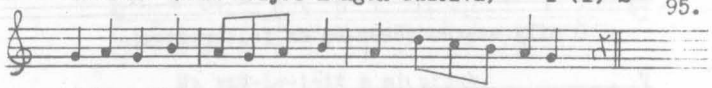

2. Egy angyal álmomban mély titkot jelentett,
Hogy a Szüz Anyának szent fia született.
Jézuskának hivattatik, nem nagy pompa kivántatik
Isten gyermekének, Isten gyermekének.
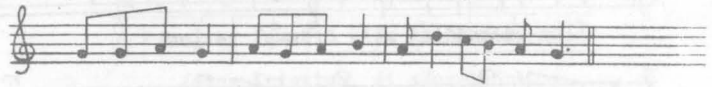
Énekelte: Zöldi Andrásné Kajko Anna 57 é. k. (templomi és bucsui előénekes).

A lányok tanulták. Le van irva nekik. Komárné tanitotta. (L. var-át "Lelki gyöngyök" Poroszló. Énekeskönyv. "A nép ajkáról" felirattal.)

Rubato? (nem teljes hangon dudolva) 1 (1) 2 95.

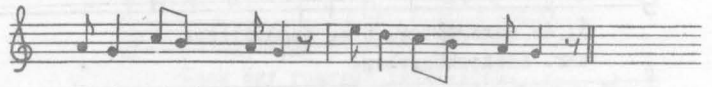
Beborultak már az egek, nyolcra jár az óra.

Készülhet már minden lélek a nyugodalomra.

Kérjük a szép Szüz Máriát, adjon nekünk jóéjszakát,

Mindnyájunknak, amen, mindnyájunknak amen.
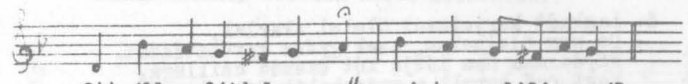
Énekelte: Ando Györgyné Rákai Zsuzsa 58 é. k.

Szabó Lajosné 42 é. r. tudta. Oktoberban szokták, (mikor este mennek a templomba) rózsafüzér után.

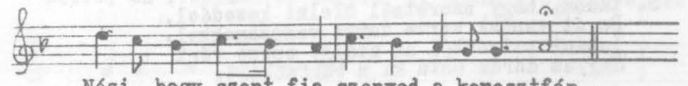
A/ Rubato 1 (1) 2 96/A.
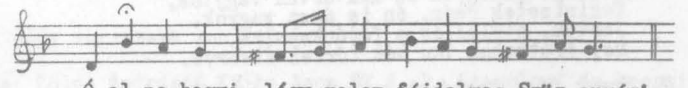

Biborpiros rózsa nyilik a Golgotán.

Ott áll a fájdalmas szűz, mint egy liliomszál.

Nézi, hogy szent fia szenved a keresztfán .
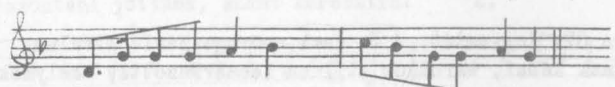

Ó el ne hagyj, légy velem fájdalmas Szüz-anyám!

B/ Rubato 1 (1) 2 96/B.

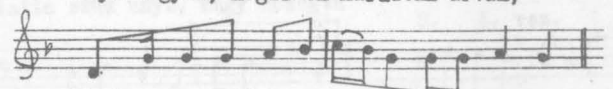
1. Szivrepesztő bánat mélységes tengere,

Fájdalom és gyász lett szivem temetője.

Anya vagyok, mégis én maradtam árván,

Mert egyszülött fiam meghalt a keresztfán.

2. Jaj, kedves gyermekem, szivem rózsaága,
Szerelmes magzatom, lelkem gyöngyvirága!
Jaj, de árván hagytál, jaj, de messze mentél!
Reád borul a sir, a gyászos szemfedél.

3. Oj nehéz a bánat, szörnyű a fájdalom,
Ha reád tekintek, halvány szép csillagom!
Aranyszín hajadon vérharmat piroslik.
Nincsen oj sziv, amej rajtad meg nem esik.

4. Lankadt karjaimmal ölelni akarlak,
De nem ölelhetem, csak gyász keresztfádat.
Fájdalmam nem látja két szemed csillaga,
Mert reá borult a gyászhalál fátyola.

5. Tudom, hogy szeretnél ölelni kezeddel,
De át vannak verve tompa vasszegekkel.
Isteni szivedből az utolsó csepp vért
Hegyes dárda ontá ki a bünösökért.

6. Kesergő özvegyek és kik árvák vagytok,
Tekintsetek reám, én is árva vagyok.
Jertek, átölellek e fájó kebelre,
Mej érettetek van hét tőrrel átverve.
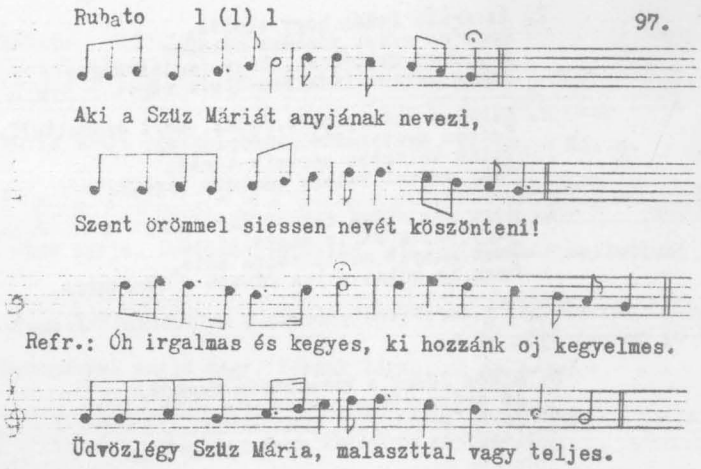
7. Szent fiad testének gyászkeresztfájához
Az én bus szivem is könnyáldozatot hoz.
Fájdalmad hét tőre verje át szivemet,
Fiad piros vére mossa meg lelkemet.

Énekelte: Zöldi Andrásné Kajko Anna 57 é. k. (templomi és bucsui előénekes).

A-B-t Különböző időben külön énekként adta elő.

Lásd a 87. jegyzetét. A B. ének szövege Mária siralma, ugyanannak a müfajnak kései, barokkos stilusu leszármazotta, amelynek első magyar versünket is köszönhetjük, az Ómagyar Máriasiralmat.

97.
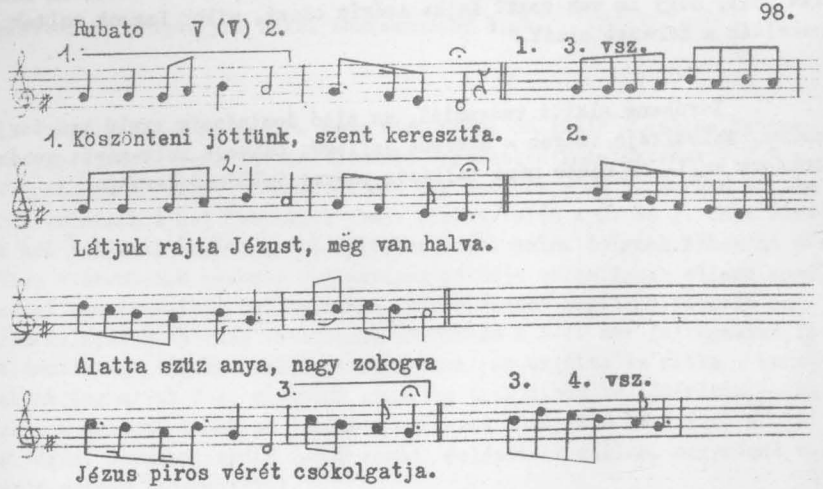

További négy versszaka van lejegyezve.

Énekelte: Zöldi Andrásné Kajko Anna 57 é. k. (templomi és bucsui előénekes).

Bucsus ponyva "levél"-en: "Dallama a Dicsértessék a Jézus Kr.szt.neve"

98.

2. Az áruló Judás hogy eladta,
Harminc ezüst pénzért odaadta
A gonosz zsidóknak, hogy fogják mëg,
Magos keresztfára feszitsék mëg.

3. Harminc ezüstpénzre, Judás, mért szorultál?
Kedves mesteredtől elpártoltál.
Talán valamibe sértett tégëd,
Vagy szóval valaha bántott tégëd?

4. Mért nem adtad inkább Máriának,
Vagy pedig Mária Magdolnának.
Ezer annyit adtak volna érte,
Csak ne adtad volna Jézust a kërësztre.

("Lehet ugy, hogy "a keresztre', de bele kell tenni 'Jézust' a kërësztre, oj szépen gyün ki.")

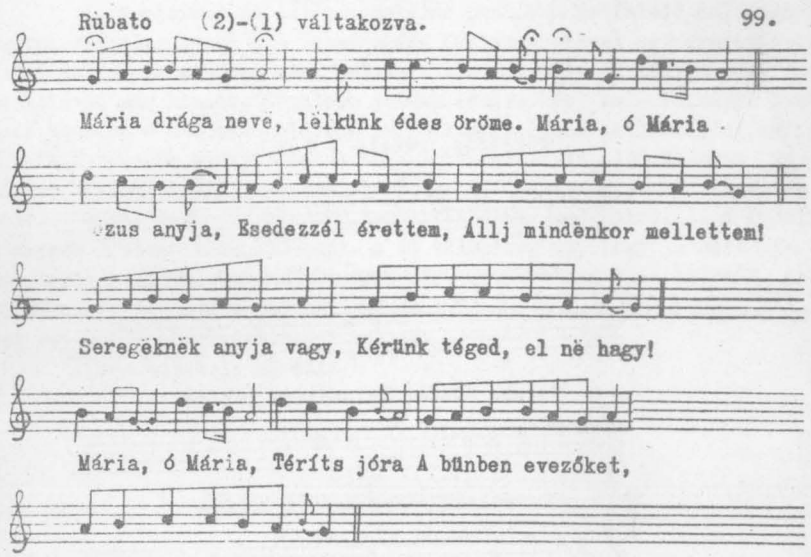
5. Midőn Jézus a kërësztfán meghót,
Az egész világon setétség volt.
Mária szent fiát nem látfatta,
Keserves nyögését csak hallgatta.

Énekelte: Zöldi Andrásné Kajko Anna 57 é. k. (templomi és bucsui előénekes).

"Levélről" (bucsus ponyváról) énekelte. "Ezt, réges-régen egy vén koldus járt erre, az énekelte. Aztán egy öreg ember tudta. Aztán én mondtam neki, hogy is van csak? Kajko Andris bácsi, mikor inasok voltak, énekelték a kereszt alatt."

Záróhang alatti kadenciái, az alsó dominánsig nyuló hangterjedelme, melodikája idegen - müzenei jellegü. Szövege naiv-népi gondolkozásra vall. Az ujabb népi vallásos ponyva jellemző darabja.

Rubato (2)-(1) váltakozva. 99.

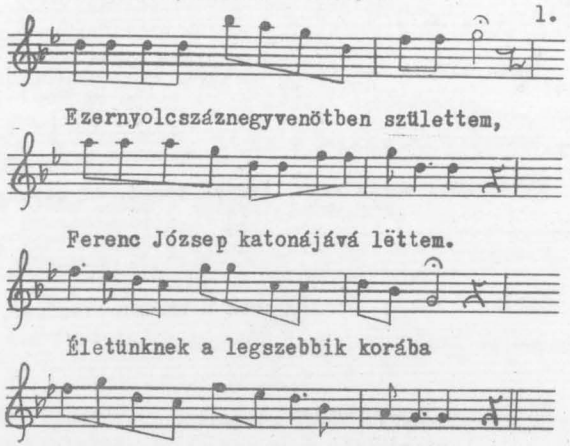

nekelte: Ando Györgyné Rákai Zsuzsanna 58 é. k.

Különleges formáju - vagy zárt forma nélküli? - dallam. Szótagszám ismétlődései szerint két hasonló versszakra tagolhatnánk, 7,7,7,4, 7,7 szótagos sorokkal. Kadenciái már egy esetben - az 5. sorban - eltérők volnának a két "versszak"-ban. Mintha talán a 2. és 1. foku zárlat nem teljesen szabályozott váltakozásával volna dolgunk. Ebben az esetben a siratóhoz hasonló dallamtipus példája volna. Ennek ellene mond viszont nem ereszkedő dallamvonala, bár előadása recitáló. Viszont dallamfordulatai kötöttnek látszanak, különösen a 3-4. sor jellegzetes, ismétlőmotivuma. Inkább variált versszaknak, de sajátos és ritka versszaknak foghatjuk fel, amelynek zeneileg t.k. nincs is főzárlata, ha csak nem vesszük annak az ismételt motivumu középrész lezárását a 4. sor végén. Azonban inkább 2-2-2 sorból felépitett dallam, nagyrészt egyenlő értékü kadenciákkal.

I. FÜGGELÉK
(gömöri dalok)

Parlando, rubato 8 (5) 1

2. Becsaptunk a Pímont-földre csatázni.
Táborunknak vezére volt Gyulai.
Gróf Gyulai vitt a harcra bennünket,
Tartóztatta a csatába népünket.
De hogy látta népünknek jó állását,} ++ (a dallam második felére)
Piskéróhoz vonta roppant táborát. }

3. Juniusnak huszonnëgyedik napja
Szërëncsétlënül fordult a magyarra.
Mert ez napon annyi vitéz elesett,
Számba venni sëhogy së nem lëhetett.
Ott volt ëgy harc, mej egész nap meg nem szünt.} +
Ekkor szent János napja gyászba merült. }
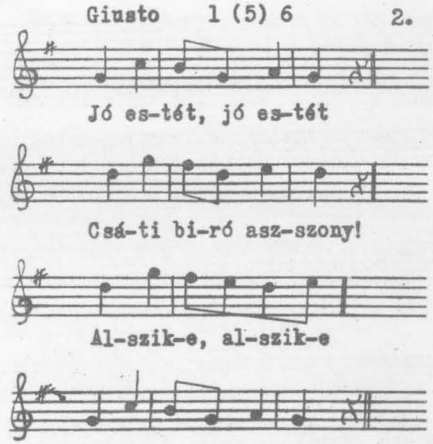
Lucska, Gömör vm. 1940.

Énekelte: Hajnos István 72 é.

Kadenciáinak és dallamvonalának pontosan megfelelő dalt nem ismerünk. Aránylag közel áll hozzá egész dallammenetével egy gyergyócsomafalvi dal; ennek azonban csak 1-2. és 4. sora hasonló járású, 3. sora ^{b}3-as zárlatával már kiesik. Közelebb jutunk lényegéhez, ha - Járdányi tanácsát követve - nem kadenciáihoz ragaszkodunk, hanem jellemző dallamfordulatait vesszük tekintetbe: a nagy sext-ugrást az első ütemben mi-do között, valamint 2-3. sorának egész menetét. Akkor kiderül rokonsága a "Széles vizen keskeny palló.." kezdetü székely dalunkkal, (lásd Kodály, A magyar népzene 1952, 13. lap). A fő különbség az, hogy 1. sora f-ről nem ugrik le c-re, hanem felmegy g-re, 3. sora meg VII. helyett csak 1. fokra (f helyett g-re) süllyed le. Nyilván ugyanannak a dallamtörzsnek egy korán elszigetelődött hajtása.

Hangfelvétel: MF 4326/b

Giusto 1 (5) 6 2.

2. Alszik, bizony, alszik
Ott bé a szobába.
Ott hent a szobába,
Tiszta kartony ágyba.

3. Kőcse fël, kőcse fël,
Kűgye el a bálba!
Kűgye el a bálba
Szép piros csizmába!

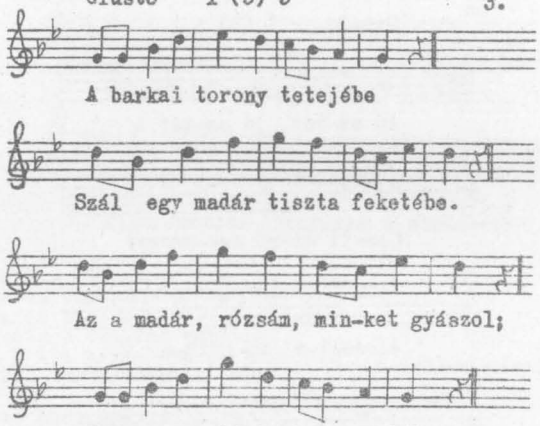
4. Kej föl, jányom, kej föl,
Érigy el a bálba!
Érigy el a bálba
A piros csizmába!

Kiskovácsvágása (Kovácsi), Gömör vm., 1940. VIII.

Énekelte: özv. Szirotnyák Istvánné 86 é.

Formailag szabályos uj stilusu dallam. Azonban ilyen rövid (6 szótagos), sorokból álló,régi szöveggel együttjáró dalt nem igen hallhatunk a fiataloktól. Régi gyüjteményeinkben (Bartalusnál és a korabeli más nótáskönyvekben), a mult század utolsó harmadában ilyen dallamokkal jelentkezik először az uj stilus formaelve. Ezek a stilus legrégibb tipusai, amelyek azóta már ki is mentek a divatból?

Giusto 1 (5) 5 3.

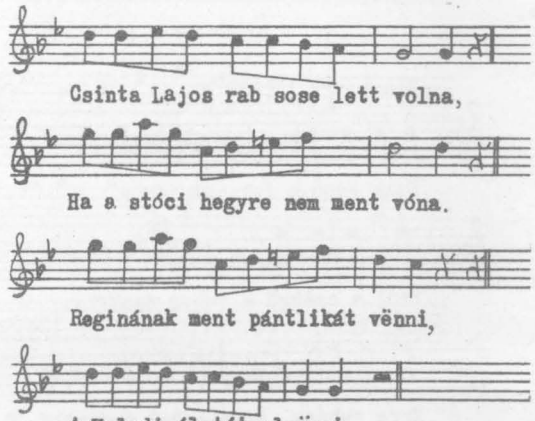
Lucska, Gömör vm., 1940. VIII.

Énekelte: özv. Tisza Istvánné

A "Garibaldi csárdás kis kalapja" szöveggel közismert, országszerte elterjedt dallam változata. Eltér a közös formától, hogy belső

sorai aránylag alacsony járásuak: b-g-ig, s hogy a két sor változatlanul ismétlődik meg, míg az általános formában a 3. sor ritmus- és kadencia-változatot hoz. Egyetlen közeli formát Borsodszentistvánon találunk.

Rubato 1 (5) 4 4.

2. Mikor Lajos Haladit megölte,
Felesége a fa mögül néztë.
Ugyan Lajos, në öld meg hitvesëm,
Ki neveli föl a hat gyermekëm.

3. Már Regina bánatába mit tëtt?
Harmadnapja, hogy má levest sem ett.
Bezáratja magát a szobába,
Ott siratja Lajost bánatjába.

4. Csinta Lajos patyolat gatyája
Nem lobog má Barka falujába,
Inkább lobog Torna városába,
A vármegye nyomda szobájába.

5. Csinta Lajos sarkantyus csizmája
Nem përeg má Barka falujába,
Inkább përeg Torna városába,
A vármegye nyomda szobájába.

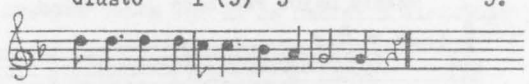
6. Csinta Lajos szép fekete szüri,
A penész a kamrába lepi.(!)
Édesanyám viselje hát gondját!
Nem takarom má belé Reginát.

Lucska, Gömör vm., 1940. VIII.
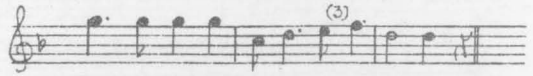
Énekelte: özv. Fehérné Jobbágy Klára 73 é.

Uj stilusu dallam. Aprózott, kétütemes formája a következő, tripodikus dalnak, jelentéktelen kadencia-különbséggel. A jelzett "rubato" csak azt jelenti, hogy az öreg előadó nem teljes hangon énekelt, csak dudolva.

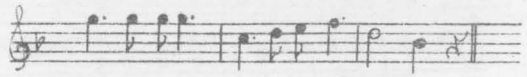
Giusto 1 (5) $^{b}3$ 5.

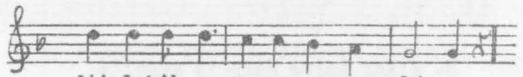
Esik essö a derenki várba.

Szól a csëngö a juhom nyakába.

Erre juhász, erre juhom nyája!

Itt lakik az özvegyasszony lánya.

2. Itt lakik a rozmaring uccába.
Rózsát virit mind a két orcája.
Bárha mindjárt aranyat virítna,
Mégsem kéne nékëm az ö lánya.
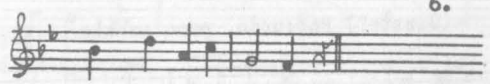
3. Édesanyám kényën nëvelt engëm.
Karcsú derékra szoktatott engem.
Illek is ám a legény ölébe,
Mint a virág a virágos kerbe!

Lucska, Gömör vm., 1940.
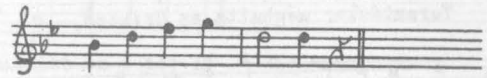
Énekelte: özv. Fehérné Jobbágy Klára 73 é.

Uj stilusu dal. Tisztaszótagosaink egyik "alapformája". (Közelálll hozzá a "Rigó madár ne szállj fel a fára" szöveggel közismert dallam.)
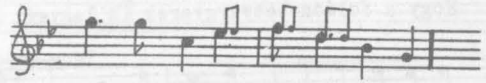
Giusto VII (5) 1 6.

Nyit- va a te-me-tő

Mind a négy ka-pu-ja.

Bár-csak en-gem te-met-né-nek

Sej ab-ba a fe-ke-te sír-ba!

2. Síromnak teteje
Körül van virággal.
A kovácsi híres lányok
Sej,szedik rólam a virágot.

3. Szedjétek, szedjétek
Rólam a virágot,
Csak azt az egy fehér liliomot
Sej, lányok, le ne szakajcsátok!

4. Ha leszakajcsátok,
El ne hervasszátok!
Ültessétek a sírom elejére,
Sej, méjen a fekete földbe!

Kiskovácsvágása (Kovácsi), Gömör vm., 1940. VIII.

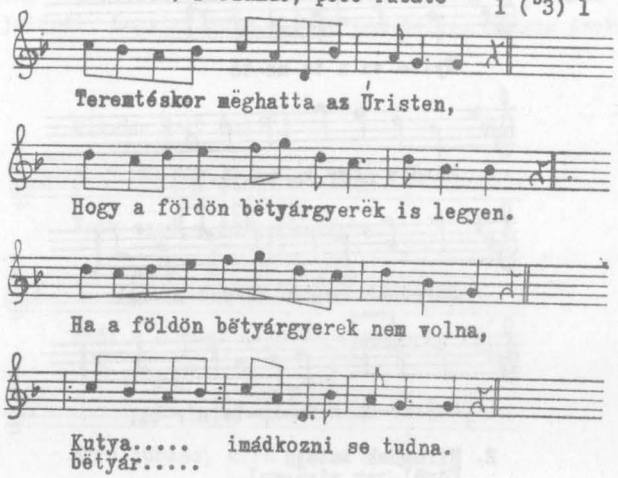
Énekelte: Kerekes József 20 é. (apja juhász volt).

Az egész Dunántul népszerü dallam, továbbá Csik megyében.Szórványosan előkerült Békésgyuláról, Isaszegről, a nógrádmegyei Márkházáról - ez egészen közelálll dalunkhoz, még első sorának ugráló meneté-

vel is. Nem lehetetlen, hogy e dalunkat is lehetne még gyüjteni a többi területeken is.Itteni szövege is általános a legtávolabbi területeken.

7.

(Giusto?) Parlando, poco rubato 1 (^{b}3) 1
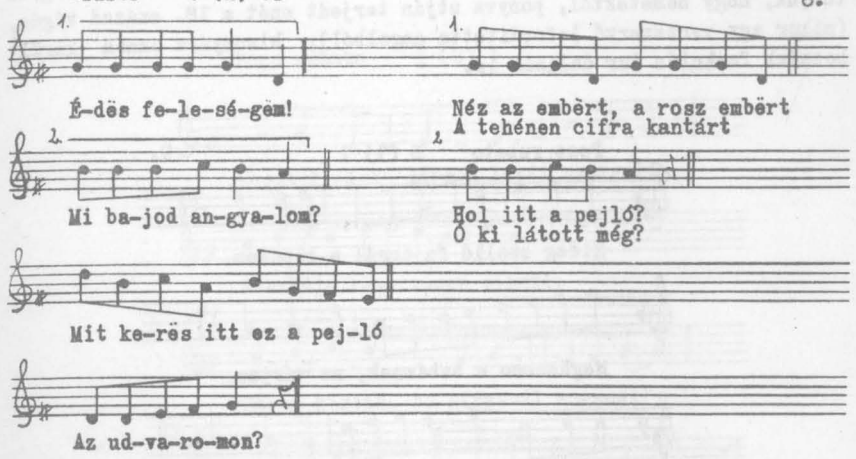

2. Ha benyúlok a kis lajbim zsebébe,
(Jaj) de kevés ötforintos van benne!
Leszakajtok a ménesből egy csikót.
Áldott zsidó, kedves zsidó majd ád érte nagy bankót!

Lucska, Gömör vm., 1940. VIII. 22.

Énekelte: Hajnos István 72 é.

Változatai tulnyomóan a Dunántulról származnak. Néhány van Heves,Borsod,Gömör megyéből (Rozsnyó környékéről,tehát a közvetlen szomszédságból),és 1-1 feljegyzés Bács-,Udvarhely- és Szolnok m.-ből. Lásd még közeli rokonságát 57. és 63. sz. dalunkban.

Giusto V (2) VI 8.

2. Néz az embërt, a rosz embërt,
Hol itt a pejló?
Tehenemët eresztette
Ki a szolgáló.

3. A tehénen cifra kantárt
Ó ki látott még,
Mióta fennál a világ,
A csillagos ég!

4. Kedvës feleségëm!
Mi bajod,angyalom?
Mit kerës itt a katona
A te ágyadon?

5. Néz az embërt, a rosz embërt,
Hol itt katona?
Szolgálómat hideg lelte,
Azt tettem oda.

6. Szolgálónak pörge bajuszt
Ó ki látott még,
Mióta fennál a világ,
A csillagos ég!

7. Kedvës feleségëm!
Mi bajod, angyalom?
Mit kerës itt ez a csizma
A te kasznidon?

8. Néz az embërt, a rosz embërt,
Hol itt a csizma?
Tejes köcsögömet tettem
Fel a kasznira.

9. A köcsögön rézsarkantyut
Ó ki látott még,
Mióta fennál a világ,
A csillagos ég!
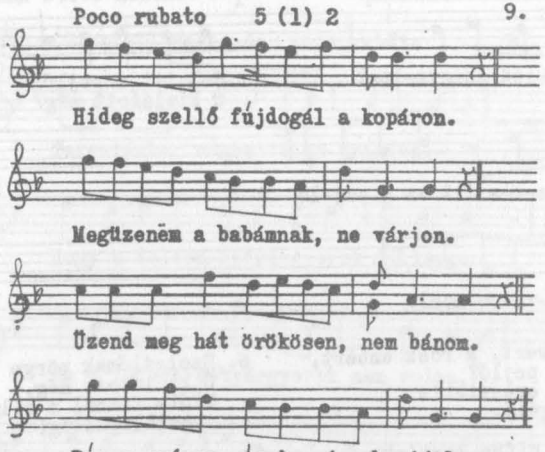
NB. 7-8-9=4-5-6. helyesen.

Lucska, Gömör vm., 1940. VIII.

Énekelte: Tóth Jánosné Szabó Juli 36 é.

A 2-3, 5-6, és 8-9. vsz-ot mindig a variánsra kell énekelni.

Mindig a "Megcsalt férj" balladájához kapcsolódik. E szövegről tudjuk, hogy németektől, ponyva utján terjedt szét a 18. század végén, (mikor egy versszerző leforditotta angolból); bizonyára onnan került hozzánk funkciós dur dallama is.

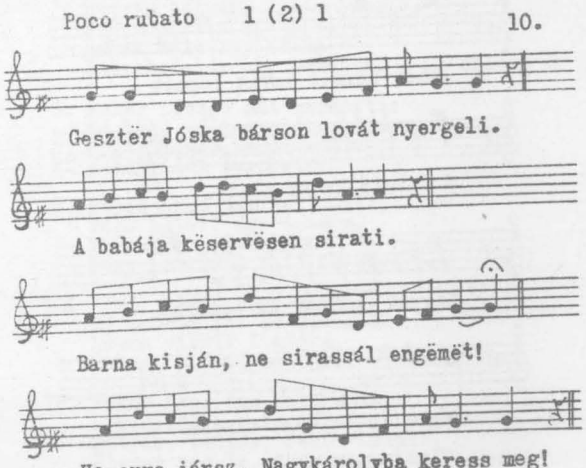

2. Búra, búra, búbánatra születtem.
Nem igazi anya nevelt fël engëm.
Mostoha volt, mostoha a világ is.
Száraz ágon sírhat már a madár is.

Lucska, Gömör vm., 1940. VIII.

Énekelte: özv. Fehérné Jobbágy Klára 73 é.

Régi nótáskönyvekben és népszinmüvekben igen gyakori. Valószinü azonban, hogy a néphagyományból került oda, mert a Dunántulról az északi palócságon keresztül az északkeleti végekig nagyon erősen elterjedt, éppen a leghagyományőrzőbb területeken. (Somogy, Vas m., Csallóköz, Nyitra, Hont m., Tura (Pest m.), Nógrád, Heves, Gömör, Zemplén, Bereg, Szatmár, Csanád m. és a Hortobágy melléke.) Legsürübben Gömör megyéből került elő.

2. Nagykárolyi fenyves erdő a tanyám.
Oda gyün ki kisangyalom énhozzám.
Mëglátod az aran vesszős tanyámat,
Aranyalma súgár jegenyefámat.
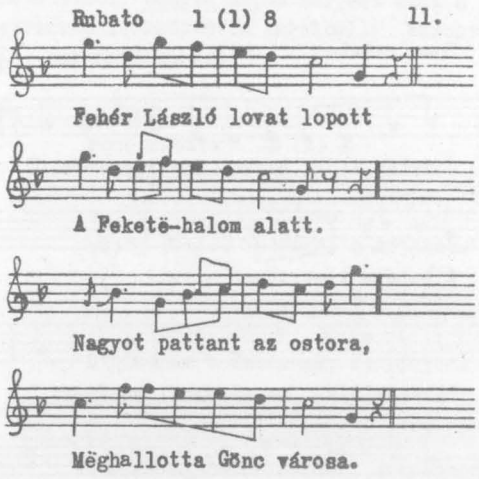
3. Majd kimenyëk hát én, rózsám, elődbe.
Aranyalmát kötök a keszkenődbe.
Odagyuk a komiszárus uraknak,
Hogy ne fogják meg a rózsámat rabnak.

Kiskovácsvágása (Kovácsi), Gömör vm., 1940.

Kiskovácsvágása (Kovácsi), Gömör vm., 1940. VIII.

Variánsa nincs. Ilyen, uj stilusu, ABB_kA formáju dalok inkább magasjárásuak, leugró kadenciákkal. Nyilván szó-ról dó-ra eltolódott zárlatok változtatták meg ennyire a dallam vonalát.

2. Elvitték őt víg Egerbe,
Víg Egërnek tömlöcébe.
Mëghallotta Fehér Anna,
Hogy a bátyja el van fogva.

3. Mingyárt megyen Fehér Anna
A tömlöcnek rostélyára:
Bátyám, bátyám Fehér László,
Élsz-e még te, vagy megholtál?
Se nem élek, se nem halok,
Mindig rólad gondolkozok. (A dallam 2. felére.)

4. Bátyám, bátyám, Fehér László,
Ki itten mostan a biró?
Török Miklós itt a biró,
Az akasztófára való!

5. El is ment ő a bíróhoz,
A birónak asztalához.
Biró, biró, biró gazda,
Engedje ki a bátyámat.
Tálal mérem az aranyat,
Vékával a huszasokat. (A dallam 2. felére.)

6. Nem këll nekem tál aranyod,
Sem vékával a huszasod.
Háját velem egy éjszaka,
Kiengedem egy hónapra.

7. Fehér Anna nem hallgatta,
Leszaladt a rabajtóra:
Bátyám bátyám, Fehér László,
Azt mondotta itt a biró:
Hájak véle egy écaka,
Kiszabadulsz egy hónapra. (A dallam 2. felére.)

8. Fehér László azt mondotta:
Ne hájj véle egy éccaka!
Szűzességed is elveszted,
A bátyádat megöleted.

9. Fehér Anna nem hallgatta,
Véle hálott egy éccaka.
Valamikor éféltájba
Nagy csörgést hall az udvarba.

10. Biró, biró, biró gazda,
Mi csörög itt az udvarba?
Lovam viszik itatóra,
Zabola csörög szájába.

11. Fehér Anna nem hallgatta,
Leszaladt a rabajtóra.
Bátyám, bátyám, Fehér László,
Élsz-e még te, vagy megholtál?

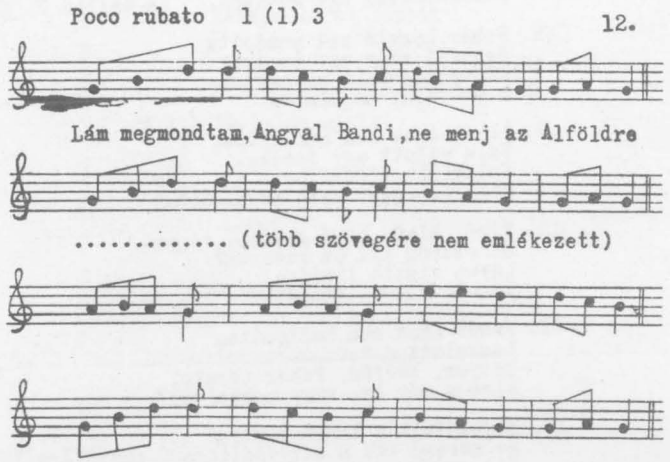
12. Megszólalt a tömlöctartó:
Ne keresd itt a bátyádat!
Vég erdőbe, sík mezőbe,
Akasztófa tetejébe....!

13. Biró, biró, igaz hűtlen,
Verjen meg az igaz Isten!
Szűzességemet elvetted,
A bátyámat megöletted!

14. Mosdóvized vérré váljon,
Töllőkendőd lángot hányjon,
A jó Isten meg ne áldjon,
A jó Isten meg ne áldjon!

Énekelték: özv.Znamec Andrásné Románi Julianna 84 é. és Dányi Józsefné 68 é. (Znamecné dallama, a szöveget Dányiné tudta jobban, ő azonban más két dallamra kezdte).

Nyolcszótagu, dallamban elég közeli rokonai ♩♩|♫♩♩|♩♩ ritmusuak. (Komárom és Nyitra megye területéről, valamint több régi dalgyüjteményben: Tóth István, Kiss Dénes, Bartalus.) Tizszótagos, távolabbi tipusrokonai Somogy megyéből valók.

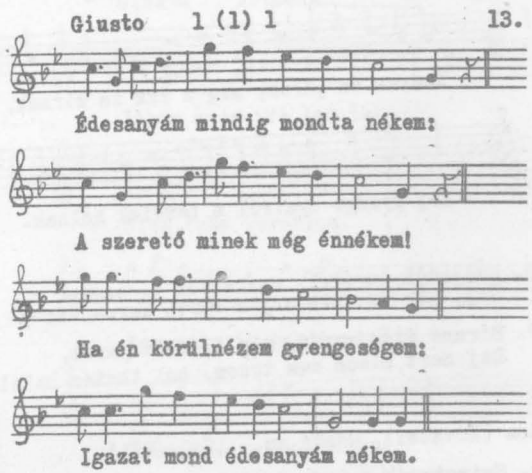

Kiskovácsvágása (Kovácsi), Gömör vm., 1940.

Énekelte: Dányi József 48 é.

Ilyen formában máshol ismeretlen. Valószínüleg 3-4. sora eredeti, s az eleje feledésbe merült. Az első két sort azután az utolsó sorból ismétléssel oldották meg. 12-eseink között nem találunk különben AABA formát. 5/8-os előadása erdélyi sajátság.

Hangfelvétel: MF 4325/c

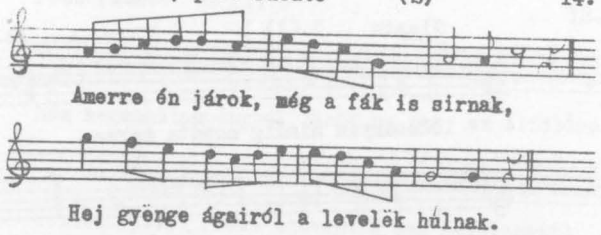

Lucska, Gömör vm., 1940. VIII.

Fehér Lajos kb. 60 é.

Kimondottan "északi" tipus: Nyitra, Esztergom m. (Pilismarót), Heves, Gömör (innen több változat), és Bereg m. - Baranya megyéből egyetlen példány.

Parlando, poco rubato (2) 14.

3 2. Húljatok levelëk, rejtsetëk el engëm!
Hej, mer az édës anyám sírva keres éngëm.

3. Sirass édës anyám, mig elótted járok,
Hej mert bizon nem tudom, hol történ halálom!
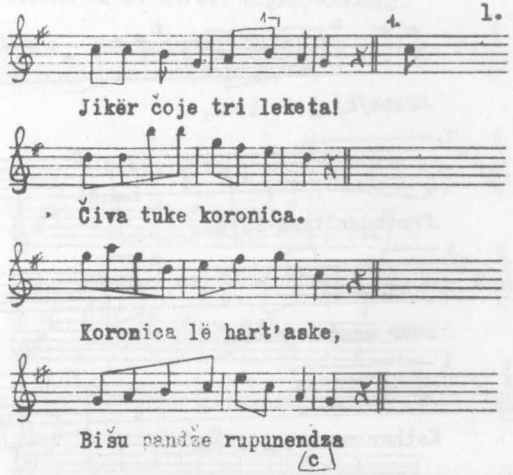
Kiskovácsvágása (Kovácsi), Gömör vm., 1940. VIII.

Énekelte: özv. Szirotnyák Istvánné 86 é.

Féldallam, valószinüleg egy régi recitáló tipusnak második fele. Ebben a formában nem lehet felismerni dallamtörzsét.

II. FÜGGELÉK
(cigánydalok)

Giusto 1 (5) 4

Fordítása:

Tartsad jány a kötődet!
Dobok neked egy koronát.
A korona a kovácsnak:+
Huszonöt ezüst.
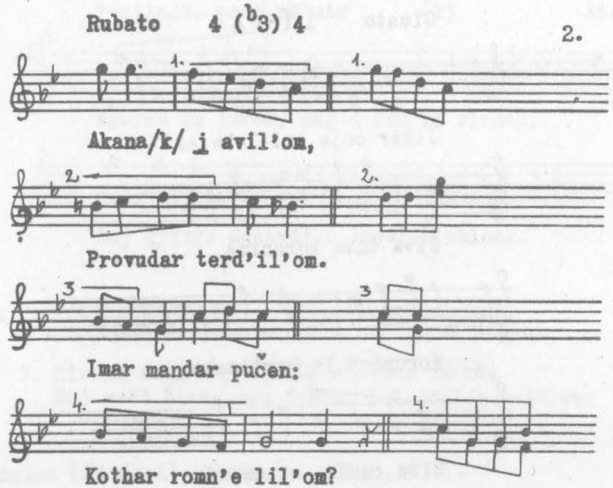
Énekelte: Dancso Dezsőné középkoru cigányasszony.

"Ez a legkedvesebb a cigányoknak."

+(Hajdu András fordításában ez a hely ki van pontozva. Talán drasztikus kifejezés, amit a gyüjtéskor másként fordítottak?)

N.B. A helyszini lejegyzés a magyar helyesírás szerint történt. Hajdu András fonetikusan átirta, annak alapján, kis változtatással közlöm. (i=j, valamint a jelölt helyen dz a helyszini lejegyzés szerint, Hajdunál c

Ritmusát lásd a 3. dalban is. Magyar dalokban is többször találkozunk vele. (Pt. 65., 198., 277. - erre emlékeztetnek is egyes részei - és Kodály, A magyar népzene[3], 27.) Lehet mégis eredeti cigánydal is.

2. /E/ L'il'om mange /helyszinén: romn'e/ l'il'om
Cikn'a Šarošatar,
Bokhal'a vatratar,
Nalasa sasatar.

3. /B./ Čujol pān'i čujol
Tele e ţoroha /foreha?/.
Učar (učor?) man čajori
Tira leketaha.

4. /:Sar me tut učāra
Mira leketaha :/,
Mira leketaha (helyszinén: Miri leketa)
Čupa ohēva/ha/.

Forditása: 1. Most jöttem, az ajtóra álltam, Immár kérdik tőlem: honnan vettem asszonyt?
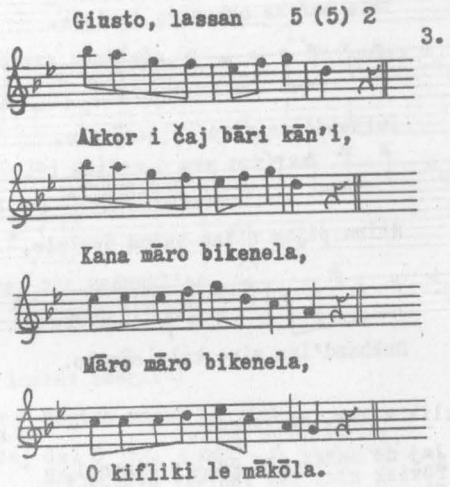
2. Vettem magamnak, vettem a kis Sárostól, éhes tüzhelytől, .../?/ apóstól.

B. 3. Folyik a viz, folyik a város alatt, Várj engem, lányka, a kötőddel.

4. Ahogy én várlak téged a kötőmmel, a kötőmmel, csupa dióval.

Énekelte: Rigó Józsefné 60 é. körüli cigányasszony.

Magyar dalokra - fokozatosan ereszkedő jellege és 6 szótagos rubato dallama ellenére - sem emlékeztet.

Forditása a cigányok szerint:
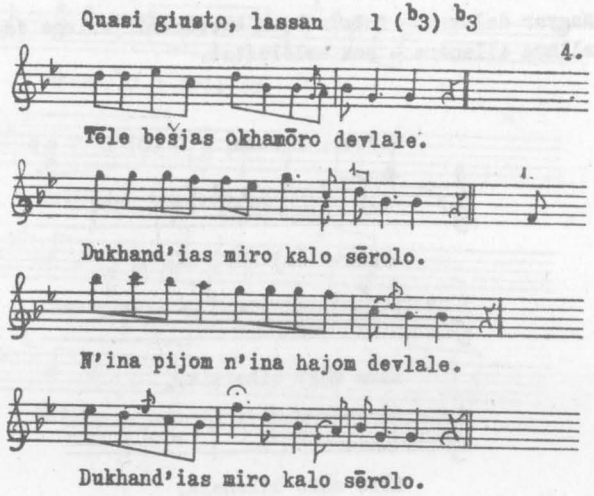
Először a lán kevé,
Mikor kenyeret árút,
Mikor eladi a kenyeret (turóval),
A kiflit meg mákkal.

Hajdu András szerint:

Akkor a lány nagy büszke,
Mikor majd kenyeret ad el,
Kenyeret, kenyeret ad majd el,
A kiflik a mákkal.

Énekelte: Dancso Jenőné, a cigánybiró középkoru felesége.

Tipikus cigánydal; Hajdu András anyaga és megállapitása szerint utolsó sorának két záró üteme a legjellegzetesebb cigánydalokban szerepel, amelyek hasonlóan az oktáv-fölötti hangokról indulnak és fokozatos ereszkedéssel, a fenti zárlattal érik el az alaphangot.

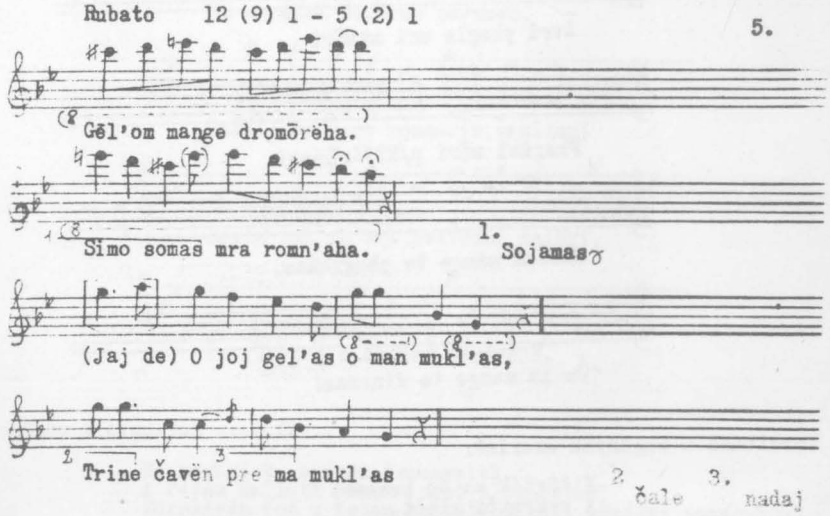
Magyarul is éneklik a köv. szöveggel:

Jaj de nehéz ere partra kimenni,
Tövisk alul kék ibolyát kiszedni.
Kiszedném, de megszurja ja kezemet.
Kit szerettem, az az enyém sosem lesz.

N.B. Ezt a szöveget Hajdu András nem nézte át és nem forditotta le.

Énekelte: Dancso Dezsőné középkoru cigányasszony.

Uj stilusu magyar népdal.

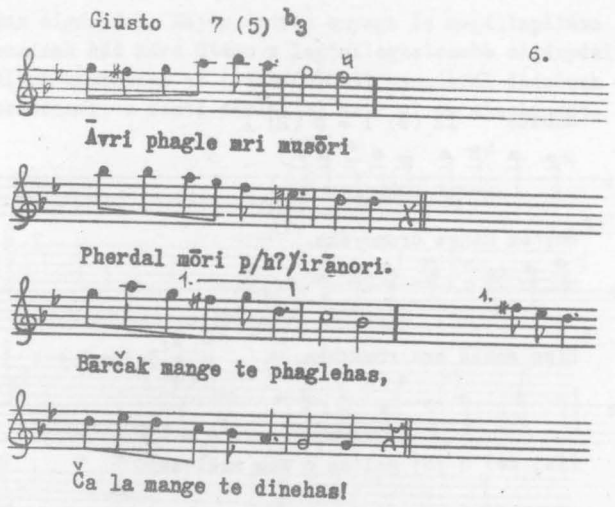

Forditása: (Hajdu András szerint)

Mentem magam az uton,
? voltam asszonnyal.
(Jaj de) Ó jaj, elment, ó elhagyott,
Három fiut énrám hagyott.

Énekelte: Dancso Jenőné, a cigánybiró középkoru felesége.

Magas járása az első sorokban, 3. sorának zárómotivuma a nagy leugrással, cigány-jellegzetességek.

Forditása a cigányok szerint:
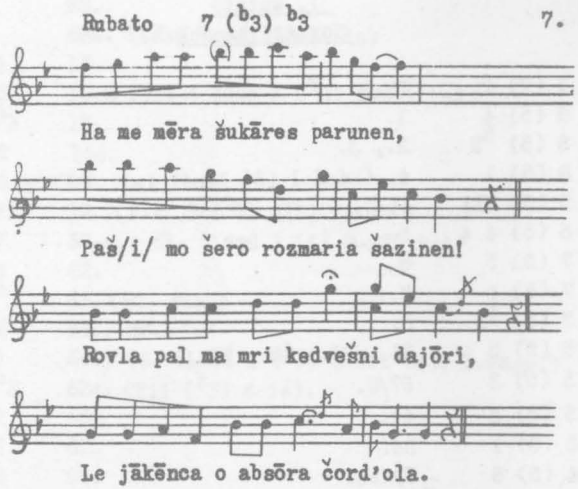
Kitörték az én kezemet
A szeretőm miatt.
De inkább eltörték volna,
Csak a szeretőm visszaadták volna.

Hajdu András:

Kitörték a karocskámat,
Szeretőcském miatt.
Bárcsak nekem törték volna,
Csak őt nekem adták volna!

Énekelte: Dancso Dezsőné (tornai születésü) középkoru cigányasszony

Ritmusa jellegzetesen magyar. Kvintváltó kadenciái a magyar népzene régi rétegéhez kapcsolják.

Forditása a cigányok szerint:

Ha meghalok, szépen temessetek,
A fejem mellett rozmaringot ültessetek!
Édesanyám fog a fejem mellett sirni, (Hajdu: anyácskám)
A könnyeit fogi hulatni.

(Hajdu: A szemei a könnyecskéket hullatja.)

Énekelte: Dancso Jenőné, a cigánybiró középkoru felesége.

A 2-3. sor végén jelentkező cigányos kadencia ellenére is kivehető egy régi, 11 szótagos magyar dal körvonala.

I. Mutató
Sorzáró hangok

1 (7) 1	39ab.
8 (5) 4	1.
8 (5) $^{b}3$	2., 3.
8 (5) 1	4. (Lásd 1 (5) 1-nél is), I.Függ.1
8 5 (5) VII	44/D.
7 6 (5) 4 4	5.
7 (5) 5	6.
7 (5) 4	7.
7 (5) $^{b}3$	8.
5 (5) 5	34., 35., 40., 84.
5 (5) 3	67/C.
5 (5) 2	41.
5 (5) 1	36.
4 (5) 8	53abc.
4 (5) 4	42., 43ab.
4 (5) 1	44., 45., 46.
1 (5) 8	47a., 48.
1 (5) 7	I.Függ.3.
1 (5) 6	49., 50., I.Függ.2.
1 (5) 5	51., 52. (Lásd 1 (2) 2-nél is)
1 (5) 4	47b, 53+d., I.Függ.4.
1 (5) $^{b}3$	54., I.Függ.5.
1 (5) 1	4a (Lásd 8 (5) 1-nél is), 55-7.
VII (5) 1	I.Függ.6.
V (5) $^{b}3$	58.
9 (4) 4	9. (Lásd 9a-t 8 (1) VII-nél is)
8 (4) $^{b}3$	10.
7 (4) 1	11.
5 (4) $^{b}3$	12a-f. (f= 5 (4) 7)
5 (4) 1	13.
3 (4) 3	59.
1 (4) 8	61 (Lásd 1 ($^{b}3$) 7-nél is)
7 (3) 4	14.

5 (3) 2	85.
V (3) 2	68a. (Lásd V (2) 2-nél is)
10 ($^{b}3$) 1	15.
8 ($^{b}3$) 5	16+a (16b-t lásd 8 ($^{b}3$) 2-nél is)
9 v.8 ($^{b}3$) $^{b}3$	17.
8 ($^{b}3$) 2	16c.
7 ($^{b}3$) 5	18.
7 ($^{b}3$) VII	19. (t.k. 5 ($^{b}3$) VII)
1 ($^{b}3$) 7	60+a., 61. (Lásd 1 (4) 8-nál is)
1 ($^{b}3$) 4	62.
1 ($^{b}3$) $^{b}3$	63. (60. var.)
1 ($^{b}3$) 2	86., 87.
1 ($^{b}3$) 1	64., 66. (Lásd 1 ($^{b}3$) 5-nél is), I.Függ.7.
VII ($^{b}3$) $^{b}3$	62a. (VII ($^{b}3$) 4 is).
V ($^{b}3$) 1	65.
7 v.5 (2) VI	67.
5 (2) $^{b}3$	88.
3 (2) 1	89. (Lásd 1 (2) 1-nél is)
2 (2) 2	90.
1 (2) 2	52. (Lásd 1 (5) 5-nél)
1 (2) 1	89. (Lásd 3 (2) 1-nél is), I.Függ.10.
V (2) 2	68. (Lásd V (3) 2-nél is), 69.
V (2) VI	I.Függ.8.
8 (1) 8	20.
8 v.6 (1) 5	21.
8 (1) 4	22.
8 (1) $^{b}3$	23.
8 (1) 1	24.
8 (1) VII	9a.
7 (1) 5	25.
7 (1) 4	26.
7 (1) $^{b}3$	27-8.
6 (1) 2	29.
5 (1) 2	I.Függ.9.
5 (1) 7	30.
5 (1) 1	31.
4 (1) 2	32.
$^{b}3$ (1) $^{b}3$	33.
$^{b}3$ (1) 2	91.

2 (1) 2	92.
1 (1) 8	I.Függ.11.
1 (1) 5	70.
1 (1) 4	93.
1 (1) 3	37., I.Függ.12.
1 (1) $^{b}3$	94.
1 (1) 2	38., 87b., 95., 96ab.
1 (1) 1	I.Függ.13.
V (1) V	71.
1 (V) 4	72.
VII (V) V	71a.
V (V) 2	98.

2 - 1 váltakozás, vagy

2 1 2 (2) 3 1 2 1 2 (2) 2 1	99.

Földallamok

(8)	74.
(4)	73., 75.
($^{b}3$)	76.
(2)	I.Függ.14.

II. Mutató
Szótagszám és ritmusképlet

Szótagszám	Ritmusfajta	A dalok sorszáma
6	rubato, parlando	40., 44., 53a-c, 60+a,85, 89.
5 x 6	rubato	44a.
6	giusto	54., 68+a.
6	giusto ♩ ♫ ♩ ♫ ♩ ♫ ♩ ♩ ♩	53.
6	giusto ♩ ♩ ♫ ♩ ♩	I.Függ.2.
6,6,7,7	giusto, a 6-os: ♩ ♫ ♩ ♩ ♩	53d.

6,6,8	giusto	37., 62., 64-5., 67., 88. I.Függ.6.
6,6,10,6	giusto	58.
6,6,10,10	giusto	34.
7	giusto	8., 14.
7,7,7,4,7,7	parlando	99.
7,7,8,7 (9)(9)		90.
7,9,9,9 (11)		17.
7,11,7,11	giusto	41.
8	rubato, parlando	4., 7., 10., 11., 19.,42. 55., 86., 91., I.Függ.11.
8	rubato? ♪♩. ♫♪♪. ♩ ♩	21.
8	rubato 6+2	12+a-f., 20., 46?, 47a.
8	giusto	49., 62a.
8	giusto ♬♬ ♩ ♩ ♩ ♩	33.
8	giusto $\frac{5}{8}$ $\frac{6}{+8}$	93.
8	giusto, 1-2.sora: ♫♫♪♩. ♪♩.	27.
8,5,8,5	giusto	45.
8,8,6,6	giusto	9.
8,8,6,8,8,6	giusto	5.
8,8,6,11	giusto	69.
8,7,8,7	giusto	39ab., 50.
8,8,10,8	giusto	26.
8,8,11,6	giusto	38.
8,8,11,8	parlando	47a.
9	giusto	2.
10	rubato, parlando	1., 43a., 51., 87.
10	rubato 4+6?	84.
10	rubato 6+4	98.
10	giusto	I.Függ.4., 5., 13.
10.,	giusto ♫ ♩ ♩ ♩ ♩ ♫ ♩ ♩	I.Függ.3.
10,5,12,5+5	rubato	92.
10,10,8,6	giusto	66.
10,10,10,11	giusto (t.k.4x8)	32.
10,12,6,11 (13)(9)	giusto	30.

11	parlando	3., 13., 18., 22., 23., 25.,28., 31., 43b, 63., I.Függ.1., 7.
11	parlando, 1. (4.) sor bővülésével	16+ab.
11	giusto	6., 15., 52., 56., 57?, 59.,61., I.Függ.9., 10.
11,11,8,11	rubato	48.
11,11,14,11	giusto	36.
12	parlando	24., I.Függ.12., 87b., 9(ab.
2x12	parlando (földallam)	I.Függ.14.
12,12,16,12	rubato	94.
14	kanásztánc	35.
14,14,16,12		95.
19,19,11,19	parlando	70.

Vargyas,L.: Das Musikmaterial des Dorfes Áj. - Die vorliegende Sammlung ist eine Ergänzung zur Monographie des Verfassers (Áj falu zenei élete = Das Musikleben des Dorfes Áj, Budapest 1941), die nur einige Melodienbeispiele als Beilage veröffentlichte, das Material selbst aber unveröffentlicht liess. Dieses Material bedeutet cca 600 Volkslieder und ebensoviel Kunstlieder. Daraus enthält unser Heft die alten Volksweisen, ein anderes Heft des nächsten Jahrganges wird die neuen Weisen publizieren.Die Herausgabe des Kunstlied-Materials bildet eine weitere, vorläufig nicht angesetzte Aufgabe.

Die Verteilung auf "altes" und "neues" stellt gewisse Fragen, die vom Verfasser auf folgende Weise gelöst werden. Er hält im grossen und ganzen alles für "alt", was nicht zum neuen Stil der ungarischen Volksmusik gehört, die Weisen neuen Stils hält er aber im grossen und ganzen für "neu". Solche Lieder tauchen nämlich von der Mitte des 19. Jahrhundertes an vereinzelt in unseren Sammlungen auf; erst in den neunziger Jahren ist ein entwickelter, einheitlicher Stil bei der Jugend zu beobachten. Die Alten von Áj - die zur Zeit der Sammlung (1940) 70-jährigen - wussten schon neben vielen alten Weisen Einiges auch aus diesem Stil.Diese waren in der genannten Zeit eben 20-jährig, bildeten also die damalige singende Jugend. Dies aber zeigt, dass der neue Stil in unserer Gegend - am Rande des Sprachgebietes - später herrschend wurde, als in den Zentren, (auf der Tiefebene und auf dem Grossteil Transdanubiens), wo er damals schon als eine allgemeine Mode galt.

Zu den neuen zählt der Verfasser neben den Weisen neuen Stils auch diejenigen, auch von den Alten bekannten Lieder, die die Jugend in ihrem gemeinsamen Singen (in der Spinnstube, im Ball, beim Singen auf den Strassen usw.) allgemein gebrauchte. Dies war also damals Bestandteil der musikalischen Mode. (Weisen in straffem Tanzrhythmus ohne Ausnahme.)

Zu den alten Liedern wurde dagegen alles gereiht, was - zwar von Alten und Jungen gleicherweise bekannt - im gemeinsamen Singen schon nicht mehr zum Vorschein kam; also ein Teil des alten Liedgutes, der noch überliefert wurde, aber schon nicht mehr zur neuen Mode gehörte. Und ausnahmsweise sind auch einige Weisen neuen Stils zu den alten gereiht; nicht nur deshalb, weil sie nur von einigen alten Gewährsleuten bekannt waren, sondern auch weil sie oder ihre Einzelheiten von der allgemeinen Form des Varientenstammes abwichen, mit altertümlichen Texten im altertümlichen (rubato-) Vortrag vorgesungen wurden,

also in Zeit und Raum für ein individuelles Gebilde galten.

Verfasser skizziert weiterhin die geographischen Zusammenhänge, die sich aus der Verbreitung der Varianten der Weisen von Áj ergeben. Das Dorf befindet sich in einer abgelegenen, nordöstlichen Ecke des Sprachgebietes.Selbstverständlich steht es mit der nördlichen (von Palotzen bewohnten) Gebirgs-Zone in enger Beziehung. Dann hat das Gebiet Beziehungen zur Ungarischen Tiefebene (zusammen mit der nördlichen, sich auf die Tiefebene öffnenden Gebirgszone sowie mit dem nördlichen Donautal bis zur westlichen Sprachgrenze; da werden nämlich meistens die Lieder der Tiefebene verbreitet.Es ist auch ein dritter Zusammenhang festzustellen und zwar mit den ringsum das ungarische Sprachgebiet liegenden Rand- und Rückzugsgebieten (von südwestlichen Transdanubien her über die nördliche Gebirgszone bis Siebenbürgen und bis zu den ungarischen Volksgruppen ausserhalb der Karpathen.) Endlich hat das Dorf und seine Umgebung Beziehungen auch zu dem nordöstlichen Teil der Tiefebene und eventuell auch zu Siebenbürgen. Die letze - wie auch diejenigen zu den Palotzen - scheinen wirkliche "Zusammenhänge" von zwei Gebieten zu sein,wo zweifellose gesellschaftliche Berührungen hinter den Übereinstimmungen bestehen.

Das Material wird folgendermassen gruppiert. Die ersten vier Gruppen bilden die eigentlichen (nicht-brauchtumsgebundenen) Volkslieder: 1. Weisen von fallender Melodienlinie (1-33.); 2. ähnliche,die mit zwei gleichen Zeilen einsetzen (34-8.); 3. Weisen von steigender-fallender Linie (39-77.); 4. bruchstückartige Melodien (erste bzw. zweite Hälfte von Weisen). Innerhalb der Gruppen werden die Lieder nach Kadenzen geordnet. Danach folgen die Gruppen einiger Brauchtumslieder (77-83.) und der kirchlichen Volksgesänge (84-99.). In dem ersten Anhang befinden sich alte Volkslieder, die in der Umgebung gesammelt worden sind,aber in Áj schon nicht mehr aufgefunden werden konnten. (Diejenigen von der Umgebung dagegen, die eine Variante in Áj besassen,sind nach dieser Variante in den Anmerkungen veröffentlicht.) Im zweiten Anhang haben Lieder mit Zigeunertext Platz gefunden. Die im Dorfe aufgezeichneten slowakischen Lieder werden im nächsten Heft publiziert, da sie zu den neuen Liedern der Jugend gehörten.

Über die besonderen Eigentümlichkeiten und Probleme einzelner Lieder berichten die Anmerkungen und zwei Indices.

T a r t a l o m j e g y z é k

Áj falu zenei anyaga (I. Régi népdalok)	3
Ereszkedő vonalu dallamok	17
Ereszkedő dallamok, 1-2 soruk egy magasságban	65
Emelkedő-ereszkedő vonalu dallamok	71
Féldallamok	127
Alkalomhoz kötött dalok	132
Egyházi népénekek	139
I. Függelék (gömöri dalok)	156
II. Függelék (cigánydalok)	171
Mutató	178
Das Musikmaterial des Dorfes Áj	183